

minority
rights
group
international

Kisebbségek és őslakos népek 2020

Középpontban a technológia

Kisebbségek és őslakos népek 2020

Középpontban a technológia

Szerkesztő: Peter Grant

Borítókép: Egy tüntető fényképeket készít az okostelefonjával a First Unitarian Church előtti keresztelkedést blokkoló rendőrökről az Amerikai Egyesült Államokban, Kentucky államban, egy Louisville-ben szervezett tüntetés során, 2020. szeptember 24-én. Az előző napon az esküdszék úgy döntött, hogy nem emel vádat a kentuckyi rendőrök ellen Breonna Taylor meggyilkolásáért, ami újabb tiltakozási hullámot váltott ki az USA-ban.

Fotó: *Luke Sharrett/Bloomberg via Getty Images*

Belső borítókép: Egy jazidi nő portréja Duhokban, iraki Kurdisztánban.

Fotó: *Younes Mohammad*

Hátsó borító, belső oldal: Egy oromo férfi portréja a Sheikh Hussein szentélyben Oromiában, Etiópiában. Fotó: *Eric Lafforgue / Alamy*

Köszönetnyilvánítás:

A Minority Rights Group International (MRG) ezúton köszöni meg minden olyan szervezet vagy magánszemély, többek között az Európai Unió és Finnország Külügyminisztériuma támogatását, amely anyagilag vagy másképp támogatta a kiadvány elkészítését.

© Minority Rights Group International, 2020. október. Minden jog fenntartva.

A kiadvány anyagai oktatási vagy más, nem kereskedelmi célokra szabadon felhasználhatók. A kiadvány részének vagy egészének bármilyen kereskedelmi célú felhasználásához a jogtulajdonos előzetes hozzájárulása szükséges.

További információért kérjük, forduljon az MRG-hez. A kiadvány CIP katalógus adatai elérhetőek a British Libraryban.

ISBN 978-615-81504-3-9

A kiadás időpontja: 2020. október

Szakmailag átnézte: Carl Soderbergh
Összeállította: Samrawit Gougssa
Szerkesztő: Sophie Richmond
Olvasószerkesztő: Sara Vincini és Frances Grahl
Design: Lucia Rusinakova
Magyar fordítás: Néninger Laura
Külön köszönjük Miriam Lawson és Sanam Monteiro támogatását a kiadvány összeállítása során.

Minority Rights Group International
54 Commercial Street
London E1 6LT,
Egyesült Királyság.

Tel: +44 (0)20 7422 4200
Fax: +44 (0)20 7422 4201

Email: minority.rights@mrgmail.org
Honlap: www.minorityrights.org

Támogassa a munkánkat!

Adományozzon a

www.minorityrights.org/donate oldalon.

Az MRG számít a különböző intézmények és magánszemélyek nagylelkű adományára, amelyek segítenek, hogy biztosítsuk a kisebbségek és őslakos népek jogait világszerte. Minden egyes adomány közvetlenül hozzájárul a kisebbségek és őslakosok körében indított projektjeinkhez.

Ismerje meg más jelentéseinket is a **www.minorityrights.org/publications oldalon.**

Kiadványaink átfogó elemzést és eredeti kutatásokat kínálnak a kisebbségi és őslakos ügyekben. Emellett elérhetőek anyagok különböző tréningekhez, valamint iránymutatások a nemzetközi emberi jogi szervezetekhez és más nemzetközi testületekhez.

Tudjon meg többet a kisebbségi és őslakos közösségekről a **www.minorityrights.org/directory oldalon.**

Látogassa meg online adattárunkat a világ különböző országaiban élő kisebbségi és őslakos közösségekről.

Kövessen minket:

 @minorityrights

 @minorityrights

 @minorityrightsgroup

Ministry for Foreign
Affairs of Finland

A kiadvány az Európai Unió és a Finn Külügyminisztérium támogatásával készült. A tartalma kizárólag a Minority Rights Group International nézeteit tükrözi, és semmilyen körülmények között nem tekinthető az Európai Unió vagy a Finn Külügyminisztérium álláspontjának.

4	Előszó
6	Vezetői összefoglaló és ajánlások
14	Tematikus fejezetek
15	A technológia veszélyei a kisebbségek és az őslakosok jogaira nézve
44	Kisebbségek és az őslakos közösségek megerősítése a technológia segítségével
63	A technológia és a fenntartható fejlődés kihívásai: Néhány gondolat a fenntartható fejlődési célok jövőjéről a kisebbségek és az őslakosok körében
82	Európa
84	Belgium: Digitalizáció az emberi jogok érvényesítéséért a jelnyelv területén – Igen, de milyen áron?
89	Bulgária: Információs technológiák használata a pozitív változásért a roma közösségekben
95	Olaszország: Bányászat, migráció és fegyverek Szardínián – egy nyelvi kisebbség küzdelme a gazdasági hanyatlással
100	Norvégia: A számi közösségek harca a diszkrimináció legújabb formájával – „zöld gyarmatosítás”

Előszó

E. Tendayi Achiume

Az ENSZ rasszizmus, faji megkülönböztetés és idegengyűlölet, valamint az ezekhez kapcsolódó intolerancia jelenkori formáival foglalkozó különmegbízottja

A múltban a kisebbségek és az őslakos népek számára a technológia túlságosan is sokszor vált az elnyomás eszközévé. Amerika megszállásától, afrikaiak millióinak leigázásáig és a gyarmati uralom alatti túlkapásokig, a technológiát rendszeresen használták a marginalizált közösségek ellenőrzésére és kizsákmányolására. A folyamat során kultúrájuk és civilizációjuk is pusztulásra lett ítélve.

Sajnálatos módon a technológia és a diszkrimináció közötti problematikus kapcsolat a mai napig fennáll, a prediktív rendőri algoritmusoktól és az “okos” migrációkezeléstől kezdve az online gyűlöletbeszédig és a megfigyelő rendszerekig. A sors fintora, hogy a legkifinomultabb új technológiák közül néhányat pont a mélyen gyökerező, történelmi egyenlőtlenségek bebetonozására használnak. Maguk a fejlesztések lehetnek élvonalbeliek, de ha azok csupán új módokon reprodukálják a régi hierarchiákat, akkor akár évtizedeket is visszavihetnek minket az emberi jogok tekintetében.

További kihívások övezik a megfizethetőség, a hozzáférhetőség és más hasonló szempontok kérdését is, amelyek mind akadályozhatják az előnyök kiaknázását bizonyos csoportok számára. Például, míg az olyan kisegítő lehetőségek, mint a kerekesszék-használat kétségtelenül javíthatják a fogyatékossgal élő személyek életminőségét, a korlátozott erőforrások, az előítéletek, vagy a nyelv, a kultúra és a földrajzi elhelyezkedés okozta további akadályok miatt a kisebbségi vagy őslakos közösségeknek gyakran küzdeniük kell azért, hogy ezekhez a segédeszközökhöz egyáltalán hozzáférést biztosítsanak a számukra.

Lehetséges volna egy másfajta jövő, ahol a technológiai fejlődés a társadalomban is ugyanolyan fejlődésre mutató eredményeket generál? Ahogy ez a kötet is tanúsítja, számos aktivista veszi a saját kezébe az irányítást, és használja a technológiát arra, hogy valódi és tartós változást érjen el. Amikor ezek a közösségek hozzáférnek az egyenlőség és az egyenlő lehetőségek szülte technológiához, mint például a digitális térképészethez az őshonos erdők megőrzése céljából, vagy a rasszizmus elleni tiltakozások során a #BlackLivesMatter digitális mozgalomban való részvételhez, az eredmények elképesztően izgalmasak és forradalmiak lesznek.

Sok vita folyik a technológia jogokon alapuló megközelítésének fontosságáról, és megvan annak az esélye, hogy időnként a lehetőség inkább egy korlátnak hangozzon: gondoljunk csak a felügyelet és a szabályozás kérdésére. Valójában viszont ennek az ellenkezője igaz. Talán jobban, mint a sebesség, a sávszélesség vagy más műszaki-technikai jellemző, a technológia valódi mércéje a befogadás, a hozzáférhetőség és a diszkriminációtól való mentesség. Ez kétségkívül a legbiztosabb módja az innováció, a kreativitás és a fejlődés előmozdításának mindenki számára, függetlenül attól, hogy kiről legyen szó.

Vezetői összefoglaló

A technológia egyre több területét hatja át életünknek, a nagy adathalmazok (Big Data) használatától az információs és kommunikációs technológiákon (IKT) át a mesterséges intelligenciáig (AI) és az automatizálásig. Ezeket a fejlesztéseket gyakran olyan kérdések alapján értelmezik, mint a hatékonyság, a gyorsaság vagy az innováció, de a kisebbségek, az őslakos népek és más marginalizált csoportok esetében gyakran teljesen más ez az értelmezési keret: a meglévő kirekesztési minták új formákban történő megújítását is jelentheti.

Egy olyan környezetben, ahol a kisebbségekkel és az őslakos népekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés továbbra is jelentős, a technológia önmagában nem elegendő a pozitív változások előidézéséhez. Sőt, a megfelelő felügyelet és védelem nélkül ezek a közösségek még jobban a perifériára kerülhetnek. A technológia további fejlesztése, terjesztése és használata során újult erővel kell az emberi jogokra is összpontosítani, valamint tudatosítani kell, hogy előnyeik mellett tartós károkat is okozhatnak.

Míg a fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals, SDG-k) központi eleme a társadalmakon belüli egyenlőtlenségek csökkentése volt, a Covid-19 világjárvány kitörése rávilágított arra, hogy számos országban továbbra is rendkívül mély szakadék van a kisebbségek és az őslakos népek, valamint a társadalom többi tagja között. Bár sok remény és egyben bizonytalanság is övezi a válság kezelésére megálmodott helyzetmegállapító és nyomkövető mobil alkalmazások és egyéb feltörekvő technológiák lehetőségeit, a társadalmi igazságosság és a széleskörű hozzáférhetőség iránti szilárd elkötelezettség nélkül valószínű, hogy sokak számára ezek a technológiák elérhetetlenek maradnak.

Tekintve, hogy a kisebbségek és az őslakos népek aránytalanul magas számban képviseltetik magukat a világ szegényei között, nem meglepő, hogy a szegénység maga is jelentős akadályt jelent e csoportok számára a mobiltelefonhoz,

számítógéphez és más technológiákhoz való hozzáféréseben. A megfizethetőség kérdése mellett fizikai és földrajzi korlátok is fennállhatnak, különösen a vidéki vagy távoli helyeken élő közösségek esetében, ráadásul a kisebbségi vagy őshonos nyelveken rendelkezésre álló információ és a műszaki leírások visszafogott száma is a hozzáférés problémáját súlyosbíthatják. A kisebbségi és őslakos közösségek tovább marginalizált csoportjai, mint például a fogyatékkal élő személyek esetében, további jelentős nehézségek merülhetnek fel, úgymint a weboldalak hozzáférhetősége vagy kompatibilitása a kisegítő lehetőségekkel.

A technológia holisztikusabb megközelítése, ami hangsúlyt fektet a megfizethetőségen és a hozzáférhetőségen túl a kulturálisan adekvát és inkluzív tervezésre is, tehát minden eddiginél sürgetőbb. Fontos, hogy a technológia inkluzivitásának nem csak a felhasználók egyenrangú hozzáférése kell irányulnia, hanem a technológia- és szoftverfejlesztésben való érdemi és egyenlő részvételre is. Jelenleg a kisebbségi és az őslakos foglalkoztatás az olyan ágazatokban, mint például a számítástechnika, továbbra is rendkívül alacsony, különösen olyan szinten, amely befolyásolná a tervezési döntéseket és az általános döntéshozatalt. Ez alapvető kihívást jelent a minél diverzitás-barátabb technológiák létrehozása tekintetében.

Összehangolt erőfeszítések nélkül a kisebbségek és az őslakos népek számára a technológia a pozitív eredmények helyett a kirekesztésük megerősítésének eszközévé válhat. Ez előfordulhat akár a torzított vagy elfogult adatokra támaszkodó gépi rendszerek nem szándékos következményeként is. Az Amerikai Egyesült Államokban (USA) és más helyeken például a vállalatok által használt automatizált munkaerő-felvételi rendszerek általában a korábbi sikeres pályázók profiljai alapján azonosították be a potenciális új alkalmazottakat. Ennek következtében azonban ezek a múltban előnyben részesített csoportok, jellemzően fehér bőrű amerikai férfiak, nem pedig a nők vagy az etnikai kisebbségek tagjai kerültek továbbra is kiválasztásra.

Amikor azonban az új technológiákat kifejezetten bizonyos közösségek célbavételére használják, akkor az emberi jogok olyan mértékű szisztematikus megsértésére adódik lehetőség, ami eddig ritkán valósulhatott meg. Hszincsiangban például a kínai kormány egy rendkívül kiterjedt megfigyelési rendszert hozott létre, amely DNS-tesztet, virtuális ellenőrzőpontokat és

online nyomkövetést használ arra, hogy a régióban élő ujjur muszlimok millióit felügyelje és cenzúrázza. Bár ez az egyik legszélsőségebb példája annak, hogy a technológiát hogyan lehet felhasználni a marginalizált közösségek emberi jogainak megsértésére tömegesen, sok ilyen és ehhez hasonló eszközt máshol különböző formákban használnak. Európában például egyes országokban a migrációkezelést különböző technológiai „megoldásokra” bízták, mint például az arcfelismerés, a kémdrónok és a hazugságvizsgálók használata. Ez utóbbit széles körben kritizálják annak bizonytalan tudományossága, valamint az emberi jogok figyelmen kívül hagyása miatt.

A biometrikus adatbankoktól a CCTV-ig, a megfigyelő és felügyeleti rendszerek világszerte egyre általánosabbá válnak, ami azonban felettébb aggasztó következményekkel járhat a magánéletre, a szabad mozgásra és más jogokra nézve. A jelenség következtében félő, hogy egyes csoportok még ennél is jobban marginalizálódnak, még akkor is, ha olyan ártalmatlan „csomagolásban” szerepelnek ezek a technológiák, mint például az „okos városok” egyre elterjedtebb koncepciója, vagy a Big Data használata a hatékonyabb várostervezés érdekében.

A kisebbségek és az őslakos népek, akik évszázadokon át a gyarmati kormányok, az elnyomó rezsimok és a globális vállalatok által rájuk kényszerített technológia negatív hatásaival küszködtek, sokkal inkább óvatossággal a technológiai változások feltételezett előnyeivel szemben.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a technológiai fejlődés automatikusan ellentétes lenne a közösségek érdekeivel. Míg az őslakos népek értékeit és hagyományait gyakran feltételezik szembenállónak a technológiai újításokkal, az őslakos találmányok és innovációk hosszú múltra tekintenek vissza, és napjaink legsürgetőbb kihívásaival, köztük például az éghajlatváltozással kapcsolatban is releváns ismereteket és megoldásokat kínálnak. Számos példa van arra is, hogy kisebbségi és őslakos közösségek, ha hozzáférést kaptak az új technológiához és lehetőség volt a saját feltételeik szerinti felhasználást támogató képzésre, hogyan aknázták ki sikeresen annak lehetőségeit a jelentős társadalmi előnyök elérése érdekében.

Valójában, a technológia-vezérelt aktivizmus néhány leginspirálóbb példáját kisebbségi és őslakos közösségek úttörő tagjai szolgáltatták.

A konfliktusövezetekben elkövetett emberi jogi visszaélések civilek által vezetett nyomon követésétől és jelentésétől kezdve a közösségi erőkben a fakitermelés digitális feltérképezésén át, rengeteg technológiai lehetőség áll rendelkezésre például a földhöz való jogok támogatására, az elnyomás és az üldöztetés dokumentálására, az igazságszolgáltatás biztosítására és a közösség tagjai szerepének erősítésére. Ahhoz azonban, hogy ez valóra váljon, először egy támogató és inkluzív emberi jogi környezetnek kell megvalósulnia: enélkül a kisebbségek és az őslakos népek nagymértékben és ismételten le fognak maradni.

A kérdések tehát messze túlmutatnak egy adott technológia relatív értékén. Sok fejlesztés, ha nem a legtöbb, képes pozitív és negatív hatásokat is kiváltani, attól függően, hogy hogyan kezelik és használják őket. Ezt jól szemlélteti az internet példája is, ahol a bevándorlók, a kisebbségek és más megbélyegzett csoportok elleni online, erőszakot és ellenérzéseket szító gyűlöletbeszéd mindennapos, és akár népirtásig is vezethet, amint azt Mianmarban a rohingya kisebbség esete is mutatja. De míg a közösségi média platformok, mint a Twitter és a Facebook rendszeresen válnak a nacionalista, szélsőséges és szélsőjobboldali csoportok eszközévé a gyűlölködés terjesztésében, ezek az oldalak ugyanúgy helyszínei voltak az utóbbi évek néhány legjelentősebb civil mozgalmának is. Itt bontakoztak ki először az elképesztő erővel ható #BlackLivesMatter tiltakozások, amely nem csak a hálózat munkája iránt elkötelezett emberek számát sokszorozta meg így, hanem lefektette az alapjait is egy sokkal változatosabb aktivizmusnak, amely mentes a hagyományos szervezeti hierarchiáktól.

Általános az egyetértés abban, hogy az elkövetkező éveket a mesterséges intelligencia (AI), az automatizálás és más hasonló innovációk gyökeresen át fogják alakítani. Az, hogy milyen jövőt hoznak azonban a most meghozott döntéseinktől függ. Ezen technológiák fejlesztése és kezelése során a középpontban az emberi jogoknak, az egyenlőségnek és az igazságosságnak kell állnia.

A kisebbségek, az őslakos népek és más marginalizált csoportok számára hatalmas lehetőség rejlik a technológiában a nagyobb egyenlőség és az elismerés elérése tekintetében, de csak akkor, ha ők is teljes mértékben részt tudnak venni a folyamat minden szakaszában, a kezdeti koncepciófejlesztéstől a felhasználóvá válásig, valamint a technológia, az adatok és az online terek kezeléséig.

AJÁNLÁSOK

- *Az új technológiák fejlesztése és terjesztése során az emberi jogok általános érvényesítésének erősítése, különös tekintettel a kisebbségek és az őslakos népek előtt álló akadályokra.* Ehhez a fejlesztések szélesebb körű vizsgálatára van szükség, amely a technikai jellemzőkön túl, felméri azok társadalmi, gazdasági és politikai következményeit is. Működésük kapcsán központinak kell lennie a hozzáférhetőség, a megfizethetőség, a megfelelőség és a rendelkezésre állás kérdésének, egyértelmű adatok alapján mérve azt is, hogy a kisebbségi és az őslakos közösség tagjainak mekkora aránya lesz képes ezeket a technológiákat szabadon használni az igényeik kielégítésére vagy a problémáik kezelésére. Ez különösen fontos a közszolgáltatásban is használt technológiák esetében, mint például az oktatási környezetben és az egészségügyi ellátásban való egyre gyakoribb okostelefon-használat kapcsán: ezeken a helyszíneken a hozzáférés hiánya tovább súlyosbíthatja a kirekesztést.
- *Különös figyelem a kisebbségi és őslakos csoportok inkluzivitásának javítására, nem csak az új vívmányok használata során, hanem azok tervezése és gyártása alatt is.* Bár kiemelten fontos, hogy a kisebbségi és az őslakos közösségek tagjai hozzáférhessenek a már meglévő innovációkhoz, egyúttal az is elengedhetetlen, hogy szerepük ezen túlnyúljon és e technológiák előállításának egyes szakaszaiban is egyenlő módon részt vehessenek. Jelenleg a kisebbségi és az őslakos csoportok jelenléte az olyan kulcsfontosságú ágazatokban, mint például a számítógépes programozás és a szoftverfejlesztés, továbbra is nagyon alacsony. Ennek eredményeképp e közösségek számos tagja továbbra is kimarad a szektor biztosította foglalkoztatási és gazdasági előnyökből, ezáltal is bebetonozva a társadalomban jelen levő hatalmi egyenlőtlenségeket.
- *A technológiafejlesztés változatos és átfogó módjának előmozdítása, amely megengedi a megfelelő termékek széles körének létrehozását a különböző közösségek számára.* Jelenleg az a tendencia figyelhető meg, hogy az okos technológiák, a webes platformok és más, széles körben használt eszközök egynyelvűek, és a domináns többség, különösen a férfi tagok igényei, értékei és elképzelései alapján épülnek fel. Ez nem valószínű, hogy változhat addig, amíg a kisebbségek tagjai, az őslakos népek és más marginalizált csoportok, beleértve a nőket és a fogyatékkal élőket is, nem tudnak egyenlő módon részt venni ezekben a folyamatokban. Ez többek között azt jelenti, hogy biztosítani kell a termékek kisebbségi nyelveken, például jelnyelven való elérhetőségét, és hogy a fejlesztéseknek igazodniuk kell a kulturális különbségekhez is.
- *Emberi jogi hatásvizsgálatok lefolytatása első lépésként minden olyan esetben, amikor a digitális fejlesztések átvételét a hatóságok is tervezik.* Ezeknek a hatásvizsgálatoknak az inkluzivitásra és a diszkrimináció-mentességre kell összpontosítaniuk. Ezeket az

összes érintett kisebbség és őslakos nép érdemi részvételével kell megvalósítani, beleértve a közösségeken belüli marginalizált csoportok képviselőit is, egészen a hatásvizsgálat megtervezésétől annak végrehajtásáig. Ez különösen fontos, ha mesterséges intelligenciával vagy prediktív algoritmusokkal kapcsolatos fejlesztéseket terveznek beépíteni a nyilvános döntéshozatalba. Ilyen esetekben algoritmikus hatásvizsgálatokat kell végezni az automatizált döntési rendszer bevezetése előtt. Ezeket a vizsgálatokat a rendszerek frissítésekor szintén aktualizálni kell, és az eredményeket nyilvánosan elérhetővé kell tenni. A hatásvizsgálatok során azonosított kockázatok csökkentése érdekében minden szükséges intézkedést meg kell tenni. Mivel a kormányok egyre inkább hajlamosak arra, hogy a technológiai fejlesztést és a kivitelezést vállalatokhoz és kutatóintézetekhez szervezzék ki, kulcsfontosságú annak a biztosítása, hogy az emberi jogi kötelezettségeiket ezekkel együtt ne tudják kiszervezni.

- *Az elszámoltathatóság és a független felügyelet biztosítása.* A hatóságoknak csak auditálható digitális rendszereket szabadna használniuk annak biztosítása érdekében, hogy azok független felülvizsgálathoz rendelkezésre álljanak. Olyan jogszabályokat és közigazgatási iránymutatásokat kell bevezetni, amelyek ezt a digitális technológiák használatára vonatkozó közbeszerzési eljárásokban kötelezővé teszik.
- *A mesterséges intelligencia és az automatizálás használatának vizsgálata a döntéshozatalban, különös tekintettel az átláthatóság és a diszkriminációtól való mentesség biztosítására.* Ez különösen fontos olyan esetekben, ahol emberi életek forognak kockán, és a múltbeli tendenciákra tekintettel a torzítás lehetősége jelentősen nagy, így például a gyanúsítottak azonosítása, börtönbüntetés kiszabása, az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása, a migráció kezelése vagy a közérdekű döntéshozatal folyamata során. Döntő fontosságú, hogy az automatizált folyamatokat és feltételezett objektivitásukat mindig meg kell kérdőjelezni, ugyanolyan felülvizsgálati és elszámoltathatósági mechanizmusokkal, mint amelyek az ember által vezetett döntéshozatalt is kísérik. Tekintettel arra, hogy a technológiák fejlesztésében magánvállalatok és felsőoktatási intézmények is széles körben részt vesznek, az is elengedhetetlen, hogy egyértelmű követelmények kerüljenek megállapításra a megfelelő eljárásrend biztosítása érdekében, ideértve a hatásvizsgálatok eredményeinek átláthatóságát és elérhetőségét is. Ha a vállalatok vagy az állami ügynökségek olyan automatizált munkaerő-felvételi vagy szolgáltatást nyújtó rendszert alkalmaznak, amely algoritmusaik következtében az etnikai hovatartozás, a vallás, a nem vagy a fogyatékoság miatti egyenlőtlenségeket reprodukálja, akkor az eredmény továbbra is diszkriminatív, és ennek megfelelően kell szankcionálni.

■ *Egyértelmű protokoll létrehozása és érvényesítése a személyes adatok a kormányok, vállalatok és más szereplők általi gyűjtésére, megőrzésére és felhasználására.* Bár a magánélethez és a szabad mozgáshoz való jog az egyetemes emberi jogok részét képezik, egyes fejlesztések, mint például a biometrikus adatok, az arcfelismerés vagy az online nyomkövetés, és ezek egyre növekvő használata rendkívül közvetlen hatással bírnak a kisebbségekre és az őslakos népekre. Míg a kínai kormány a biztonság nevében létrehozott, több millió ujjur muszlimot megfigyelő, erősen intruzív ellenőrző rendszere különösen szélsőséges példa, a diszkriminatív felügyelet hasonló mintái máshol is fellelhetők. Még a látszólag ártalmatlan, a hatékonyság vagy a gazdaságosság által vezérelt beavatkozások is, mint például a városok „okos” fejlődése, komoly aggodalomra adhatnak okot a közösség régóta hátrányos megkülönböztetésben részesülő tagjai számára. Ezek a kérdések a Covid-19 világjárvány kitörése óta még sürgetőbbé váltak, mivel számos technológia, mint például a „track and trace” nyomkövető alkalmazások, növelhetik a magánélet megsértésének veszélyét, amennyiben a kormányok vagy a vállalatok visszaélnek a technológia adta lehetőségekkel.

■ *Az internet-hozzáférés biztosítása jogi alapon minden polgár számára, pozitív hangsúlyt fektetve a hozzáférhetőségre és a biztonságra, a cenzára és az ellenőrzés helyett.* Az internet, mint az információ, a társas kapcsolatok, a foglalkoztatási lehetőségek és a közszolgáltatások egyik fő forrása, magában hordozza, hogy maga az internetszolgáltatás hiánya közvetlenül befolyásolhatja a hozzáférést számos alapvető joghoz is. A kormányok felelőssége ezért, hogy minden polgár számára biztonságos internetelérést biztosítson, különös hangsúlyt fektetve a szegény, a távoli vagy a marginalizált közösségekre, amelyek jelenleg kizorulnak a szolgáltatás nyújtotta előnyökből. A kormányoknak lépéseket kell tenniük annak érdekében, hogy az online felületeket az emberek konstruktív módon használják, ne pedig gyűlöletkeltésre a közösségük valamely szekciója ellen. Kiváltképp figyelni kell arra, hogy ezek a platformok ne váljanak a rasszizmus, vallási feszültségek, és nemhez vagy más védett tulajdonsághoz kapcsolódó erőszak és uszítás színterévé. A jogokkal együtt azonban felelősség is jár, így biztosítani kell azt is, hogy az általános ismeretek az álhírekkel, a gyűlöletbeszéddel és annak hatásaival kapcsolatban lépést tartsanak a használat és a lefedettség szintjével. Bár ennek magában kell foglalnia a gyűlöletbeszéd elleni rendelkezések megalkotását és érvényesítését is a nemzeti jogszabályokban, különösen az erőszakra való uszítás tekintetében, a kormányoknak nem szabad ezt ürügyként használniuk arra, hogy aktivistákat vagy politikai ellenzéki csoportokat vegyenek célba, és próbáljanak elhallgattatni az eltérő véleményük miatt. Nem szabad továbbá a gyűlöletbeszédet felhasználni az interneten tárolt vagy megosztott személyes adatokhoz való hozzáféréshez sem. Az ilyen és ehhez hasonló jogszabályokat felügyelő hatóságoknak bizonyíthatóan függetlennek és átláthatónak kell lenniük.

- *Tartózkodás a közbiztonság ügye alatt történő internetleállítás gyakorlatától, különös tekintettel a hosszabb időtartamú korlátozásokra.* Az emberi jogi jogszabályok csak bizonyos és nagyon korlátozott körülmények között teszik lehetővé az információszabadság korlátozását. Számos esetben előfordult, hogy a szólásszabadságba való állami beavatkozás jogosságát (és így az internet leállításának indokoltságát) nem sikerült bizonyítani. Az internetelérést szigorúan csak olyan kivételes körülmények között lehet korlátozni, amikor bizonyíték van közlő tömeges gyilkosságokra, és ahol az internet egyértelműen a felbujtás helyszínévé vált. Ezeken a ritka kivételeken kívül az internetszolgáltatás leállítása sérti a véleménynyilvánítás szabadságára vonatkozó nemzetközi normákat. Ezek az intézkedések jellegüknél fogva a kollektív büntetés egy formájának minősülhetnek, valamint az emberi jogi visszaélések dokumentálásának és jelentésének akadályozásával növelhetik a büntetlenséget és a bizonytalanságot.

Vállalatok / üzleti szféra

- *A felelősség elismerése az emberi jogok tiszteletben tartásáért, valamint az üzleti és emberi jogokra vonatkozó irányadó ENSZ-alapelvek érvényesítéséért.* Az IKT vállalkozásoknak mindig kellő gondossággal kell eljárniuk, és tiszteletben kell tartaniuk felhasználóik és a szélesebb nyilvánosság jogait. Új technológia fejlesztése során emberi jogi hatásvizsgálatokat kell végezni, a fejlesztés minden szakaszában, egészen a koncepcionális résztől, a tervezési, majd a tesztelési szakaszig, ide értve a felhasználandó algoritmusokat és adathalmazokat is. A potenciálisan diszkriminatív eredményeket meg kell határozni, amilyen korán csak lehet, és minden szükséges lépést meg kell tenni azok megelőzése és enyhítése érdekében.
- *Világos és átlátható protokollok kialakítása a közösségi média platformokon közzétett tartalmakra vonatkozóan, különösen a gyűlöletbeszéd vonatkozásában.* Ezeket az előírásokat a potenciálisan érintett kisebbségi és őslakos közösségek és más marginalizált csoportok képviselőivel szorosan egyeztetve kell kidolgozni. A dokumentumoknak konkrétan és valószerűnek kell lenniük, valamint előzetesen egyértelműen tájékoztatniuk kell a felhasználóikat. A protokollokat értékelni kell a véleménynyilvánítás szabadságára vonatkozó nemzetközi normákban meghatározott jogszerűségi, szükségességi és arányossági elveknek megfelelően. A tartalom moderálásának, a koherencia és kiszámíthatóság elvein túl, figyelembe kell vennie a helyi kontextust, beleértve a kulturális és a nyelvi árnyalatokat is. Külső panasztételi mechanizmusokat kell létrehozni, amelyek lehetővé teszik a felhasználók és mások számára, hogy felhívják a figyelmet a gyűlöletbeszédet tartalmazó, erőszakra uszító vagy más módon sértő bejegyzésekre. Az ilyen panasztételi mechanizmusoknak a lehető leggyorsabban kell reagálniuk a bejelentésekre, és azokat a lehető leggyorsabban kezelniük is kell. A gyűlöletbeszédet 24 órán belül el kell távolítani a felületről. A platformoknak kötelességük kell, hogy legyen a gyűlöletkeltő vagy veszélyes tartalmakra vonatkozó panaszok beérkezése és azok kezelése között átlagosan eltelt idő rendszeres publikálása, valamint olyan statisztikák nyilvánossá tétele, amelyek a beérkező jelzések közül a kezelt és az elutasított jelentések arányát mutatják.

Tematikus fejezetek

A technológia veszélyei a kisebbségek és az őslakosok jogaira nézve

Michael Caster

A globális méretű „digitális szakadék” hatásai még mindig érződnek az etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek és az őslakos népek internethez és más információs és kommunikációs technológiákhoz (IKT) való hozzáféréseben, amelyek azonban mind támogatnák a béke, a demokrácia és az emberi jogok előmozdítását.

Imámok és kormányzati tisztviselők biztonsági kamerák alatt haladnak át, ahogy elhagyják az Id Kah mecsetet egy kormány által szervezett út során Kashgarban, Hszincsiang Ujgur Autonóm Tartományban, Kínában.

Fotó: REUTERS / Ben Blanchard

Sajnos a mindennapi életben tapasztalt hátrányos megkülönböztetés és kirekesztés mintái az online térben is tükröződnek. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) jelentése szerint a világ népességének közel fele nem rendelkezik internet-hozzáféréssel¹, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) becslései szerint pedig az internetet használó nők aránya 12 százalékkal alacsonyabb, mint az internetet használó férfiaké².

Globális szinten a marginalizált etnikai csoportok rosszabb internet-hozzáféréssel rendelkeznek, mint az érintett országok domináns etnikumának tagjai.³ A tendencia annak ellenére sem változott, hogy az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa (HRC) 2011-ben kijelentette: „Tekintettel arra, hogy az internet nélkülözhetetlen eszközzé vált az emberi jogok széles körének érvényesítésében, az egyenlőtlenség leküzdésében, valamint az innováció és az emberi fejlődés felgyorsításában, az egyetemes internet-hozzáférés biztosításának az államok prioritásai között kellene szerepelnie.”⁴

Noha az internet és az IKT-k ígéretesnek tűnnek a berögződött diszkriminatív minták felszámolása tekintetében, a kisebbségek és az őslakos népek korlátozott hozzáférése ezekhez a technológiákhoz akár tovább is ronthat a helyzetükön. Az abuzív kormányok, különösen Ázsia-szerte, egyre gyakrabban fordulnak az internetszolgáltatás korlátozásának vagy teljes felfüggesztésének gyakorlatához. Ennek fő célja, hogy bizonyos etnikai és vallási közösségeket akadályozzanak a véleménynyilvánításhoz való joguk érvényesítésében, valamint abban, hogy a folyamatos emberi jogi visszaélések

bizonyítékait rögzíteni és terjeszteni tudják. Az internethez való hozzáférés szándékos korlátozása önmagában emberi jogi jogsértés lehet, ugyanakkor mivel az áldozatok a jogsértések online dokumentálásában és megosztásában is akadályozva vannak, így ez további jogsértésekhez is vezethet, Kameruntól egészen Nyugat-Pápuáig. A kérdés jelentősen bonyolíthatja az elszámoltathatóság és az átláthatóság kérdéseit a jövőben. Egyedül 2019-ben az Access Now, egy digitális joggal foglalkozó szervezet, mintegy 213 internetszolgáltatás felfüggesztést dokumentált. Afrikában 47 százalékkal erősödött a jelenség, Etiópiát pedig az egyik legrosszabb helyzetű országnak titulálták e tekintetben. 2019-ben India adta egymagában a teljes dokumentáció több mint felét, mivel az indiai ellenőrzésű Kasmírban közel hat hónapig tartották fenn a tilalmat.

A kisebbségek és az őslakos népek gyakran az online gyűlöletbeszéd és a kifinomult megfigyelési technológiák elsőszámú célpontjává válhatnak, még abban az esetben is, amikor az internethez és más IKT-khoz való hozzáférést nem teljes mértékben tiltják le a számukra. Amint azt az ENSZ szabad véleményhez és véleménynyilvánításhoz való joggal foglalkozó különmegbízottja 2019-ben megjegyezte:

„Az online gyűlöletbeszéd elterjedtsége mindenki számára kihívást jelent, de mindenekelőtt azon marginalizált személyek számára,

1 UN ITU, 'Statistics', elérhető: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>

2 OECD, *Bridging the Digital Gender Divide*, 2018, p.25.

3 Weidmann, N.B., Benítez-Baleato, S., Hunziker, P., Glatz, E. and Dimitropoulos, X., 'Digital discrimination: Political bias in Internet service provision across ethnic groups', *Science*, 353(6304), pp.1151-55

4 UN HRC, Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, Frank La Rue, A/HRC/17/27, 2011. május 16.

*akik annak a fő célpontjai.”⁵
Példa lehet erre Európa azon
része, ahol a menekülteket és
a bevándorlókat rágalmazó
és gyalázó online tartalom
összefüggésben áll a velük
szemben elkövetett fizikai
támadásokkal, vagy épp Mianmar
esete, ahol a Facebookon terjedő
rohingya-ellenes gyűlöletbeszéd
és a bekövetkezett népiirtás között
közvetlen kapcsolatot fedeztek fel.*

Mivel nem létezik olyan általános, a köz- és magánszféra szereplői által is elfogadott szabály- és kötelezettség rendszer, ami az átláthatóság kérdését, valamint a meglévő emberi jogi törvények elégtelen érvényesítését kezelné, úgy tűnik, számos ilyen probléma továbbra is megoldatlan marad.

Az új technológiák hatása félrevezető és többoldalú is lehet. Például a Big Data és a gépi tanulás azon túl, hogy lehetővé teszik az emberi döntéshozatal automatizálását például a kormányzásban és a büntető igazságszolgáltatásban, olyan területeken, ahol akár a történelmi igazságtalanságok az algoritmus esetleges torzítása révén meg is ismétlődhetnek, egyre gyakrabban eltolódást is eredményezhetnek a munkaerőpiacon, különösen hátrányosan érintve a kisebbségeket.

Az Egyesült Államokban (USA) a Brookings think tank 2019-es tanulmánya rámutatott, hogy a hispán amerikai, az őslakos amerikai és a fekete amerikai csoportok körében az „átlagos aktuális feladat-automatizálási potenciál” egyenként 47 százalék, 45 százalék és 44 százalék volt, szemben a fehér amerikaiakkal, akiknek 40 százalék.⁶

A közösségi média és az internet

„Az elmúlt évtizedben a világ kisebbségei új típusú és egyre növekvő mértékű fenyegetettséggel szembesültek, amit a gyűlölet és a szűklátókörűség táplált a közösségi média platformokon keresztül... Ez hozzájárult az erőszakos szélsőséges csoportok megsokszorozódásához, valamint számos országban a vallási, etnikai és más kisebbségeket, így a bevándorlókat is célzó gyűlölet-bűncselekmények számának drámai növekedéséhez.”

- az ENSZ kisebbségi kérdésekkel foglalkozó különmegbízottja, Fernand de Varennes, 2020⁷

Amikor az egyetlen hozzáférési pont az internethez ténylegesen kizárólag valamely közösségi média platform, akkor az ilyen felületek szerepe gyorsan felerősödik a gyűlöletbeszéd

5 OHCHR, 'Governments and Internet companies fail to meet challenges of online hate – UN expert', 2019. október 21.

6 Muro, M., Maxim, R. and Whiton, J., *Automation and Artificial Intelligence: How Machines Are Affecting People and Places*, Brookings, 2019, p. 44.

7 OHCHR, 'UN expert denounces the propagation of hate speech through social media', 2020. február 27.

Egy tanulmány szerint,
a Rakhine tartomány
parlamenti képviselői által
megosztott legnépszerűbb
gyűlöletkeltő üzenetek
3400 reakciót kaptak, és
akár 9500 alkalommal
is megosztották őket.

terjesztésében. Jó példa erre a Facebook egyik terméke, a Free Basics, ami a fejlődő piacokon biztosít korlátozott, de ingyenes hozzáférést az internethez. Amint azt az ENSZ független nemzetközi tényfeltáró missziója is kiemelte, Mianmar esete ezt jól jelképezi. „A Facebook hasznos eszköz volt azok számára, akik a gyűlölet terjesztésére törekedtek, lévén egy olyan helyzetről szó, ahol a legtöbb felhasználó számára a Facebook jelentette magát az Internetet”.⁸ Az online térben a rohingyák elleni gyűlöletbeszéd gyakori. Ezek során sokszor állatokhoz hasonlítják őket, és azt hangoztatják, hogy az elkövetett emberi jogi jogsértéseket valójában ők rendezik meg, továbbá a közvetlen fenyegetések is gyakoriak. Egy tanulmány szerint az Arakan Nemzeti Párt (ANP) politikusai által közzétett bejegyzések közül tízből egy gyűlöletbeszédet tartalmazott. Az ANP a legfontosabb olyan párt, amely a domináns etnikai csoportot képviseli

Rakhine tartományban. Ez az a terület, ahol korábban a legtöbb rohingya élt, még mielőtt 2017-2018-ban nem kényszerültek tömegesen a lakóhelyük elhagyására. A Rakhine tartomány parlamenti képviselői által posztolt legnépszerűbb gyűlöletkeltő üzenetek 3400 reakciót kaptak, és akár 9500 alkalommal is megosztották őket.⁹

Az ilyen és ehhez hasonló tendenciákra reagálva a Facebook 2018 végén elismerte, hogy nem tett eleget azért, hogy megakadályozza, hogy „platformjukat a széthúzás, a megosztottság és az offline erőszak ösztönzésére használják”, és megígérte, hogy többet tesznek a gyűlöletbeszéd elleni küzdelem érdekében.

Mindeközben az álhírek elleni küzdelem vagy épp a nemzetbiztonság védelme ürügyén a burmai kormány Rakhine és Chin tartományok kizárólag kisebbségi területein hosszabb-rövidebb időre letiltotta a Facebook- és az internet-hozzáférést. A nemzetközi jog szerint a véleménynyilvánítás és az információ szabadságát csak szűken meghatározott körülmények között lehet korlátozni: a korlátozást a törvénynek kellő pontossággal kell előírnia, úgy hogy lehetőség legyen a megfelelő szabályozásra, továbbá jogszerű célt kell szolgálnia, tiszteletben kell tartania más jogokat is (így például az egyenlő bánásmód elvét), végül a korlátozásnak minden esetben indokoltnak és arányosnak kell lennie. A mianmari fejleményekre reagálva az Article 19 civil szervezet megállapította, hogy az ország nem teljesítette ezeket az alapvető követelményeket

⁸ OHCHR, 'Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar', 2018, p.14

⁹ Rajagopalan, M., Vo, L.T. and Soe, A.N., 'How Facebook failed the Rohingya in Myanmar', *Buzzfeed*, 2018. augusztus 27.

a felfüggesztésre vonatkozóan. Az ilyen intézkedések önkényesen korlátozzák a véleménynyilvánítás szabadságát, valamint megnehezítik a rohingya és más kisebbségi lakosság elleni emberi jogi visszaélések bizonyítékainak rögzítését és terjesztését. Ez hosszú távon befolyásolhatja az elszámoltathatóság és az átláthatóság kérdését. Jelen esetben, az emberi jogi jogsértések elhallgattatása vitathatatlanul nem egy véletlen következmény volt, hanem a szolgáltatás-felfüggesztés konkrét célja. Hasonló problémák merültek fel Srí Lankán, ahol állítólag a 2019-es húsvéti mészárlás után, a szóbeszéd terjedésének megfékezése érdekében tiltották le a közösségi oldalakat.

Indiában a közösségi médiát a nem hindu kisebbségek elleni uszítás és más etnikai összetűzések előidézéséért tették felelőssé. A WhatsApp ebben különösen nagy szerepet játszott, hiszen az alkalmazásnak havonta több mint 400 millió aktív felhasználója van az országban. WhatsAppon, Facebookon és más közösségi platformokon az olyan gyűlöletbeszéd és dezinformáció terjedésének növekedéséről számoltak be, amely a muszlim állampolgárokat terroristaként és erőszaktevévőként ábrázolja, vagy a hindu többség elleni népiirtás tervezésével vádolja őket. Hasonlóan, annak kapcsán, hogy a hindu nacionalista érzés hogyan befolyásolta az állampolgársági törvény közelmúltbeli módosítását, a Minority Rights Group igazgatóhelyettese, Claire Thomas elmondta: „A valláson alapuló hátrányos megkülönböztetés szankcionálásának törvényessé tétele egyértelmű üzenetet küld az indiai

muszlimok számára a kirekesztésükről.”

A WhatsAppon olyan videók kerültek megosztásra, ahol a muszlim kisebbség tagjait bántalmazták, és amelyeket később konkrét lincselésekkel hoztak összefüggésbe. Erre válaszként a WhatsApp korlátozta, hogy hányszor lehet továbbítani egy adott üzenetet, először húszra, majd pedig ötre. Egy 256 fős csoport esetében viszont egy megosztott tartalom még mindig közel 1300 embert érhet el, akkor is, ha csak ötször kerül továbbításra.¹⁰ A példa emlékeztető arra, hogy a technológia nem vákuumban létezik, és hogy amennyiben nem foglalkozunk az elnyomás mögöttes körülményeivel, a technológia szabályozásának önmagában valószínűleg nem lesz jelentős hatása. Az ellenőrzés, bár vonzó megoldásnak tűnhet, de alapvető aggályokat vet fel a digitális jogok tekintetében. A WhatsApp beszélgetések például a végpontok között titkosítva vannak, egy ilyen törvény azonban megkövetelné ennek a védelemnek a megszüntetését, ami veszélyes precedenst teremthet.

A titkosított és névtelen kommunikáció biztosítása nélkülözhetetlen a magánélethez való jog és az online véleménynyilvánítás szabadságának védelme érdekében, ugyanakkor a kiszolgáltatottabb lakosság, például az etnikai, vallási vagy szexuális kisebbségek, az önkényes és jogellenes beavatkozások vagy támadások elleni védelmének is ugyanolyan alapvetőnek kell lennie. Míg az államok között nem India az egyetlen, ami a titkosítást jogszabályok révén próbálja korlátozni, a magánkézben lévő vállalatok közül is többen használnak rosszhindulatú vagy

¹⁰ Kastrenakes, J., 'WhatsApp limits message forwarding in fight against misinformation', The Verge, 2019. január 21.

2018 óta, a Hálózati Végrehajtási Törvény (NetzDG) előírja, hogy a közösségi média vállalatoknak **24 órán belül** el kell távolítaniuk az „illegális tartalmat” a felületükről, különben **akár 50 millió eurós bírságot is kaphatnak.**

kártevő programokat a felhasználók adatvédelmének kikezdésére. 2019-ben a WhatsApp pert indított egy kémprogramokkal foglalkozó vállalkozás, az izraeli NSO Group ellen, ami közel 1400 felhasználó, köztük indiai újságírók és ruandai emberi jogi jogvédők személyes adatait szerezte meg. Arra is rámutattak, hogy a WhatsApp felvásárlása a Facebook részéről, valamint az Instagram és a WhatsApp integrálásának terve a Facebook saját üzenetküldő szolgáltatásába, a nyilvánosan megosztott gyűlöletkeltő tartalmak miatt új digitális biztonsági aggályokat vethet fel a jelenleg is létező bizonytalanságokon túl.

Noha a szigorúbb tartalom-ellenőrzési szabályok nyilvánvaló megoldásnak tűnhetnek, ez az út szintén kihívásokat jelent, különösen akkor, ha a vállalatok nem átláthatóak azzal kapcsolatban, hogy hogyan vagy mi kerül eltávolításra. A közösségi média e tekintetben történő széles körű fejlesztésére tett erőfeszítéseket a 2018-as Santa Clara-i Alapelvek a Tartalom Moderáció Átláthatóságáról és Elsámoltathatóságáról című

dokumentum fogja össze. Ez felszólítja a vállalatokat arra, hogy tegyék közzé az eltávolított bejegyzések és a felfüggesztett felhasználói fiókok számát, és hogy értesítsék a felhasználóikat az eltávolítás vagy felfüggesztés okairól, valamint hogy biztosítsanak lehetőséget a hatékony fellebbezésre is. Az online gyűlöletbeszéd kezelése azonban nem lehet egyenlő csupán az érintett tartalmak eltávolításával vagy az abuzív fiókok jelentésével. A kulturális, vallási vagy nyelvi árnyalatok megragadása folyékony nyelvtudást igényel, de a helyi nyelvek folyékonyságának ígérete akár helyi kisebbségellenes elfogultsággal is járhat. A különböző platformoknak és joghatóságoknak megvan a maga politikája és következetlensége is. Például az Egyesült Államokban a Facebook erőfeszítései a gyűlöletbeszéd kiszűrésére véletlenül cenzúrázták azokat a kisebbségi csoportokat is, amelyek a platformot pont a rasszizmus okozta problémák megvilágítására, és a témával kapcsolatos párbeszéd indítására használták volna. Egyes országokban a kisebbségeket az online gyűlöletbeszédetől megvédeni szándékozó törvények az eredeti céljuk helyett cenzúrát és másfajta jogsértéseket vontak maguk után.

Németországban, figyelembe véve, hogy a gyűlöletbeszédnek mekkora szerepe volt a zsidók, romák és más kisebbségek elleni náci atrocitások korai normalizálásában a második világháború alatt, a legszigorúbb gyűlöletbeszédre vonatkozó törvények vannak érvényben. 2018 óta a Hálózati Végrehajtási Törvény (Network Enforcement Act – NetzDG) előírja, hogy a közösségi média vállalatok, így például a Facebook, a Twitter és a YouTube 24 órán belül el kell, hogy távolítsák az „illegális tartalmat”,

Etiópia: A közelmúltban törvényt fogadott el a gyűlöletbeszéd szabályozására, amely három év börtönbüntetésben maximalta az online gyűlöletbeszéd és a dezinformáció terjesztésének vétségét.

Nigéria: Szigorú jogszabályokat fontolgat, amelyek lehetővé tennék a hatóságok számára az internetelés korlátozását és a közösségimédia-hozzáférés szabályozását, a kormánykritikus tartalmakat pedig akár három év fogsággal is büntetnék.

Brazília: Az álhírek elleni tanács létrehozásában azok a katonai erők és hazai hírszerző szolgálatok is részt vettek, amelyek a múltban közreműködtek a kisebbségi és őslakos közösségek zaklatására, elnémitására és eltiprására irányuló műveletekben.

vagy akár 50 millió eurós bírságot is kaphatnak. Ausztrália 2019-ben szintén törvényt fogadott el a sértő tartalmak eltávolítására, és az ezt megszegő közösségi média platformok szankcionálására vonatkozóan. Azon vállalatok vezetői, amelyek nem távolítják el a kérdéses tartalmat, akár három év börtönbüntetésre is számíthatnak. Az Egyesült Királyságban is hasonló jogszabály megalkotásáról folynak megbeszélések. Az elképzelés szerint egyetlen rendelet szabályozná a gyűlöletbeszéd, a dezinformációval, a virtuális zaklatással és a terrorista tevékenységekkel kapcsolatos tartalmakat, ami egyúttal büntethetné is a szabályszegő közösségi média platformokat. Mindehhez összehasonlításképp, az Egyesült Államok az illó kommunikációról szóló törvényének (Communications Decency Act – CDA) 320. cikke kimondja, hogy a közösségi média platformoknak nem kell felelősséget vállalniuk olyan tartalomért, amit valaki más osztott meg a felületükön keresztül. Ezt arra alapozzák, hogy a szólásszabadság védelme érdekében ez elkerülhetetlen, valamint, hogy azok a közösségi média vállalatok, amelyek felelőssé

tehetők a platformjukon megjelent tartalomért, hajlamossá válhatnak a túlzásba vitt cenzúrára is. Míg Németország és Ausztrália általában működő jogállamisággal rendelkezik, más független bíróság nélküli kormányok, például Oroszország, Fehéroroszország, Szingapúr, Vietnam vagy a Fülöp-szigetek, saját szabályrendszerük ösztönzésére szintén olyan törvényekhez fordulnak, mint a NetzDG.

Etiópia, nemrégiben szakítva a korábbi autoriter kormányzással, és eltávolodva egy olyan vezetéstől, amely a törvényt az eltérő vagy szembenálló vélemények elnémitására használta, 2020 februárjában jogszabályt fogadott el a gyűlöletbeszéd szabályozására, amely szerint akár három év börtönbüntetésre is ítéltetik az online gyűlöletbeszéd vagy a dezinformáció terjesztőjét. A több mint 90 különféle etnikai csoporttal rendelkező Etiópiában a kisebbségi közösségek, például az oromók és az amharák, gyakran marginalizálódnak. 2020 márciusában a kormány több, a fegyveres Oromo Felszabadítási Front (Oromo Liberation Front) ellen elkövetett emberi jogi jogsértésről szóló beszámoló

napvilágra kerülése után felfüggesztette az internetszolgáltatást Oromia régió nagy részében. A Gambella és az Alsó-Omo régiókban lakó etióp őslakos csoportok kilakoltatása szintén rendszeres. A gyűlöletbeszéd kétségtelenül erőszakot szított az etnikumok között, ám szilárd felügyelet és megfelelő eljárás nélkül az ilyen marginalizált közösségek védelme helyett az új gyűlöletbeszéd-ellenes törvény inkább visszatartó hatással lehet a véleménynyilvánítás szabadságára és az etnikumok közötti párbeszéd beindítására.

Nigéria szintén olyan szigorú jogszabályokat fontolgat, amelyek lehetővé tennék a hatóságok számára az internetelés korlátozását és a közösségimédia-használat szabályozását. A kormánykritikus tartalmakat ezen kívül akár három év börtönbüntetéssel is szankcionálnák, és bizonyos esetekben életfogytig tartó börtönt vagy halálbüntetést is kiszabnának a gyűlöletbeszédért. Nigéria sokszínű népessége mintegy

250 különálló etnikai-nyelvi csoportot ölel fel. Az ország már hosszú ideje elszenvedője a változó politikai és gazdasági érdekek mentén kibontakozó konfliktusoknak. Például a Közép-Nigériában letelepedett gazdálkodók és a nomád pásztorok között fennálló feszültségek a szárazföldi és a vízi területek kapcsán több mint 10 000 ember életét követelték csak az elmúlt évtizedben. A Niger-delta déli régiójának ogoni és más kisebbségei pedig különösen súlyos üldöztetéssel szembesültek az olaj- és gázkitermelés folyamán. Ha az etnikumok közötti erőszakot és a gyűlöletbeszéd elleni küzdelmet célzó új törvényeket nem ellenőrzik megfelelően, akkor pont az ilyen jogok megsértésének dokumentációját és terjesztését fogják elfojtani, ráadásul anélkül, hogy foglalkoznának az intolerancia és a diszkrimináció kiváltó okaival.

Az "álhírek" és az online dezinformáció elleni küzdelem érdekében kidolgozott törvényeket számos más országban is javasolták vagy elrendelték,

Victor egy olajjal borított levelet tart, egy olajjal szennyezett halastóban állva. Ogoniland, Niger Delta, Nigéria.

Fotó: George Osodi

ami riasztó következményeket vonhat maga után az emberi jogok tekintetében. Brazíliában az álhírek elleni küzdelemmel foglalkozó tanács kialakításában azon katonai erők és hazai hírszerző szolgálatok is részt vettek, amelyek a múltban közreműködtek a kisebbségi és az őslakos közösségek zaklatására, elnémitására és eltiprására irányuló műveletekben. A fent említett jogszabályok értelmében például a földterületek elkobzását dokumentáló őslakos jogvédők ellen eljárás indulhat, ha a kampányaikat valaki álhírek titulálja. Az ilyen és ehhez hasonló globális problémákat elismerve az Amerikai Államok Szervezete (OAS), az Emberi Jogok és a Népek Jogai Afrikai Bizottsága, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és mások 2017-ben előterjesztették együttes nyilatkozatukat a véleménynyilvánítás szabadságáról, a féltreajékoztatásról és a propagandáról (Joint Declaration on Freedom of Expression and “Fake News”, Disinformation and Propaganda), mint iránymutatást egy jogokon alapuló megközelítéshez az esetlegesen káros tartalmak kezelése érdekében.

Az egyes közösségi médiaplatformokon túl egyre növekvő aggodalmak merülnek fel az úgynevezett kiberbalkanizáció vagy internetes balkanizálás körül. Ez a fogalom a fent említett helyi kiber-törvényekre utal, de jóval meghaladja a sajátos internetes ökoszisztémák egyszerű leírását. 2018 szeptemberében, a Google volt vezérigazgatója, Eric Schmidt egy kockázati-őke-társasággal folytatott találkozó során vetette fel azt az elképzelését, miszerint a következő 10–15 évben az internet

kettéoszlik majd Kína és az Egyesült Államok között. Kína, végül is, tökélyre fejlesztette a központositott internet-ellenőrzést a Nagy Tűzfal keretein belül, valamint a mesterséges intelligencia (AI) által támogatott cenzúrázó programok egyre növekvő armadáját is megújította. A tiltott témák így, mint például az ujgurok és a tibetiek üldöztetése, azon túl, hogy büntetendő tevékenységgé válnak, törölődnek is a kínai internetes és közösségi média felületekről. Kínában az internet a valóság tükrözése helyett a hatalmon lévő kommunista párt propagandáját közvetíti, valamint a kisebbségek üldözésével és annak elfedésével foglalkozik. Kína mindezt „szuverén internetnek” nevezi, de valójában ez az emberi jogi jogsértések online térbe való áthelyezését és azok elterjesztését jelenti. Nem csoda, hogy más autoriter államok is követik ezt a példát: 2019-ben Oroszország elfogadta a saját (a kínai modell alapján megtervezett) „Szuverén Internet Törvényét”. Mindeközben, amint arra Hossein Derakhshan iráni-kanadai médiatudós rámutatott, az Európai Unió (EU) általános adatvédelmi rendelete (GDPR) és a gyűlöletbeszédre, a magánéletre és a szerzői jogokra vonatkozó kapcsolódó törvényei az EU-alapú internetet lényegében saját külön jogi szférává változtatják. A jelek arra utalnak, hogy a jövőben végül az Egyesült Államok, Kína és Európa hármasa határozza majd meg az internetet. A három oldal azonban az új digitális korban valószínűleg rendkívül eltérő kockázatokkal néz majd szembe és más védelmi rendszereket dolgoz majd ki a kisebbségi jogok tekintetében is.

Megfigyelés és digitális szabadság

„A megfigyelőeszközök veszélyeztethetik az emberi jogok érvényesülését, így például a magánélethez és a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot, az egyesülés és gyülekezés szabadságához való jogot, a vallási meggyőződéshez, a megkülönböztetésmentességhez és a közéleti életben való részvételhez való jogot.”

David Kaye, az ENSZ véleménynyilvánítás szabadságával foglalkozó különmegbízottja, 2019¹¹

Az ENSZ Közgyűlése 2013-ban állásfoglalást adott ki a digitális kor és a magánélethez való jog kapcsolatának vonatkozásában. A dokumentum a megfigyelés és a személyes adatok tömeges gyűjtésének az emberi jogokra gyakorolt negatív hatásai miatti mély aggodalmát fejezte ki. A jelenség sehol sem szembetűnőbb, mint Kínában.

Kína Hszincsiang Ujgur Autonóm Tartományban tökéletesítette az etnikai és a vallási kisebbségek, nevezetesen ujgur, kazah, kirgiz és hui muszlimok profilozására szolgáló kifinomult megfigyelőrendszereket. A rendszer hozzájárult a hszincsiangi tömeges, bírósági eljárás nélküli internáláshoz, az eltűnésekhez, a kínzásokhoz és a kényszermunka bevezetéséhez. Az események széles körben felháborodást és egy ENSZ-vezette nyomozás sürgetését váltották ki. Az egyik fő

rendszer, amellyel Kína mintegy 13 millió helyi türk muszlim széles körű megfigyelését végzi, az Integrált Közös Műveleti Platform (Integrated Joint Operations Platform – IJOP). 2019-ben a Human Rights Watch (HRW) felfedte, hogy a rendszert a hatóságok óriási mennyiségű személyes adat gyűjtésére és központosítására használják, a hajszíntől és magasságtól kezdve, a vallási és kulturális meggyőződésen át, addig, hogy az egyes családtagok tanultak-e külföldön.

Az ilyen platformok a mesterséges intelligenciára támaszkodva azonosítják be az embereket, ideértve az arc- vagy hangfelismerést, valamint más gépi algoritmusokat, amelyek pedig tömegesen begyűjtött biometrikus adatokat (például DNS, ujjlenyomat, írisz minta, vérminta) használnak. A mindenütt jelen lévő ellenőrző pontokkal kombinálva egy olyan virtuális kerítésként működik a rendszer, amely a valóságban is korlátozza a mozgásszabadságot. A kínai rendőrség a technológiát már nemcsak Hszincsiangra korlátozza, hanem az ország egész területén élő ujgurok célbavételére is. A New York Times jelentése szerint egyedül 2019 áprilisában az egyik központi kínai városban a rendőrség hozzátételeként 500 000 alkalommal futtatott le arcfelismerési vizsgálatot annak meghatározására, hogy az adott lakos az ujgur kisebbséghez tartozik-e. Az ilyen és ehhez hasonló technológiák elterjedése egyre növekszik Kínában.¹²

Mindemellett Kína a világ egyik vezető exportőre a mesterséges intelligencián

11 OHCHR, 'UN expert calls for immediate moratorium on the sale, transfer and use of surveillance tools', 2019. június 25.

12 Mozur, P., 'One month, 500,000 face scans: How China is using AI to profile a minority', New York Times, 2019. április 14.

alapuló megfigyelőrendszereknek más országok számára is. Amint arról a Carnegie Endowment for International Peace nemrégiben beszámolt, néhány kínai tech cég, mint például a Huawei, a Hikvision, a Dahua és a ZTE, mintegy 63 országot látnak el AI-n alapuló felügyeleti technológiákkal, amelyek közül 36 tagja a kínai „egy övezet, egy út” kezdeményezésnek. A tény, hogy ezeket a termékeket gyakran a kínai kormány által nyújtott kölcsönökkel értékesítik, olyan országoknak is, amik egyébként nem rendelkeznének a kellő forrásokkal a megvásárlásukhoz, „aggasztó kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogy a kínai kormány milyen mértékben támogatja az olyan fejlett technológiák vásárlását, amelyek az elnyomás eszközeivé válhatnak”.¹³ A kínai megfigyelési technológiához köthető emberi jogi jogsértések fényében további aggodalomra ad okot, hogy a ZTE, a Dahua és más vállalatok az ENSZ Nemzetközi Távközlési Egyesülettel (ITU)

tárgyalnak új nemzetközi szabványok kialakításáról az arcfelismerő technológiák vonatkozásában.

Nem csak a legelkeserítőbb emberi jogi jelentésekkel rendelkező kormányok alkalmaznak megfigyelési technikákat, vagy bánnak durván az etnikai és vallási kisebbségekkel. Az Egyesült Királyságban a 2011-es londoni zavargások után a fővárosi rendőrség elindította a Gangs Matrix nevű programot. A mesterséges intelligenciát és gépi tanulást alkalmazó rendszer, amely lényegében egy bandatagokat gyűjtő adatbázis, az Amnesty UK kritikája szerint egy „faji szempontból diszkriminatív rendszer, ami megbélyegzi a fiatal fekete férfiakat az általuk hallgatott zene vagy a közösségi médiában megfigyelt viselkedésük alapján”. Egy 2019-es, a WIRED által lekért Freedom of Information kérelem szerint az adatbázis tagjainak mintegy 80 százaléka az

13 Feldstein, S., 'The Global Expansion of AI Surveillance', Carnegie Endowment for International Peace, 2019. szeptember

Bevandorlók a szerbiai Horgos határátkelőhelyénél próbálnak belépni Magyarországra. Az EU egy videokamerás megfigyelőrendszert tesztelt, ami felválthatná a határőröket.

„afrikai-karibi” kategóriába sorolódott, további 12 százalék valamely más etnikai kisebbségi csoportba, míg csak a fennmaradó 8 százalék került a „fehér európai” kategóriába. A listán szereplők között van, aki csak 12 éves.¹⁴ Létrehozása óta az adatbázis mintegy 7000 embert gyűjtött össze. Ha valaki egyszer bekerül a Mátrixba, rendkívül nehéz kideríteni, hogy egyáltalán miért van ott, vagy elérni azt, hogy lekerüljön a listáról. A magánszféra védőinek és a diszkriminációtól való mentesség harcosainak győzelmeként azonban 2020 elején több száz nevet távolítottak el a Mátrixból, ezzel együtt javítva az etnikai torzítást, és korrigálva az adatvédelmi törvények megsértését. Hasonlóképpen, a 2001. szeptember 11-i támadást követően a New York-i Rendőrkapitányság (NYPD) egy muszlimokat célzó megfigyelő programban vett részt, ami a digitális megfigyelést az informátorokkal való együttműködéssel kombinálta. Ez számos emberi jogi kérdést vetett fel egyes vallási kisebbségek diszkriminatív célzása és megbélyegzése kapcsán.

Kanadában a rendőrségi hálózatok, a kanadai biztonsági hírszerző szolgálat (CSIS) és más kormányzati ügynökségek az őslakos jogok jogvédőit visszaélésszerű megfigyelésnek és online hackelésnek vetették alá, gyakran a „több dimenziós szélsőségek” címszavára hivatkozva. A támadást az olaj- és gázvezetékek, a vízierőmű-gátak, a bányászati tevékenységek és más termelői iparágak elleni őslakos tiltakozások előzték meg, akik a környezeti aggályokon túl, féltették az őslakos földterületeket a beavatkozásoktól.

Egyes esetekben a CSIS közvetlenül az energiaszolgáltatókkal működött együtt az őslakos népek megfigyelésének érdekében. Máskor a rendőrségi felügyelet vált indokolatlanul szigorúvá, mint például egy 16 hónapos titkos művelet során, Saskatchewan tartományban. Az akció egy olyan őslakos ember elfogására irányult, aki a vádak szerint 90 kanadai dollár értékű halat értékesített illegálisan.

Ezek a példák azt mutatják, hogy mind a nyílt, mind az elnyomó kormányzatok élhetnek olyan felügyeleti és ellenőrző gyakorlatokkal, amelyek súlyos emberi jogi kérdéseket vetnek fel. Ilyen a jelenleg az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt levő *Privacy International kontra Egyesült Királyság* ügy a kormányzati megfigyelésről. Többek között az Article 19 és az Electronic Frontiers Foundation (EFF) is külön rámutat arra, hogy a kormányzati megfigyelés, beleértve a hackelést is, visszatartó hatással lehet az online véleménykifejezésre, és hozzájárul az öncenzúra jelenségéhez, valamint a tiltakozások megszervezésének vagy támogatásának elnyomásához. Azt is kimutatták, hogy ezek különösen nagy befolyással lehetnek a kiszolgáltatottabb csoportokra nézve, akik félnek az online visszaéléseket bejelenteni.

A határátkelők szintén az automatizált megfigyelés helyszínévé váltak. Az EU például kísérletezett egy iBorderCtrl névre keresztelt, AI-vezérelt, arcfelismerő, hazugságvizsgáló, videokamerás megfigyelő és határellenőrzési rendszerrel Magyarországon, Görögországban és Lettországon. Az „affekció-felismerés

14 Yeung, P., 'The grim reality of life under Gangs Matrix, London's controversial predictive policing tool', WIRED, 2019. április 2.

Kína: A New York Times jelentése szerint 2019 áprilisában az egyik központi kínai városban a rendőrség hozzávetőlegesen 500 000 alkalommal futtatott le arcfelismerési vizsgálatot annak meghatározására, hogy az adott lakos az ujjur kisebbséghez tartozik-e.

Egyesült Királyság: Az Egyesült Királyságban a 2011-es londoni zavargások után a fővárosi rendőrség elindította a Gangs Matrix nevű programot, ami a mesterséges intelligenciára és a gépi tanulásra támaszkodva állított össze egy adatbázist a helyi bandatagokról. Egy 2019-es, a WIRED által lekért Freedom of Information kérelem szerint az adatbázis tagjainak mintegy 80 százaléka az „afrikai-karibi” kategóriába sorolódott.

Kanada: A rendőrségi hálózatok, a kanadai biztonsági hírszerző szolgálat (CSIS) és más kormányzati ügynökségek az őslakos jogok jogvédőit visszaélésszerű megfigyelésnek és online hackelésnek vetették alá, gyakran a „több dimenziós szélsőségek” címszavára hivatkozva.

tudomány” vitatott elmélete alapján kidolgozott iBorderCtrl a határőröket olyan videórendszerrel helyettesítendő, amely az arcon megfigyelhető eltéréseket és változásokat vizsgálja, míg az alanyok egy sor kérdésre válaszolnak. Ennek a technológiának a nemzetközi határokon történő használata, különös tekintettel a menedékkérők vagy a bevándorlók által használt átkelőhelyekre, azonban problémákat vethet fel. A torzítás lehetősége magas, különösen a színesbőrű nők, vagy a kulturális-kommunikációs különbségekkel rendelkező személyek esetében, és azt is különösen nehéz felismernie a programnak, hogy az arcon vajon a korábbi trauma hatása látszik-e, vagy sem.

Emellett az Egyesült Államok az úgynevezett „okos határ” technológiát tesztelte az USA-Mexikó határ mentén. A fejlesztés automatizált drónokra és más megfigyelési technológiákra támaszkodik, az ilyen határmenti megfigyelőrendszerek azonban

sértik az utazók, a bevándorlók és a határ mentén élő emberek polgári szabadságjogait. Habár egyrészt a fejlesztés automatizálhatná a hagyományos határátlépési ellenőrzést, másrészt a változás új kockázatokat hozhat magával. Egy 2019-es tanulmányban arizonai kutatók térinformatikai és statisztikai modellezést alkalmaztak annak bemutatására, hogy az intelligens határtechnológiák ahelyett, hogy megakadályoznák a nem dokumentált határátlépést, csupán potenciálisan veszélyesebb terekre tolják el a migrációs útvonalakat. Ez a migrációhoz kötött halálesetek számának növekedését vonja maga után. Néhány vezető jogi csoport, köztük az EFF és az American Civil Liberties Union (ACLU) elleneztek ezeket az intézkedéseket arra hivatkozva, hogy azok súlyosbítanák a faji és az etnikai egyenlőtlenségeket egyes eljárások és a bevándorlási folyamatok során, valamint korlátoznák a véleménynyilvánítás szabadságát és a magánélethez való jogot.

Egy 2019-es tanulmány szerint, a Facebook hirdetésben megjelenő állások közül a bolti eladó pozíciók **85 százalékban nőkhöz**, míg a taxisofőr állásajánlatok **75 százalékban a fekete bőrű** közönséghez jutottak el.

David Kaye, az ENSZ véleménynyilvánítás szabadságával foglalkozó különmegbízottja 2019-ben jelentést nyújtott be a megfigyelés és az emberi jogok összefüggéseiről az Emberi Jogi Tanácsnak. Javaslatai szerint az államoknak azonnali moratóriumot kellene bevezetnie a felügyeleti eszközökre mindaddig, amíg a megfelelő emberi jogi biztosítékok nem állnak rendelkezésre. Felszólít továbbá a hagyományos fegyverek és a kettős felhasználású termékek és technológiák kivételének ellenőrzéséről szóló Wassenaari Megállapodás kibővítésére olyan kémprogramokkal, amelyek az emberi jogok aláásására is felhasználhatók. A magánvállalatok számára a jelentés azt javasolja, hogy nyilvánosan erősítsék meg az ENSZ üzleti és emberi jogokra vonatkozó alapelvei szerinti felelősségüket a „véleménynyilvánítás, a magánélet és a kapcsolódó emberi jogok tiszteletben tartásáért”, és hogy építsék be az emberi jogi átvilágítási folyamatokat

egészen a termékfejlesztés legkorábbi szakaszától kezdve.¹⁵

2020 első felében, a Covid-19 tragédiájára reagálva, számos kormány fordította a digitális megfigyelési technológiákat a vírus terjedésének megfékezésére. Habár a technológia szerepet játszhat és kell is játszania a globális kihívások, például egy vírus kezelésében, hatékony védelem és a jogorvoslathoz való jog nélkül, súlyos jogsértéseket is eredményezhet, különösen a már korábban is hátrányosan megkülönböztetett és marginalizált közösségek esetében. Az egyik ilyen technika a kontaktkutatás volt, de más mobilalkalmazás-alapú eszközök is születtek azzal a céllal, hogy a fertőzött vagy potenciálisan fertőzött egyéneket számon tartsák. Sok esetben azonban az alkalmazások fejlesztése során figyelmen kívül hagyták a felhasználói adatvédelem és az ahhoz kapcsolódó kérdések vizsgálatát. Így történt például Indiában is, amint azt az indiai aktivista és író, Arundhati Roy is megjegyezte: „A koronavírus ajándék az autoriter államok számára, köztük Indiának is”. Dél-Ázsia kormányai ugyanis a vírusra hivatkozva hozzájárulás nélkül fértek hozzá a mobil eszközökön tárolt személyes adatokhoz. Mindezek az intézkedések komoly és tartós hatással lehetnek a magánélethez való jogra, és ezáltal befolyásolhatják a mozgás, az egyesülés és a vallás szabadságához való jogot is, különösen a kisebbségek esetében. Ilyen aggodalmakra reagálva, 2020. május elején Pakisztánban Haroon Baloch a Bytes for All szervezettől felszólította az iszlámábádi Legfelsőbb Bíróságot az

15 Human Rights Council, 'Surveillance and human rights: Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression', A/HRC/41/35, 2019. május 28

ilyen intézkedések betiltására. A szöveg írásakor az ügy még folyamatban van.

A kisebbségi közösségeket célzó megfigyeléssel kapcsolatos aggodalmak mellett arról is olvashatók beszámolók, hogy a kisebbségeknek (például kínai, más ázsiai, roma, hispán stb.) gyűlöletbeszéddel és fizikai megfélemlítéssel kell szembenézniük, mivel sokan őket okolják a vírus terjedéséért. A helyzetet tovább rontja, hogy több országban a kisebbségek és az őslakos népek a strukturális megkülönböztetés miatt még az orvosi ellátáshoz sem férnek hozzá.

A mesterséges intelligencia és az elfogultság

Az emberek lehetnek elfogultak, de a gépek mentesek az előítéletektől. Vagy legalábbis nagyon sok ember így gondolja. Ahogy a gépi tanulás képességei egyre elegánsabb algoritmusokkal bővülnek, és ahogy ezek egyre nagyobb adathalmazokból dolgoznak, az általánosan elfogadott vélekedés szerint az ember által vezetett folyamatok részrehajlása és eredménytelensége meg fog szűnni. Viszont a programokat emberek fejlesztik, ami azt jelenti, hogy ugyanúgy, ahogy a gyermekek megtanulhatják a szüleik vagy a közösségük etnikai, vallási vagy nemi alapú előfeltételezéseit, úgy a gépek is torzíthatnak a betáplált algoritmusaik és adatkészleteik alapján. A létező egyenlőtlenségek újateremtődhetnek az adatokon keresztül, és a nagy adathalmazok (Big Data) pedig sokszorososára nagyíthatják ezeket a különbségeket. Ezt algoritmikus torzításnak nevezik. Az olyan szervezetek, mint például az amerikai székhelyű Algorithmic

Justice League, arra törekednek, hogy felhívják a figyelmet ezekre a kérdésekre, és enyhítsék ezek káros hatásait és a programok részrehajlását. Ezen torzítások kezelése kifejezetten bonyolult, ha a használt algoritmusokat a magánvállalkozások titokban tartják. További kihívást jelent, hogy ha egy algoritmust korrigáltak az egyik csoporttal szembeni torzításra, az nem feltétlenül jelenti azt, hogy más csoportok esetében nem fog hibázni. Ez különösen igaz akkor, ha a diszkrimináció és a torzítás keresztezik egymást. Sok esetben, az oktatástól és a munkaerőpiactól kezdve, a rendfenntartáson át a büntetőítéletek meghozásáig, a Big Data egyre inkább befolyásolja a világban szerzett tapasztalatainkat. Ez számtalan aggályt vethet fel az algoritmikus torzítás körül.

Az Amazon 2014-ben kezdte meg a munkaerő-felvételi folyamatának egyes részeit automatizáló AI rendszer fejlesztését. Az algoritmust egy olyan adathalmazon képezték, ami az előző évtizedben benyújtott összes önéletrajzot tartalmazta. Ezek túlnyomórészt fehér férfiaktól származtak, így az Amazon gépi algoritmusai úgy tanította magát, hogy ezt a típusú kérelmezőt kezelje referencia értéként és részesítse előnyben. Könnyű tehát látni, hogy a bevitt adatoktól függően hogyan lehet reprodukálni a már létező egyenlőtlenségeket az állítólag objektív gépi tanulásban. Például, ha az adatok nagyrészt jómódú fehér férfiak jelentkezéséből származnak, akkor a „lacrosse” vagy a „csapat” szavakat magasabbra pontozza a rendszer, ellenben azokat az önéletrajzokat, amelyekben a „nő” (mint például a „női sakk klub vezetője”) szó szerepel, lepontozásra kerülhetnek. Ugyanígy

Ahol a nagy adathalmazokat meglévő etnikai, nemi és más egyenlőtlenségekre alapuló rendszerekből nyerik ki, az elfogultság és a torzítás megismétli önmagát: A megkülönböztetés megkülönböztetést szül.

azokat az iskolán kívüli tevékenységeket, amelyeket talán a kevésbé tehetséges és/vagy kisebbségi háttérrel rendelkező kérelmezők gyakrabban említenek, szintén alábecsülheti az algoritmus. Habár az Amazon 2018-ban felhagyott a projekttel, számos automatizált önéletrajz-szűrőprogram jelenleg is használatban van a piacon, és természetesen nem mindegyik algoritmus került ellenőrzésre a torzítás szempontjából. A LinkedIn 2018-as felmérése rámutatott, hogy a toborzók és HR vezetők 67 százaléka világszerte, az időhatékonyságra hivatkozva, ilyen eszközökre támaszkodik a kiválasztási folyamat során.

Egy másik példa szerint az álláshirdetések targetálása során a leendő munkáltatók is sokszor ilyen algoritmusok segítségével célozzák meg az „ideális” jelölteket. Ez ismét, attól függően, hogy milyen adatok alapján tanították ezeket a gép által vezérelt műveleteket, szintén újratermetheti az egyenlőtlenségeket. Egy 2019-es tanulmány szerint, amit az Upturn technológiai nonprofit szervezet készített a bostoni Northeastern Egyetemmel (NU) és másokkal közösen, a Facebook-hirdetésben megjelenő állások közül a bolti eladó pozíciók 85 százalékban nőkhöz, míg a taxisofőr állásajánlatok 75 százalékban a fekete bőrű közönséghez jutottak el. Egy hasonló 2019-es esetben az Egyesült Államok Lakásügyi és Városfejlesztési Minisztériuma (HUD) azzal vádolta a Facebookot, hogy az megsértette a lakhatási törvényt (Fair Housing Act), miután kiderült,

hogy a Facebook felhasználói adatait arra használták, hogy manipulálják a célzott, lakhatással kapcsolatos hirdetéseket. Mindez egyes csoportok hátrányos megkülönböztetését eredményezte faji hovatartozás, bőrszín, származás, vallás, családi állapot, nem és fogyatékosság alapján. A történelmi foglalkoztatási előítéleteken vagy a gazdasági és faji hátrányos megkülönböztetésen alapuló képzés kialakítása a gépi tanulás számára predesztinálja a tendenciák állandósulását. Másképp kifejezve, bár az ilyen technológiákat úgy álmodták meg, hogy úttörőek és progresszívek legyenek, és hogy állítólag elfogulatlan algoritmusokra támaszkodva észleljék a múltbeli diszkriminációt, a példák azt mutatják, hogy ugyanolyan valószínűséggel fenn is tartják vagy meg is erősítik a jelenlegi egyenlőtlen status quót.

Amint azt a londoni Gangs Matrix példájából is láthatjuk, a prediktív rendészeti eljárások nem lehetnek objektívek, ha az adathalmazok, amelyekből tanulnak, etnikai vagy egyéb strukturális és történelmi elfogultságon alapszanak. Ahogyan Andrea Nill Sanchez, a New York-i Egyetemhez (NYU) tartozó AI Now Intézet ügyvezető igazgatója 2020 februárjában az Európai Parlament előtt kijelentette: „az ellenőrzés nélküli prediktív rendszert elterjedése azzal a kockázattal jár, hogy reprodukálja és felerősíti a korrupt, illegális és etikátlan magatartás mintáit, amelyek mind a bűnüldöző szerveket sújtó diszkrimináció örökségei szerte a világon.”

Egy férfi arcát megvilágítják a fények, ahogy egy biometrikus kapun halad át a palesztin Kalandia ellenőrző pontnál, Jeruzsálembe menet.

Fotó: Eddie Gerald

A PredPol egy amerikai vállalat, amely az ország egész területén helyspecifikus prediktív rendészeti megoldásokat kínál. Algoritmusai a közelmúltbeli bűncselekményekre vonatkozó adatok alapján lett betanítva, működését pedig arra az elképzelésre alapozták, hogy az olyan helyeken, ahol már korábban is történt bűncselekmény, nagyobb valószínűséggel fog újra megtörténni. A program ennek az elgondolásnak megfelelően koncentrálna a rendőri tevékenységet, ami viszont azonnal problémássá válhat annak fényében, hogy a kisebbségi közösségek lakóhelyein a rendőrség alapvetően hajlamosabb a gyakori ellenőrzésre. Az ilyen kerületek adatain alapuló gépi tanulás olyan algoritmust táplál, amely fokozza a rendőrség további jelenlétének szükségességét, így végül egy diszkriminatív ördögi kört létrehozva. A Royal United Services Institute (RUSI) Angliában és Walesben folytatott, prediktív rendészeti eljárásokkal foglalkozó tanulmánya is alátámasztja ezt a tendenciát és a diszkrimináció megismétlésének és fokozásának problémáját. Sok esetben, például a PredPol és annak

partner rendőri osztályai esetében, a magán- és állami szervezetek közötti jelentős hiány az átláthatóságban tovább nehezíti az algoritmusok elfogultságának korrigálását.

A prediktív rendfenntartás során használt nagy adathalmazok logikusan a börtönbüntetés előrejelzésére szolgáló nagy adathalmazok használatához is elvezethetnek. Ez azonban ugyanolyan nyugtalanságra adhat okot, figyelembe véve az algoritmikus torzítások lehetőségét az intézményi rasszizmussal fűtött büntető igazságszolgáltatási rendszer nyomán. Az Egyesült Államokban szinte minden államban használnak AI-támogatott előzetes kockázatelemzést a tárgyalások előtt, hogy felmérjék annak a valószínűségét, hogy a vádlott például újra visszaeshet-e, vagy, hogy egyáltalán megjelenik-e majd a tárgyaláson. Az ilyen mesterséges intelligencia által vezérelt döntések befolyásolhatják többek között az óvadék, az ítélet és a feltételes szabadlábra helyezés esélyeit is. Egy ilyen eszköz, a Northpointe által fejlesztett COMPAS, a ProPublica 2016-os vizsgálata szerint bár az esetek

A Brookings egy 2017-es tanulmánya szerint az Egyesült Államokban az akadémiai munkát vállaló kisebbségi STEM PhD-t végző egyének jövedelme **általában évi 13 000 amerikai dollárral kevesebb**, mint az ugyanilyen nem kisebbségi STEM PhD hallgatóknak.

több, mint 60 százalékában helyesen működött, amikor viszont hibázott, akkor a program faji elfogultságot mutatott. A nem-visszaeső fekete vádlottak kétszer akkora visszaesési arányt kaptak az algoritmus által, mint a fehér vádlottak, míg bűnisméltetés esetén a fehér gyanúsítottak körülbelül 50 százalékkal alacsonyabb értéket kaptak. Más szavakkal, amikor hibásan működött, az algoritmus azt gondolta, hogy a feketénél valószínűbb, hogy újabb bűncselekmények elkövetői lesznek, mint a fehér vádlottaknál. Ennek súlyos következményei vannak arra nézve, hogy ki és mennyi időre kerül börtönbe, továbbá a hiba állandósíthatja a börtönrendszer szélsőséges faji egyenlőtlenségeit is. Noha a Northpointe visszautasította a ProPublica tanulmány által közölteket, és a társaság „egyértelműen elutasítja a ProPublica következtetését a COMPAS kockázati skálájának faji elfogultságáról”, a független ellenőrzés hiánya továbbra is az egyik fő kihívása a helyzetnek.

A COMPAS esetében, a tanult elfogultság megszüntetésének, valamint az alperesek számára egyforma eljárási

jogok biztosításának egyik akadálya az, hogy a Northpointe algoritmusát licenzs védi, és nem nyitott a független ellenőrzésre. Bár a bírácoknak a meghallgatások során gyakran mutatják be a COMPAS eredményeket, ezeket a vádlottakkal és ügyvédekkel nem, vagy nem teljes egészében osztják meg. Végso soron ez volt az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságához való sikertelen fellebbezés oka a Loomis kontra Wisconsin ügy esetében is 2017-ben. Az ACLU és több mint 100 másik amerikai szervezet állt ki az ilyen előzetes kockázateértékelési eszközök megszüntetése mellett.

Az ilyen típusú kockázateértékelési algoritmusokat nem csak a belföldi büntető igazságszolgáltatási rendszerek alkalmazzák. 2013 óta az Egyesült Államok Bevándorlási és Vámügyi Hivatala (ICE) ilyen eszközökre támaszkodik a bevándorlási őrizettel kapcsolatos döntések meghozatalában. Donald Trump elnök nacionalista álláspontját követve a bevándorláspolitikában, az ICE azóta megváltoztatta algoritmusát, és így minden esetben javasolja a fogva tartást, függetlenül az egyén bűnügyi előéletétől. Ez részben hozzájárult az idegenrendészeti őrizetbevételek, valamint az elkövetett emberi jogi jogsértések számában tapasztalható ugráshoz az Egyesült Államok határain. Az eset rámutat arra, hogy a gépi algoritmusok paraméterei milyen könnyen igazíthatók a kisebbségi lakossággal szembeni politikai és diszkriminatív döntésekhez.

Egy másik kihívás az adatok gyűjtésének és bemutatásának módja. A bevándorlásellenes, populista mozgalmak és kormányok Európa-szerte több százezer, az

Meg kell akadályoznunk az olyan technológiai fejlesztést, amely új függőségeket és egyenlőtlenségeket alakít ki, nemcsak a „digitális szakadék” vonatkozásában – egyszerűen fogalmazva: különbséget téve azok között, akiknek van hozzáférése a technológiához, és azok között, akiknek nincs – hanem a „digitális gyarmatosítás” árnyaltabb kérdésére nézve is.

EU-ba érkező bevándorlóról, valamint több mint egymillió menedékkérőről tudósítanak évente, ezzel növelve a bevándorlástól való félelmet. Ezek az ellenérzések a kisebbségek elleni erőszakhoz és korlátozó törvények elfogadásához vezetnek, mint például az iBorderCtrl. Az Egyesült Királyság kutatói azonban 2017-ben rámutattak az ilyen adatok generálásának és közvetítésének hibájára. A Frontex, az EU határbiztonsági ügynöksége például akár többször is számolhat egy személyt. Az a bevándorló vagy menekült, aki Görögországba érkezik először az EU-ba és Albániában keres munkát, majd Horvátországon vagy Magyarországon keresztül tér vissza, két vagy több embernek tekinthető a Frontex számítása szerint. Hasonlóképpen, a menekültügyi adatok az EU-ba beérkező összes kérelem számát mutatják, nem pedig azon egyének számát, akik ilyen kérelmet nyújtottak be. Sok menedékkérő több országban is regisztrál. A bemutatott példákban a határellenőrzés gépi algoritmusai, a politikai kampányok vagy a jogszabályok hibás adatokra támaszkodhatnak. Egy olyan környezetben, ahol a kisebbségekkel szembeni strukturális megkülönböztetés állandó, az ilyen félrevezető adatok a dezinformáció, a gyűlöletbeszéd és az erőszak előmozdítói lehetnek.

A Big Data veszélyei

A nagy adathalmazok egyre növekvő elérhetősége egyre nagyobb kihívást jelent a megfigyelésre és a diszkriminatív algoritmusokra nézve. Ezek az adatok nemcsak a hivatalos nyilvántartások és a kormányok intruzív intézkedései által válnak elérhetővé, hanem közvetett módon mikroadatokat (például utazási minták, vagy okostelefon-használati adatok) rejtett összegyűjtésén keresztül is. Ezen a területen inkább a magánvállalatok játszanak vezető szerepet, mint az államok, olyan „termékek” fejlesztésével, amelyek elrejtik az emberi jogokra súlyos következményekkel járó kérdéseket.

Az egyik terület, ahol a Big Data ezen kihívásai teljes nagyságukban megjelennek, az „okos városok” koncepciója. Okos, mivel a technológia összekapcsolt eszközök, érzékelők és szenzorok bővülő hálózatára támaszkodik, azzal a céllal, hogy adatokat gyűjtsön az egyénekről és a környezetükről. Végül a begyűjtött információt protokolljuk szerint módosítják vagy jelentik. Az „Internet of Things” (IoT) részeként az okos városok a környezeti fenntarthatóság maximalizálásának minden utópikus elképzelését ígérnek, de ugyanakkor egy disztópikus megfigyelési rémálmot is eredményezhetnek, mint azt Hszincsiang

példája is bizonyítja. Miközben a technológiai szektor arra törekszik, hogy a technológiát és a várostervezést minél jobban összehangolja, úgy tűnik, hogy a magánélettel és más érintett jogokkal kapcsolatos biztosítékok kidolgozása ezzel egyidőben egyelőre a háttérbe szorul.

Izrael, vezető technológiai központként és a megfigyelőeszközök egyik legnagyobb exportőréként a világon, egyre inkább az okos várostervezés felé fordul Jeruzsálemben. A digitális jogvédők viszont rámutatnak, hogy ez felerősíti az egyenlőtlenségeket az izraeli állampolgárok (akik számára biztosított az adatvédelem és a megfelelő eljárás joga) és a Ciszjordániában élő palesztinok között (akik viszont kevés ilyen joggal rendelkeznek). Mindeközben Kanadában a Google testvérvállalata, a Sidewalk Labs a Waterfront Toronto szomszédságot egy teljesen adatvezérelt, okos körzetnek tervezte kialakítani, azonban a felmerülő emberi jogi félelmek tiltakozást és a #BlockSidewalk mozgalmat idézték elő. A kanadai író és digitális jogi aktivista, Cory Doctorow leírása szerint ez egy „szörnyű ötlet, ami lehetőséget kínál a hatalmas és átláthatatlan multinacionális vállalatok számára a város területeinek privatizálására, azok megfigyelő szenzorokkal való behálózására, valamint átláthatatlan és elszámoltathatatlan algoritmikus elemzések kivitelezésére és a beavatkozásra.”¹⁶ Végül 2020 májusában a Sidewalk Labs a Covid-19 világjárvány és a bekövetkezett gazdasági bizonytalanság miatt törölte a projektet. Noha a torontói helyzet

nagyon eltérőnek tűnik a Jeruzsálemben megfigyelhető eseményektől, a megfigyelés és a diszkrimináció körüli bizonytalanságok itt is fennállnak. Amint azt az egyik kommentátor kiemelte, a projekt visszavonásának bejelentése után „a kisebbségi csoportok és a színesbőrű emberek magasabb szintű megfigyelésnek voltak kitéve, mint a többségi csoportok. Egy digitális igazgató program egyes embereket nagyobb felügyelet alá vonhat, mint másokat.”¹⁷

Indiában 2015-ben indították el a „Smart Cities Mission” programot, amelynek célja, hogy 2020-ig 100 város modernizálása menjen végbe. A tény azonban, hogy a tervek a lakosok egy részét figyelmen kívül hagyták, így például a már korábban is marginalizált dalitokat, adivasikat és más vallási kisebbségeket, azt mutatja, hogy az „okos” nem feltétlenül jelenti az „egyenlőbb” megoldást is. Amint azt az indiai lakásügyi és földjogi hálózat (Housing and Land Rights Network – HLRN) megjegyezte egy 2018-as jelentésben:

„Mivel minden hatodik városi indiai még mindig nem rendelkezik megfelelő lakhatással és az alapvető szolgáltatásokhoz sem fér hozzá, valamint mivel a városokban továbbra is magas a nők és gyermekek, különösen a dalit vagy más kisebbségekhez tartozó nők és gyermekek ellen elkövetett bűncselekmények száma, az okos város nem szólhat csupán a zökkenőmentes digitális összeköttetés telepítéséről vagy a fizikai infrastruktúra hatékonyabbá és megbízhatóbbá tételéről.”

16 #BlockSidewalk weboldal, elérhető: <https://www.blocksidewalk.ca/supporters>

17 Lachman, R., 'Sidewalk Labs' city-of-the-future in Toronto was a stress test we needed', Policy Options, 2020. május 28.

A magánélethez való jog győzelmét az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) teszi lehetővé Európában:

- 2020 februárjában egy holland bíróság a NJCM kontra Hollandia ügyben leállította az ország Big Datára támaszkodó rendszerkockázat-mutató rendszerét (SyRI), ami visszaélések előrejelzésére szolgált. Számos, az algoritmus által csalással gyanúsított személy valamely etnikai vagy vallási kisebbséghez tartozó holland állampolgár volt, akik gyakran ezen túl a társadalom szegényebb és kiszolgáltatottabb rétegeihez tartoztak. Őket a jóléti rendszerek automatizált folyamatai általában kiemelten céloznak.
- 2019-ben a svéd és a francia adatvédelmi hatóságok bírságot szabtak ki és felfüggesztették azokat az arcfelismerő rendszereket, amelyeket a hallgatók jelenlétére vonatkozó biometrikus adatok gyűjtésére és feldolgozására használtak.

Minden jövőbeli okosváros-tervező számára ésszerű tanácsokkal figyelmeztet a HRLN: „Ha a marginalizált egyének, csoportok és közösségek nem állnak a tervezett rendszerek középpontjában, akkor valószínűtlen, hogy az majd foglalkozik a problémáikkal, valamint hogy egy befogadást és jobb életminőséget garantáló megoldást ér el, amint azt például a Smart Cities Missions célkitűzései is ígérték.”¹⁸

Habár a dél-koreai Szongdo Nemzetközi Üzleti Kerület (egy okos város, ami a Sárga-tengertől visszanyert földterületre épült) talán nem kerül ki teljesen a fent említett aggályokat, de Dél-Korea azért hasznos keretrendszert kínál az okosváros-fejlesztők számára. Az ország otthont ad az Emberi Jogi Városok Világforumának (World Human Rights Cities Forum), amely 2014-ben elfogadta az emberi jogi városok számára készített Kvangdzsu Irányelveket. A Kvangdzsu Irányelvek újból megerősítik, hogy tiszteletben kell tartani az összes lakos

közötti egyenlőség és méltányosság elvét, hogy megkülönböztetéstől mentes intézkedéseket kell érvényesíteni, különös tekintettel a nemek szempontjából érzékeny területekre, valamint a kisebbségek és a kiszolgáltatott csoportok védelmére. Kiemeli továbbá, hogy az emberi jogokat a folyamatok tervezési, végrehajtási és nyomonkövetési szakaszába is be kell építeni. Más szavakkal: mivel az új technológiák és a nagy adathalmazok új eszközöket hoznak létre, ahelyett, hogy pusztán beillesztenénk a digitalizálást a városok okosabbá tétele során, ezeket az eszközöket kifejezetten emberi jogi városok kialakítása céljából kellene alkalmazni.

A nagy adathalmazok és az algoritmusok torzítása az online térben is problémát jelent. 2015-ben kiderült, hogy a Google Photos algoritmus a két fekete bőrű barátot gorillának jelölt meg egy képen. A cég szinte azonnal bocsánatot kért, de a probléma gyökere

18 Housing and Land Rights Network, *India's Smart Cities Mission: Smart for Whom? Cities for Whom?* [Update 2018], Housing and Land Rights Network, 2018.

Egy rohingya nő, aki a bangladesi Cox's Bazar egy menekülttáborában él.

Fotó: Ramazan Nacar

ettől még megmarad. Több eszköz, mint például az online arcfelismerő algoritmusok is, ahol a torzítások keresztkezik egymást, sokkal nagyobb valószínűséggel azonosítják be hibásan a fekete bőrű nőket. Ennek oka, hogy „a világháló értékei az építőit tükrözik, többnyire a fehér, nyugati férfiakat, és nem képviselik a kisebbségeket vagy a nőket.”¹⁹ Ez hasonló okokhoz köthető, mint a korábban említett automatizált toborzási algoritmusok hibája. Ahol a nagy adathalmazokat meglévő etnikai, nemi és más egyenlőtlenségekre alapuló rendszerekből nyerik ki, az elfogultság és a torzítás megismétli önmagát: A megkülönböztetés megkülönböztetést szül.

A Big Data a mesterséges intelligencia mozgatórugója. Ahogy Adrian Weller,

az Egyesült Királyság Alan Turing Intézetének munkatársa kiemelte egy *Financial Times* interjúban: „Mivel ez mindannyiunk életét egyre jobban átszövi, nagyon fontos, hogy az érdekelt felek széles és sokszínű köre részt vegyen a tervezés és a kialakítás folyamatában.”²⁰ Sajnos, amint azt az AI Now Institute 2019-es tanulmánya megjegyezte, „az AI-ágazat válságos időket él a nemek és a fajok közötti sokféleség tekintetében”. A transz- vagy más nemi kisebbségekre vonatkozóan pedig egyáltalán nem is áll rendelkezésre nyilvános adat.²¹ A sokféleség hiánya általános a STEM (természettudomány, technológia, mérnöki tudomány és matematika) területén, és különösképp azokon az egyetemeken, ahol a STEM karokon a diverzitás hiánya vitathatatlanul

19 Snow, J., 'Bias already exists in search engine results, and it's only going to get worse', MIT Technology Review, 2018. február 26.

20 Ram, A., 'AI risks replicating tech's ethnic minority bias across business', Financial Times, 2018. május 31.

21 West, S.M., Whittaker, M. and Crawford, K., *Discriminating Systems: Gender, Race and Power in AI*, AI Now Institute, 2019, p.3

befolyásolja a kisebbségi hallgatókat a pályaválasztás során. A Brookings egy 2017-es tanulmányában megdöbbsentő eredményeket ír le: az Egyesült Államokban a magánszektorban való elhelyezkedés helyett inkább akadémiai munkát vállaló kisebbségi STEM PhD-t végző egyének jövedelme általában évi 13 000 amerikai dollárral kevesebb, mint az ugyanilyen nem kisebbségi STEM PhD hallgatóknak. Más nézőpontból, az egyetemek ezzel a mozgástérrel próbálnak közelebb kerülni a nem kisebbségi STEM PhD-k magánszektorbeli fizetéséhez, a kisebbségi STEM PhD fizetések rovására.²² De ez csupán egy kis része a kérdésnek. Mint fentebb bemutatottuk, az elfoglultság egymást keresztező is lehet, mindazonáltal a replikáció kezelésének egy módja kétségkívül a nagyobb keresztmetszeti diverzitás biztosítása.

Kínában a helyzet még rosszabb. Az uigurok még a STEM programokra való beiratkozástól is szigorúan el vannak tiltva. Ez a fajta diszkrimináció részét képezi az országban az etnikai és vallási kisebbségek esszencializálásának, amiből kifolyólag karrierjük és kulturális helyük gyakran pusztán a szórakoztatásra és az étkeztetésre redukálódik. A STEM képzések megtagadása az uigur kisebbségtől, főleg annak tudatában, hogy Kína vezető szerepre törekszik a technológiafejlesztés területén, és fejben tartva, hogy az uigurok a felügyeleti és megfigyelő technológiák fő célpontjai, garantálja a kizárásukat az esetleges ártalmatlan technológiákból származó maradék gazdasági előnyből is. Ebből kifolyólag azon uigur hallgatóknak, akik például

mérnöki vagy úrkutatással kapcsolatos tanulmányokat szeretnének folytatni, külföldön, például Törökországban kell lehetőségeket keresniük, ami végső soron egy zsarnoki rendszer ördögi köréhez vezet: egy olyan családtag megléte, aki külföldön tanul, elegendő indok lehet az uigurok kihallgatására vagy fogva tartására Kínában.

A másik probléma az, hogy amint az ipar új, jól fizető munkahelyek létrehozásával bővül, a sokszínűség hiánya tovább erősíti a foglalkoztatási szektorok történelmi gazdasági egyenlőtlenségeit. Ezek már magukban is a korábbi nemi sztereotípiákat erősítik, valamint a munkavállalók túlnyomórészt a kisebbségi közösségekből kerülnek ki. Az egész kérdés egy újabb ördögi körré válhat, ahol torzított adatok alakítják az algoritmusokat, amely algoritmusok átalakítják a való élet tapasztalatait, amik pedig további hibás adatok generálásához vezetnek, és így tovább. A munkaerő diverzitásának növelése mellett jogszabályokra van szükség az algoritmikus torzítások kezelésére. 2019 elején az amerikai Washington állam, amely többek között például az Amazonnak és a Microsoftnak is otthont ad, benyújtott egy törvényjavaslatot az algoritmikus elszámoltathatóság vonatkozásában, amely iránymutatásokat határoz meg az automatizált döntéshozatali rendszerek beszerzésére és használatára. A törvényhozók felismerték a technológia bizonytalanságait a „megfelelő eljárás, méltányosság, elszámoltathatóság és átláthatóság, valamint egyéb polgári és szabadságjogok” vonatkozásában. A törvényjavaslat egyik fő rendelkezése biztosítaná, hogy a közigazgatásban

22 Startz, D., 'Why is minority representation lagging among STEM faculty? It could be the money', Brookings, 2017. december 15.

alkalmazott ilyen eszközök, mint például a büntető igazságszolgáltatás során alkalmazott kockázateértékelési programok rendelkezésre álljanak harmadik fél általi ellenőrzésre és tanulmányozásra a használat előtt, alatt és után is. Ilyen, több állam vezette törvényalkotási napirendek nyomán az Egyesült Államok Kongresszusa előirányozta a már szövetségi szintű Algoritmus Elszámoltathatósági Törvényt (Algorithmic Accountability Act). Ennek elfogadása esetén a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság kapna megbízást egy olyan szabályrendszer kialakítására, amely az algoritmusokat esetleges elfogultság vagy megkülönböztetés alapján értékelné, ideértve a gépi tanulásra használt adatkészleteket is.

Mindeközben Európában számos bíróság azt állapította meg, hogy az ellenőrizetlen nagy adathalmazok emberi jogi hatásai meghaladják a kormányok potenciális előnyeit. 2020 februárjában például egy holland bíróság a *NJCM kontra Hollandia* ügyben leállította az ország Big Datára támaszkodó rendszerkockázat-mutató programját (SyRI), amely a visszaélések előrejelzésére szolgált. Számos, az algoritmus által csalással gyanúsított személy valamely etnikai vagy vallási kisebbséghez tartozó holland állampolgár volt, akik gyakran ezen túl a társadalom szegényebb és kiszolgáltatottabb rétegeihez tartoztak. Őket a jóléti rendszerek automatizált folyamatai jellemzően kiemelten céloznak. További példaként 2019-ben a svéd és a francia adatvédelmi hatóságok bírságot szabtak ki és felfüggesztették azokat az arcfelismerő rendszereket, amiket a hallgatók jelenlétére vonatkozó biometrikus adatok gyűjtésére és

feldolgozására használtak. Európában a magánélethez való jog ilyen és ehhez hasonló győzelmeit az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) megléte teszi lehetővé. Ez többek között magában foglalja az egyének azon jogát, hogy információt kapjanak a róluk gyűjtött adatok minőségéről és azok felhasználási módjáról is. Míg a GDPR még gyerekcipőben jár, és az Európai Parlament az algoritmikus elszámoltathatóság kereteinek kidolgozásán dolgozik²³, Európa vezető szerepet tölt be az ebben a fejezetben vizsgált Big Data problematika számos kérdésének kezelésében, valamint olyan szabványok meghatározásában, amik remélhetőleg modellként szolgálhatnak majd a kiszolgáltatott kisebbségi lakosság védelme során a világ más pontjain is.

A tendenciák megfordítása: Hogyan használható a technológia az emberi jogok védelmére?

Ez a fejezet számos olyan, az emberi jogok és a technológia keresztszetszetén található trendet vizsgált meg, ami a kisebbségekre és az őslakos népekre nézve kifejezetten káros vagy aggasztó hatással lehet. Ezek mind súlyos kérdések, amik jelentős kutatást, szigorú jogi szabályozást és megfelelő eszközöket igényelnek, amikkel majd a hozzájuk kapcsolható problémákat orvosolni lehet. Ugyanakkor a modern technológiák jó része ezzel egyidőben egy újfajta összeköttetést, valamint új platformokat és erőforrásokat is kínálhat a megélhetési problémák és a jogi kérdések kezelésére. Amennyiben ezeket az új eszközöket és technológiákat e célok elérése érdekében fejlesztjük

23 European Parliament Research Service, A Governance Framework for Algorithmic Accountability and Transparency, European Parliament, 2019.

ki vagy dolgozzuk át, akkor a kisebbségeket és az őslakos népeket minden egyes lépésről tájékoztatni kell és be kell őket vonni a tervezéstől, a végrehajtáson át egészen a kiértékelés szakaszáig. Meg kell akadályoznunk az olyan technológiai fejlesztést, ami új függőségeket és egyenlőtlenségeket alakít ki, nemcsak a „digitális szakadék” vonatkozásában – egyszerűen fogalmazva: különbséget téve azok között, akiknek van hozzáférése a technológiához, és azok között, akiknek nincs – hanem a „digitális gyarmatosítás” árnyaltabb kérdésére nézve is. Ez utóbbi nyugtalanságra adhat okot a hatalmi egyenlőtlenségek, a diszkrimináció és a nem-többségi vélemények háttérbe szorítása kapcsán. Ezek a kérdések mélyen összefonódnak magával a technológiával, nem pusztán azok rendelkezésre állásának hiányát jelentik. Például az internethez való egyetemes hozzáférés biztosítása nem elegendő. Azt is biztosítani kell, hogy az online világ biztonságos, hozzáférhető és megkülönböztetéstől mentes legyen mindenki, így a kisebbségek, az őslakos népek és más csoportok számára is.

Egy példa ennek megvalósítására a #thismymob nevű mobil alkalmazás, amit 2016 óta fejlesztenek a Sydney Műszaki Egyetem (UTS) műszaki és informatikai karának kutatói. A projekt, ahogy Christopher Lawrence, a kezdeményezés vezetője kifejti, a „posztkoloniális számítástechnika” koncepciójából született, és a részvételen alapuló tervezés alkalmazásával hoz létre új digitális technológiákat az őslakos népekkel együtt, és az ő számukra. A részvételen alapuló tervezés, magyarázza Lawrence,

„biztosítja, hogy az általunk tervezett technológia kulturálisan megfelelő legyen, és hogy sokféle közösségben és kontextusban megállja a helyét... Elismerjük, hogy az őslakos vezetés a kutatási és fejlesztési projektekből kulcsfontosságú.” A platform, amely a származás és a nemi alapú identitás és azok keresztszeteinek figyelembevételével lett kifejlesztve, lehetővé teszi az őslakos felhasználók számára, hogy kapcsolatba lépjenek közösségük idősebb tagjaival, hogy útmutatást vagy támogatást kérjenek. Így például ösztönzést kaphatnak, hogy a STEM területén építsenek karriert, vagy az őslakos művészek esetében, hogy népszerűsítsék munkáikat mind az őslakos, mind a nem őslakos közösségek körében.²⁴

A Kaliforniai Berkeley Egyetem (UC Berkeley) Emberi Jogi Vizsgálati Laborja (Human Rights Investigations Lab) multidiszciplináris gyakorlatokat szervez a hallgatók számára, hogy felkészítse őket olyan közösségi média kutatások elvégzésére, amelyek feltárják az emberi jogi jogsértéseket. A labor vezető nemzetközi emberi jogi szervezetekkel és a médiával is együttműködik. A Reuters 2018-as, nagy visszhangot keltő jelentése a gyűlöletbeszéd elterjedtségéről Mianmarban például a laboratórium munkáján alapult. A szervezet több mint 1000 olyan közösségi média-bejegyzést gyűjtött össze és fordított le, ahol tetten érhető volt a rohingya kisebbség elleni gyűlöletbeszéd. Ezenkívül Szudánban, Szíriában és másutt folytatott nyomozásokat is ellenőrzése alá vont a labor. A kutatások nagy része nyílt forráskódú anyagokon nyugszik, és ezzel egyidőben a laboratórium egy

24 Lawrence, C., “Digital land rights”: co-designing technologies with Indigenous Australians’, *The Conversation*, 2018. július 31.

olyan nemzetközi protokoll kidolgozásán is dolgozik, ami pont ezeket a nyílt forráskódú vizsgálatokat szabályozza. A labor által használt módszereket bárki alkalmazhatja: az ilyen készségek demisztifikálásával és azok egyetemen kívüli elterjesztésével a kisebbségek és az őslakos csoportok aktivistái egy olyan eszközkészlethez jutnak hozzá, amelynek segítségével javíthatják a technológia-használatukat és ezáltal saját jogaikat is hatékonyabban meg tudják védeni. Az olyan emberi jogi szervezetek, mint például a WITNESS, szintén fejlesztettek ki új eszközöket és indítottak képzéseket az emberi jogi jogvédők számára. Ezeknek köszönhetően az egyes ügyek jobb dokumentálása és az információk hatékonyabb terjesztése valósulhat meg a közösségi médiában.

Kutatások folynak annak érdekében is, hogy a gépi tanulást pozitív emberi jogi eredmények elérésére lehessen fordítani. Ilyen példa lehet olyan algoritmusok kidolgozása, amelyek képesek nagy mennyiségű közösségi média vagy videó tartalmak feldolgozására, majd szűrésére, hogy a gyűlöletbeszédre vagy az emberi jogi jogsértésekre utaló bizonyítékokat ezután jelölni tudják. A kriptovaluta mögött meghúzódó technológia révén ismert Blockchain (ami a jogellenes tranzakciókban való esetleges felhasználása miatt szintén kritikákra adott okot), lehetővé teszi az anonimizált, biztonságos és decentralizált hálózatok létrehozását, és ezen túl még emberi jogi célokra is fel lehet használni. Például azokat a videofelvételeket és más közösségimédia-tartalmakat, amelyek felfedik a kisebbségeket vagy az őslakos népességet célzó emberi jogi visszaéléseket, ellenőrizni lehet, valamint be lehet őket vonni dedikált blockchain-hálózatokba is. Mindez egy olyan decentralizált, nyílt forráskódú,

csalásbiztos adatkészletet hoz létre, ami hasznos lehet az érdekképviselet és a nemzetközi peres ügyek során is.

A mesterséges intelligenciát annak emberi jogi alkalmazásához is fejlesztik. 2016-ban egy AI kutatás során az egyesült királyságbeli Sheffield Egyetem és az egyesült államokbeli Pennsylvanai Egyetem (UPenn) olyan algoritmust készített, amely az Emberi Jogok Európai Bírósága tárgyalási adatai alapján 79 százalékos pontossággal előre tudta jelezni a bírósági döntéseket. A gépi tanulás néhány említett problémáját félretéve, az ilyen algoritmusok regionális vagy nemzeti bíróságokon alkalmazva, az emberi jogi ügyvédek segítségére lehetnének az ügyeik előkészítése során, valamint az emberi jogi perek hatékonyságát is fokozhatnák.

Az eddig csupán a kormányok és a katonaság számára fenntartott technológiák innovatív felhasználásának és az e technológiákhoz való könnyített hozzáférésnek egy másik példája a hszincsiangi tömeges internálás műholdas képeken keresztül történő dokumentálása. 2018 folyamán Shawn Zhang, a Brit Kolumbiai Egyetem (UBC) jogi képzésének végzős hallgatója nyílt forráskódú műholdas képekre támaszkodva dokumentált több nagyméretű internálótábort Hszincsiangban. Mindezt abban az időszakban, amikor a kínai kormány még mindig kategorikusan tagadta ezek létezését. Az olyan kutatók munkája, mint Zhang, és az emberi jogi szervezetek tevékenysége, mint például a Fortify Rights és a Human Rights Watch (akik szintén műholdas képeket használtak fel a rohingya kisebbség kényszer-kitelepítésének dokumentálására Mianmarban), azt mutatják, hogy a technológia egyértelmű

bizonyítékot szolgáltathat a kisebbségek vagy az őslakos népesség elleni súlyos jogsértésekkel kapcsolatban. Még olyan területeken is, ahol a többségi kormány megtagadja a független hozzáférést és az adatgyűjtés lehetőségét. Ezek az adatok különösen értékesek az emberi jogi esetek dokumentációjában, valamint a későbbi elszámoltathatóság és az átmeneti igazságszolgáltatási mechanizmusok szempontjából is.

Eközben a digitális biztonság továbbra is az egyik fő kockázati tényező a kisebbségek és az őslakosok jogvédői és az ő szövetségei számára. A kockázatelemzést és az új eszközök tervezését itt is az érintett kisebbségi és őslakos csoportok teljes hozzájárulásával és részvételével kell elvégezni. A végpontok közötti titkosításnak például alapvető jognak kellene lennie, tekintve, hogy a digitális korban ez a véleménynyilvánítás, az egyesülés, a gyülekezés és a magánélethez való jog egyik fő védőbástyája, nem is beszélve ezek megsértésének valós, a mindennapi életre vonatkozó következményeiről. Mindazonáltal még a legjobb titkosítás vagy a legerősebb jelszó is végül feleslegessé és értelmetlenné válhat, ha egy számítógép vagy mobil eszköz kompromittálódik, amint azt a WhatsApp NSO Group általi hackelése is mutatja. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a rendőrség és az állam képviselői sok rendszerben kevésbé ódzkodnak a fizikai erőszak alkalmazásától, vagy például a családtagokkal való fenyegetőzéstől az információszerezés (pl. jelszavak) érdekében. A digitális biztonság fizikai vagy pszichológiai biztonság nélkül nem elégséges. Ez a gondolat eredményezte a holisztikus biztonság koncepciójának megjelenését és elterjedését. A holisztikus biztonság egy a digitális jogok és biztosítékok területei közül,

amely alapvető fontosságú a kisebbségi jogok védelme szempontjából. Az olyan csoportok, mint a Guardian Project, az Electronic Frontiers Foundation, a Tactical Tech Collective és mások, továbbra is folytatják az együttműködést a frontvonalban harcoló jogvédőkkel, hogy új eszközöket és széleskörű biztonsági protokollokat dolgozzanak ki, amelyek már alkalmazkodnak a digitális korhoz.

Konklúzió

Ezek a példák azt bizonyítják, hogy bár egyes technológiák sajátos aggodalmakra adhatnak okot, elsősorban a fejlesztések szabályozása és biztonságossá tétele körüli általános bizonytalanságok érintik a legközvetlenebb módon a kisebbségeket és az őslakos népeket, akár jó, akár rossz értelemben. Ezt szemlélteti a kisebbségekről és az őslakosokról szóló online negatív tartalom monitorozásának komplikáltsága is. A gyűlöletbeszéd és a félrevezető tájékoztatás veszélyei nagyon is valóságok: számos közösség folyamatos kirekesztésének forrásai, sőt az ellenük elkövetett fizikai erőszak ösztönzői is lehetnek. Mindemellett a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása, ami a magánélethez fűződő jogokat viszont aláásná a gyűlöletbeszéd megelőzése érdekében (egy taktika, amit sok autoriter kormány követ az internetszolgáltatás korlátozása és más drákói intézkedések igazolására), nem lehet megoldás. Valójában az ilyen intézkedések gyakran csak fokozzák a leginkább veszélyeztetett csoportok elnémitását és jogoktól való megfosztását.

Mivel az ebben a fejezetben tárgyalt technológiák nagy része kifejezetten új és folyamatos fejlődésben van, a kisebbségi és őslakos jogok

biztosítása a fejlesztések tervezési és kivitelezési szakaszában valószínűleg további kutatás, dokumentáció és külön dedikált keretrendszer előnyeit élvezheti majd. Nem szabad azt feltételezni, hogy a védelmi biztosítékok soha nem tudnak majd felzárkózni a technológiai fejlődéshez. Sőt, a nemzetközi emberi jogi törvények már most is képesek a technológiák szabályozására, valamint a kisebbségek és az őslakos népek védelmére a digitális korban. Ha ezeket a meglévő emberi jogi törvényeket megfelelően érvényesítenénk, akkor valószínűleg szükségtelen lenne új szabályok és iránymutatások kidolgozása is.

Noha sok kormány egyértelműen közreműködik abban, hogy a technológiát emberi jogi visszaélések elkövetésére használják a kisebbségek és az őslakos csoportok ellen, tovább árnyalja a kérdést az is, hogy a technológiai tervezés, fejlesztés és piacra dobás egyre több nem kormányzati szereplő jelenlétét is igényli, ideértve a magánvállalatokat és a kutatóintézeteket is. Ezek a független szervezetek gyakran szabad kezet kapnak a döntésben az olyan, hagyományos a kormányok jogköre alá tartozó területeken is, mint például a bűnüldözés, a migrációkezelés és a jóléti ellátás. Mindezt anélkül, hogy hasonló felügyeleti-, elszámoltathatósági- vagy szabályozási protollokat alkalmaznának esetükben, mint ahogy az állami szervek esetében is teszik. Ebből kifolyólag sokkal nagyobb átláthatóságra van szükség, nemcsak az eszközök és programok tervezésében és kivitelezésében, hanem arra nézve is, hogy a vállalatok miként hozzák meg a felügyeletre és a döntéshozatalra vonatkozó szabályaikat. Ez például azt jelenti, hogy a vállalatoknak nyilvánossá kell tenniük,

hogyan mikor és hogyan működnek együtt a kormányokkal, valamint hogy milyen információkat gyűjtenek és osztanak meg. Ezenkívül a döntések hatékony megtámadásához vagy orvoslásához szükséges alapvető eszközöket is rendelkezésre kell bocsátani.

A technológia önmagában, a legjobb tervezés ellenére sem lesz képes kezelni a háttérben meghúzódó társadalmi igazságtalanságokat, és sok esetben valóban fenntarthatja vagy súlyosbíthatja a kisebbségeket és az őslakos közösségeket érő egyenlőtlenségeket. Mint, ahogy az új technológiák tervezését és megvalósítását az emberi jogi törvényeknek kell szabályoznia, ugyanúgy a szélesebb társadalmi normákat és az egyre gyarapodó fejlesztések integrációját is ezeknek kell vezetnie. Néhány irányelv a folyamat támogatására, például:

- *A véleménynyilvánítás és az információ szabadságának biztosítása, mint „alapértelmezett beállítás” bármilyen technológia használata során.* A nemzetközi jog egyértelműen kijelenti, hogy a véleménynyilvánítás és az információ szabadsága csak a legszélsőségesebb körülmények között korlátozható, és hogy bármilyen korlátozást törvényben kell előírni, a korlátozásnak jogszerű célt kell szolgálnia, valamint szükségesnek és arányosnak kell lennie. Számos kormányzati erőfeszítés az online tartalmak szabályozására azonban nem felel meg ezeknek a követelményeknek. A hatóságok által, a nézeteltérések elfojtása céljából egyre gyakrabban alkalmazott internetszolgáltatás-felfüggesztés gyakorlatát nemcsak az emberi jogok megsértésének eszközeként kell értelmezni, hanem önmagukban történő jogsértésként is.

- *A legmagasabb szintű vállalati felelősségvállalás biztosítása a potenciálisan emberi jogi hatással bíró technológiai területeken dolgozók számára.* Különösen a magán- és a közsféra közötti partnerségek során, a prediktív rendszeti vagy felügyeleti alapú biztonsági rendszerek vonatkozásában, nem szabad lehetővé tenni a kormányok számára, hogy a fejlesztés egy részével az emberi jogi felelősséget is kiszervezzék átláthatatlan és elszámolhatatlan intézmények számára. Az olyan vállalkozásoknak, amelyek az emberi jogok védelmét lehetségesen befolyásoló szektorokban tevékenykednek, a lehető legmagasabb sztenderdekhez kell mérniük magukat az átláthatóság, a kellő gondosság és az állami szabályozás kérdéseiben.

- *Az emberi jogi jogszabályok hatékonyabb beépítése az új technológiák fejlesztése, használata és megvalósítása során.* Bár egyes feltörekvő technológiák változó jellege új jogszabályokat és kereteket igényelhet, fontos felismerni, hogy létezik rengeteg emberi jogi törvény, amelyek, ha hatékonyan vannak érvényesítve, elősegítik a befogadóbb és társadalmilag előnyösebb jövő megvalósítását. Például a magánszereplők esetében az ENSZ üzleti és emberi jogi irányelvei felszólítják a vállalkozásokat, hogy előzzék meg vagy mérsékeljék az üzleti gyakorlatukkal összefüggő tényleges és lehetséges emberi jogi visszaéléseket, és végezzenek rendszeres, hatékony és független emberi jogi hatásvizsgálatokat a működésük egészéről. Erre különösen nagy szükség van

a technológiai vállalatok és az internetszolgáltatók esetében.

- *Egyértelmű iránymutatások bevezetése a személyes adatok etikus és megkülönböztetéstől mentes felhasználására, a vállalatok, a kormányok és más szereplők számára.* A kisebbségekkel és az őslakos népekkel kapcsolatos lebontott, részletes adatok történelmi hiánya jelentős akadályt jelent a megfelelő politikai képviselő és az állami kiadások biztosítása számára, valamint más jogok érvényesítésében is. Ebből adódóan fontos, hogy a legújabb okos adatgyűjtő eszközök lehetőségeit egy jogokon alapuló keretrendszeren belül használják fel, tiszteletben tartva a magánélethez való jogot és a megkülönböztetéstől való mentességet. A mesterséges intelligencia és a nagy adathalmazok átláthatóság-növelő erejét nem szabad aláásni azzal, hogy diszkriminatív vagy elfogult algoritmusok alkalmazása miatt adott egyéneket vagy közösségeket bizonyos előnyökből vagy szolgáltatásokból kizárnak.
- *Egyértelmű felelősségre vonatkozó kapcsolatos irányelvek meghatározása minden AI, gépi algoritmus vagy más technológia által támogatott döntéshozatal vonatkozásában, a jogállamiság fenntartásának érdekében.* Különösen a prediktív rendfenntartással, a feltételes szabadlábra helyezéssel és a bevándorlással kapcsolatos negatív döntések esetében, amelyek tömeges bebörtönzéshez, vízumelutasításhoz, deportáláshoz vagy fogva tartáshoz vezetnek, egy olyan fellebbezési eljárást kell alkalmazni, amelyet egy valós személy (bíró) végez.

Kisebbségek és őslakos közösségek erősítése a technológia segítségével

Nicole Girard

A technológiai fejlődés forradalmasítja annak a módját, ahogy a közösségek és a jogvédők az őslakos és kisebbségi jogok megvalósításáért küzdenek. Annak ellenére, hogy a technológiát sokféle módon az egyenlőtlenség megerősítésére és fokozására is használják, például a megfigyelő rendszerek és a diszkriminatív mesterséges intelligencia révén, a civil társadalom is ugyanezeket az eszközöket használja a hatalom decentralizálása és az elnyomó rendszerek destabilizálása érdekében.

Az emberi jogi jogsértések műholdas felvételeken keresztüli dokumentációjától kezdve, olyan mobil alkalmazások fejlesztéséig, amelyek a tudásanyag hagyományos reprodukálását modernizálják, a kreatív technológiai változások, a jogsértések nyilvánosságra hozásáért küzdő mozgalmak sikerén keresztül, felborították a régóta fennálló hierarchiákat.

A fejezet áttekinti a technológia alkalmazásának és adaptálásának néhány olyan módját, amely a marginalizált kisebbségek és az őslakos közösségek szélesebb jogérvényesítéséhez járul hozzá. Az online aktivizmus, az adatkezeléssel kapcsolatos állampolgári kezdeményezések,

valamint a hagyományos ismeretek és az új alkalmazások és szoftverek innovatív kombinációjának példái azt mutatják, hogy egy jogokon alapuló megközelítéssel a technológiai fejlesztés számos különböző előnnyel járhat a közösségek számára. Még olyan ágazatokban is, mint például a digitális játékipar, amelyet (akárcsak a filmipar esetében) eddig megkülönböztetés jellemezett a történetek és a karakterábrázolások tekintetében.

Online aktivizmus és közösségi média kampányok

Az új korszakot az internet és a közösségi média platformok használata jelzi leginkább. Ezekon a felületeken

Tüntetők gyülekeznek a Fehér Ház előtt, a George Floyd meggyilkolása miatt szervezett tiltakozások részeként. Fotó: Hosein Fatemi / Panos

az aktivistáknak lehetőségük van arra, hogy történelmileg marginalizált csoportok láthatóságát biztosítsák, valamint hogy hétköznapi polgárokból újságíró és jogvédőt faragjanak. Ezzel egyidőben, az államok is egyre gyakrabban használják a közösségi médiát az aktivisták és a kisebbségi közösségek után való kémkedésben, vagy e csoportok manipulálásában. Ezek a taktikák, ironikus módon, azt láttatják, hogy az emberi jogi mozgalmak csak az államok közötti helyettesítő háborúkban szolgálnak eszközként. Egy közismert példa erre a „Blacktivist” és több másik látszólag progresszív közösségi média fiók esete, ahol a felhasználókról kiderült, hogy valójában orosz ügynökökhöz köthetők. Ezek célja feltételezhetően

a faji széthúzás kiváltása volt az Egyesült Államok 2016-os választási kampány időszakában.

Míg a társadalmi mozgalmakba való beszivárgás és a kezdeményezések bekebelezésének vágya nem új jelenség, a friss technológiák újabb szintereket kínálnak ezekhez a folyamatokhoz. A civil társadalom viszont, ehhez mérten, szintén új, kreatív és megfontolt válaszokkal reagál a helyzetre. A fenti példa a „Blacktivist”-tel tulajdonképpen a Black Lives Matter, egy valódi „grassroots campaign” (alulról szerveződő kampány) eredményeit és hatásait célozta meglovagolni. Amennyiben azonban az utánzást a hízélgés legmagasabb fokának tekintjük, akkor az elnyomó

Három nappal George Floyd meggyilkolása után a **#BlackLivesMatter** hashtaget 8,8 millió alkalommal tweetelték egyetlen nap alatt.

A következő két hét során pedig naponta átlagosan 3,7 millió alkalommal.

Államok kísérletei online mozgalmak kihozzátására, annak érdekében, hogy végül a saját nézeteiket népszerűsítsék, valójában annak az elismerése, hogy ezek az alulról építkező hálózatok tényleges fenyegetést jelentenek rájuk. Ahol a kormányok régóta kizárólagos monopóliumot élveznek a mainstream médiában és a politikai megnyilvánulásokban, a rendszer kritikusai, vagy az intézkedéseik áldozatai az innovatív platformoknak köszönhetően új lehetőséget kapnak arra, hogy nagyobb tömegeket érjenek el, és hogy nyilvánosan kifejezzék a véleményüket.

Egyesült Államok: Black Lives Matter

A Black Lives Matter mozgalom, amely a polgárjogi törekvések korszaka óta az egyik legerőteljesebb társadalmi megmozdulás az Egyesült Államokban, bebizonyította, hogy a közösségi médianak elsöprő ereje van abban, hogy felhívja a figyelmet olyan kérdésekre, amelyek évtizedek, vagy akár évszázadok óta jelen vannak, de általában figyelmen kívül hagyták, semmibe vették vagy szándékosan eltussolták

őket. A kamerás okostelefonok elterjedtsége és a közösségi média felületek széleskörű használata révén az állampolgárok közvetítők nélkül filmezhették és közvetíthették a rendőri brutalitást, és elmondhatták azokat a történeteket is, amelyeket arra érdemesnek gondoltak. Ezzel a bizonyítékkal felvértve Trayvon Martin gyilkosságának, George Zimmermannak a felmentése nyomán 2013 júliusában a #BlackLivesMatter hashtag az állam által elkövetett, különösen a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás területén folytatott rendszeres és erőszakos rasszizmus elleni felhívássá és a probléma elleni mozgalmak szervező erejévé vált. A Pew Research Center szerint 2018 májusáig a #BlackLivesMatter hashtaget majdnem 30 milliószor használták a Twitteren, naponta átlagosan 17 000-szer.

Akkoriban ezt bizonyítéknak tekintették a #BlackLivesMatter mozgósító erejéről. A hashtag használata drasztikusan megnőtt George Floyd rendőrségi őrizetbe vételkor történt brutális meggyilkolása után 2020 júniusában, aktivisták millióit katalizálva, először az Egyesült Államokban, majd az egész világon. Egy további Pew Research Center tanulmány szerint Floyd meggyilkolása után három nappal a #BlackLivesMatter hashtaget 8,8 milliószor tweetelték egyetlen nap alatt. A következő két hét során pedig naponta átlagosan közel 3,7 millió alkalommal. A tapasztalat erőteljes visszajelzés azoknak, akik addig megkérdőjelezték az online aktivizmus jelentőségét az érdemi változások megvalósításában: ennek a közösségi média mozgalomnak a sikere fontos szerepet játszott nyilvános demonstrációk szervezésében is a világ minden táján.

A hatalom, az ellenőrzés és a hozzáférés kérdése is döntő fontosságú a technológiák vonatkozásában. Az 1960-as években a polgárjogi mozgalom a televízió erejét használta, hogy becsempéssze az amerikai otthonokba a fekete emberekkel szembeni erőszakot. A narratíva meghatározása viszont, hogy miről számoljanak be, és milyen keretek között tegyék azt, továbbra is a fehér média kezében maradt. Még a polgárjogi mozgalom is a (főleg férfi) vezetők és szóvivők kezében volt, akik aztán a nép nevében szólaltak fel. A közösségi média lehetővé tette ennek a rendszernek a feje tetejére állítását, és egy kevésbé hierarchikus, decentralizált, olyan aktivistákon alapuló rendszer létrejöttét, akik kiállhatnak magukért és egy szélesebb hálózatot érhetnek el. A #BlackLivesMatter hashtag létrehozott egy platformot szervezetek széles köre számára a beszélgetéshez, az érzékenyítéshez és a kollektív fellépéshez, amely a rasszizmus kérdéseit visszahozhatja a (fehér) mainstreambe, miközben reflektorfénybe helyezi a korrupt ügyészeket, a rendőrség brutalitását és a büntető igazságszolgáltatás reformjának sürgető szükségességét is.¹ Ahogy Opal Tometi, a Black Lives Matter mozgalom egyik társalapítója (Patrisse Cullors és Alicia Garza mellett) egy 2020 júniusi *New Yorker* interjúban elmondta: „Az ország egész területén vannak csoportjaink, amelyek közül sok operatíván működik, gondoskodik a saját forrásairól és megfogalmazza a saját követeléseit... A különböző csoportok tehát, akár különböző kérdésekkel is foglalkozhatnak, de minden esetben közös a fekete élet értékének elismerése

és annak megértése, hogy nem egy monolitikus mozgalom vagyunk, hanem egy radikálisan befogadó hálózat a szervezet felépítése szempontjából.”

Ahogy Ashley Yates aktivista tovább magyarázza, korábban a polgárjogi mozgalmat „a fekete felszabadulás egyedi alakmodellje határozta meg, gyakran egy öltönyös férfivel a középpontban, aki az emberek szószólójaként működött... Addig nem tűnt fel, hogy ez nem működik, amíg nem láttuk, hogy mi történik valójában, hogy minden alkalommal megölik ezt a vezetőt. Ez visszavett a mozgalom erejéből.”² A közösségi média teret nyitott azok számára, akik a polgárjogi mozgalmak során a háttérbe szorultak, mint például a nők és az LMBTQ + emberek. A #SayHerName az egyik ilyen példa, amelyet az Afro-Amerikai Politikai Fórum (African American Policy Forum) hozott létre 2015-ben, hogy a Black Lives Matter mozgalom mellett és azt kiegészítve kampányoljon egy gender-inkluzív faji igazságosság megvalósításáért, külön figyelemmel a fekete cisz- és transznemű nők tapasztalataira az állam által elkövetett erőszak kapcsán. A hatalom és az érdekképviselőt ilyen típusú eloszlása gördülékenyebb döntéshozatali rendszereket eredményezett, és az aktivisták számára lehetőséget kínált arra, hogy meghatározzák a prioritási területeiket, és akár összefogjanak más szövetségesekkel is. Erre lehet példa, amikor a Black Lives Matter tagjai 2016-ban támogatásukat ajánlották fel az őslakos Standing Rock #NoDAPL aktivistái számára, akik a Dakota Access Pipeline (DAPL) ellen tiltakoztak.

1 Roberts, F.L., 'How Black Lives Matter changed the way Americans fight for freedom', ACLU, 2018. július 13.

2 Parker, E. and McIlwain, C., '#BlackLivesMatter and the power and limits of social media', Medium, 2016. december 2.

Pápuai diákok tiltakoznak a rasszizmus ellen, követelve a területük függetlenségének biztosítását és az internetszolgáltatás visszaállítását.

Fotó: Albert Ivan Damanik

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a közösségi média felületek képesek voltak száműzni az offline világ ellenségeskedését és rasszizmusát. Távolról sem: ugyanazok a platformok, amelyek a Black Lives Matter inspiráló aktivizmusának is teret adtak, a szélsőséges és gyűlöletkeltő csoportok eszközeként is szolgálnak a kisebbségek, az őslakos népek és az ő támogatóik fenyegetésében, gyalázásában és bántalmazásában. Az aktivisták idejük nagy részét a fenyegetések és a rasszista rágalmak blokkolásával vagy jelentésével tölthetik el. Ez emlékeztető lehet arra, hogy az internet biztonságossá és etikussá tételéért folytatott harc soha nem fog véget érni.

Pápua, Indonézia: Digitális krimináltechnikai vizsgálat kormánypárti bot-hálózatot tár fel

A közösségimédia-mozgalmak által elért sikerek láttán több kormány, vállalat és más szereplő kezdte el ezeket a trendeket saját céljára manipulálni. Míg a korábban említett „Blacktivist” esetében egy külföldi kormány kísérelte meg az Egyesült Államok társadalmi megosztottságát kiaknázni, az indonéz kormányt azzal vádolták, hogy megtévesztő online kampányt folytatott a Free Papua mozgalom (egy több évtizedes függetlenségi megmozdulás, amely az indonéz kormányt gyarmati agresszornak tekint) nemzetközi támogatásának befolyásolása érdekében.

2019 augusztusától kezdődően hatalmas tiltakozás bontakozott ki az indonéziai Pápua és Nyugat-Pápua tartományokban, miután 43 pápuai etnikumú egyetemi hallgatót letartóztattak Kelet-Jávában az indonéz zászlóval szembeni állítólagos tiszteletlenség miatt. A kormány több mint 1000 katonát vezényelt Pápua utcáira, és felfüggesztette az internetszolgáltatást a régióban. Míg a tüntetéseket alapvetően a rasszizmus vádja robbantotta ki, az események újbóli löketet adtak a pápuai függetlenség kérdésének is, amelynek középpontjában a végrehajtásra váró autonómiatörvény, a folyamatos militarizáció és az erőforrásokban gazdag tartományban elterjedt szegénység miatti sérelmek álltak.

Az erőszakos tiltakozást és a súlyos katonai válaszokat egy jól finanszírozott, stratégiai közösségi médiakampány kísérte, amely a kormány propagandáját

terjesztette, írja a BBC és a Bellingcat, a digitális krimináltechnikai kutatások úttörő szervezetének közös jelentése. Tekintettel az internetkorlátozásra és a külföldi újságírók beutazásának tilalmára, nehéz beszámolni a régió eseményeiről. Néhányan, akik videókat tettek közzé a tüntetésekről, mint például az indonéz emberi jogi ügyvéd, Veronica Koma, online dezinformációs törekvések és gyűlöletkampányok célpontjaivá váltak. Ennek ellenére a nyomozók észrevették, hogy a függetlenséget támogató hashtageket, mint például a #FreeWestPapua, a #WestPapuaGenocide, a #WestPapua és a #fwpc címkéket a kormánypárti bejegyzések „eltérítették”: ezek jellemzően a Pápua tartományoknak nyújtott nagylelkű pénzügyi támogatásokról számoltak be, a nyugat-pápuaiai függetlenségének visszafogott támogatottságáról, valamint a külföldi média által a régió helyzetéről publikált pontatlanságokról vagy rosszindulatú hamis nyilatkozatokról.

A csapat a digitális lábnyomokat követte, először a gyanús Twitter-

fiókokra összpontosítva. Két konkrét Twitter hashtaget, a #WestPapua és a #FreeWestPapua címkéket követve 2019. augusztus 29. és szeptember 2. között egy olyan részletes adathalmazt építettek fel, amely tartalmazta az összes olyan felhasználónevet, amely ezeket a címkéket használta, a jelölt bejegyzéseket retweetelte vagy kedvelte. Az adathalmaz tartalmazta továbbá a bejegyzések időbélyegzőit, URL-jeit és a tevékenységek típusát is (tweet, retweet, idézet vagy megemlítés). Ezután az adatokat a nyílt forráskódú Gephi vizualizációs platformra rakták, ami ezekből grafikai megjelenést gyártott, ez a vizualizáció pedig feltárta az automatizált fiókokra vagy „botokra” utaló rendellenes Twitter-tevékenységeket. Három fő jellemző alapján kerültek azonosításra a „bot” fiókok: a Google fordított képkereséséből kiderült, hogy a profillfotók többsége hamis, és az internet más részéről származnak; a fiókok nem léptek interakcióba másokkal, csak és kizárólag kormánypárti tartalmak közzétételére vagy terjesztésére használták őket;

HÁROM FŐ JELLEMZŐ ALAPJÁN KERÜLTEK AZONOSÍTÁSRA A „BOT” FIÓKOK:

1. A Google fordított képkereséséből kiderült, hogy a profillfotók többsége hamis, és az internet más részéről származnak.
2. A fiókok nem léptek interakcióba másokkal, csak és kizárólag kormánypárti tartalmak közzétételére vagy terjesztésére használták őket.
3. A közzétételek mintái és időzítése a szinkronizálás nyomán automatizálást sejtettek. A Twitter-fiókok azonos tartalmat terjesztő Facebook-, Instagram- és YouTube-fiókokkal voltak összekapcsolva.

valamint a közzétételek mintái és időzítése a szinkronizálás nyomán automatizálást sejtettek. A Twitter-fiókok azonos tartalmat terjesztő Facebook-, Instagram- és YouTube-fiókokkal voltak összekapcsolva. A Facebookon az egyes oldalaknál az „Oldal átláthatósága” fül alatt információ található az oldal létrehozásának dátumáról, helyéről, arról, hogy futnak-e fizetett Facebook-hirdetése, és a hirdetések célközönségéről is. A legtöbb bot fiók az európai közönséget targetálta, olyan tartalmakkal, amelyek a függetlenségpárti mozgalmat próbálták aláásni.

Miután a csapat vezető kutatója, Benjamin Strick néhány eredményét közzétette a Medium és a Bellingcat oldalán, a Facebook bejelentette, hogy bizonyítékokat talált „összehangolt nem hiteles magatartásra”, majd 69 Facebook-fiókot, 42 oldalt és 34 Instagram-fiókot törölt. A Facebook elárulta, hogy a számlatulajdonosok

300 000 dollárt költöttek a tevékenységük során, és az InsightID indonéz médiavállalathoz köthetőek. A vizsgálat megmutatja, hogy a közösségi média miként válhat a kisebbségi és az őslakos népek jogaival kapcsolatos ellentétes narratívák nemzetközi harcterévé. A dezinformációs taktikák alapos digitális krimináltechnikai vizsgálata, nyílt ellenőrzési módszerek segítségével azonban korlátozhatja ezeket az erőfeszítéseket.

Hszincsiang, Kína: Ujgur digitális flash mob

Míg Indonézia viszonylag szabad internetes teret tart fenn, a világ más részein élő aktivisták példája mutatja, hogy az online ellenállás miként folytatható még a legrosszabb esetekben is, ott, ahol az emberi jogi visszaéléseket a legfejlettebb technológiák segítik. Hszincsiang, más néven Kelet-Turkesztán, az ujgur muszlim etnikai kisebbség hazája, amely jelenleg a kínai állam erőszakos asszimilációs programjának az elszenvedője. Ennek középpontjában fejlett megfigyelési technikák állnak. A WeChathez hasonló, más népszerű üzenetküldő alkalmazásokat például arra használják, hogy azon ujugrok után kémkedjenek, akiket „a kínai állam aláásásával” vagy a „radikalizált iszlámban való részvétellel” vádolnak. Ezeket a homályos megfogalmazásokat azonban csak az önkényes nyomkövetés és az erőszakos eltűnések igazolására használják.

A WeChat rendkívül népszerűvé vált az ujugrok körében, miután a kormány 2011-ben 3G hálózatot telepített a régióban, virtuális teret kínálva művészetük, zenéjük, kultúrájuk és vallásuk zavartalan kifejezéséhez és

2017 elején a diaszpóra közösséggel való kommunikáció a WeChaten keresztül nagy kockázatot jelentett a hszincsiangi ujugrok számára. A családok hangulatjeleket kezdtek el használni kódként: **a nap azt jelentette, hogy még életben vannak.**

fejlesztéséhez, miközben a tágabb online világot a kínai kormány egyre inkább az ellenőrzése alá vonta. Becslések szerint 2013 végére körülbelül 1 millió ujjur használta az alkalmazást. Abban az időben az arab szkripteket nehezebb volt ellenőriznie a kínai cenzoroknak, a kommunikáció nagy része pedig hangüzenetek vagy mémekbe ágyazott szkriptek formájában zajlott. Miután az állam megkezdte a „Strike Hard against Violent Terrorism” („Súlyos csapás az erőszakos terrorizmus ellen”) etnikai asszimilációs kampányának végrehajtását, az, aki ujjur vagy muszlim kultúrával kapcsolatos tartalmat tett közzé vagy osztott meg, azt kockáztatta, hogy „átnevelésre” küldik az egyik de facto internáló táborba, amelyekben a becslések szerint jelenleg 1 millió türk muszlim él (többnyire ujjurok, de más türk etnikumú csoportok is).

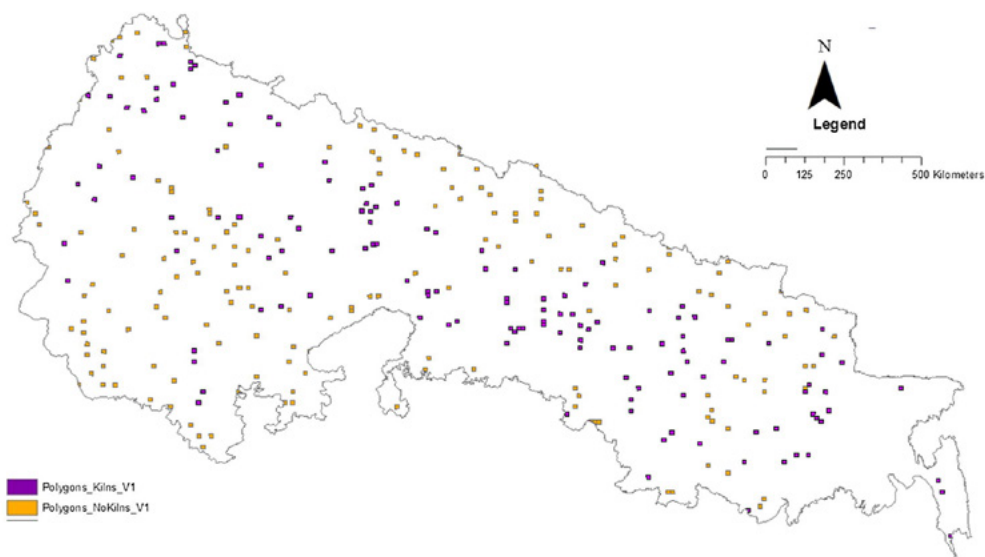
2017 elején az ujjur diaszpóra közösség tagjai még kommunikálhattak

családjaikkal WeChaten keresztül, de ez rendkívül nagy kockázatot jelentett azok számára, akik még Hszincsiangban éltek, és féltek bármit is megvitatni a helyzetükről vagy a kollektív eltűnésekről, amelyek mögött a kínai hatóságok álltak. Ennek eredményeként a családok elkezdtek kódokon keresztül kommunikálni: ha például valakit börtönbe zártak, azt mondták, hogy „kórházba került”. Végül a hangulatjelekhez fordultak: a hervadt rózsza azt jelentette, hogy valakit letartóztattak, a sötét hold, hogy valamelyik táborba küldték, a nap, hogy még életben vannak, a virág pedig, hogy kiengedték őket. Végül 2017 végével, a teljes elszigetelődés nevében, törölték a diaszpórában élőket a családjuk WeChat felhasználói fiókaiból.

Hszincsiang mára a világ egyik legszigorúbban ellenőrzött információs környezete. Az újságírókra szigorú szabályok vonatkoznak, és az egész régióban korlátozzák vagy blokkolják

Képernyőképek olyan TikTok videókról, amelyeken az ujjurok némán pózolnak az őrizetbe vett rokonaik fényképével.

Forrás:
Foreign Policy

Véletlenszerűen kiválasztott Tégláégető Kemencék és Mintaterületek elhelyezkedése a kiterjedt „Brick Belt” övezetben.

Forrás: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0924271618300479>

a Facebookot, az Instagramot és a Twittert. Hszincsiangban a kevés megmaradt közösségi média alkalmazás egyike a Douyin, a TikTok hazai változata. A TikTokot világszerte 15 milliárdszor töltötték le, és főleg a fiatalabbak körében népszerű. Lényege, hogy rövid videókat, zenés alapra keverve lehet feltölteni a felületre. Azok, akik Kínában tartózkodnak, a tűzfallal védett verziót, a Douyinon keresztül tudnak hozzáférni az alkalmazáshoz. Ez egyike azon kevés közösségi média applikációnak, amely Hszincsiangban elérhető, és Kínán kívül csak kínai mobiltelefonnal lehet használni.

2019 júliusának végén egy vezető kínai tisztviselő bejelentette, hogy a fogvatartottak 90 százalékát elengedték a fogolytáborokból, és hogy ezek a személyek „visszatértek a társadalomba”. A diaszpórában élő ujjurok azonban értetlenül álltak a kijelentés előtt, mivel a rokonaikról és a barátaikról továbbra sem érkeztek semmilyen hírek. Pár hét múlva

kísérteties videók sorozatát kezdték el közzétenni a Douyinon, valószínűleg egy, a kormány állításai ellen tiltakozó néma, digitális flash mob részeként. Minden videó csak néhány másodperc hosszú, és némán álló vagy halkán síró személy(eket) mutat, aki(k) a szeretteik fényképei előtt szerepelnek. Mindez a „Dönmek” (törökül: visszatérés) című, szomorú hangzású dalra komponálva. A videókban semmi sem egyértelmű, de a feltételezések szerint a háttérben lévő képek a feltöltők eltűnt szeretteit ábrázolják. Az egyik nő négy ujját emeli fel, mintha az életében szereplő négy férfit jelezné, akik közben a háttérben látható képen szerepelnek, majd a nő keze lassan ököllé szorul.

A videók évek óta az első bizonyítékai az összehangolt és erőszakmentes ellenállásnak, amelyek kikerültek Hszincsiangból és el is terjedtek a külvilágban. Mindez egy olyan tűzfal ellenére, ami pontosan azért dolgozik, hogy távol tartsa a külvilágot Kínától, a Kínában élőket pedig a külvilágtól. A Kínán kívüli ujjur aktivisták,

például Arslan Hidayat, aki a Douyint monitorozza az erőszakos asszimiláció bizonyítékait gyűjtve, több tucat videót tett közzé a Facebookon és a Twitteren a #WeHearU hashtaggel ellátva. Úgy tűnik, hogy a videók kétértelműsége és nagy mennyisége lehetővé tette számukra az állami tartalomfigyelők megkerülését. A közzétételtől számított pár napon belül azonban az érintett fiókokat letiltották vagy a feltöltött videókat törölték. Egy másik ujjur aktivista így nyilatkozott: „Ezek az emberek hihetetlenül bátrak, mert tudják, milyen kockázatokat vállalnak. Félek, hogy a videókon szereplő embereket letartóztathatják, különösen az arcfelismerési technológia miatt, amelyet Kína az ujjur lakosság megfigyelésére használ.” A kiterjedt internetes megfigyelés, az információ-ellenőrzés, a tűzfalak és a személyes biztonságot érintő fenyegetések ellenére az emberek megtalálják a módját az elnyomó

technológia megkerülésének, hogy saját, kreatív tiltakozási formáikat érvényre juttathassák.

Open-source vizsgálatok az emberi jogi visszaélések dokumentálásáért

Az open-source vizsgálat egy olyan módszer, amelyet a hatalmas mennyiségű, nyilvánosan elérhető digitális adatok, mint például a közösségi média platformokon megosztott bejegyzések és a térinformatikai műholdas képek, sokasága forradalmasított. Technikái különösen hatékonyak lehetnek a világ olyan, kevésbé elérhető területein, ahol háborúk dúlnak, vagy ahol autoriter kormányok és rezsimek szigorú korlátozásokat tartanak fenn. Az open-source vizsgálati technikák gyors elterjedése három dolognak köszönhető. Egyrészt a 3G/4G kapcsolattal rendelkező okostelefonok

Egy munkás téglákat cipel a dél-ázsiai Brick Belt egyik gyárában.

Fotó:
REUTERS/
Ranita Roy

növekvő használatának, amelyekkel rögzíteni lehet az emberi jogi jogsértéseket, másrészt a közösségi média platformok tömegének, ahol az információk könnyen megoszthatók és hozzáférhetők, és végül köszönhető a távérzékeléssel gyűjtött adatokhoz való nyilvános hozzáférésnek is.

Az open-source technikákkal összegyűjtött és ellenőrzött bizonyítékok legitimitását a kormányok és az emberi jogi szervek egyre inkább elismerik. 2017-ben a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) kibocsátotta első háborús bűncselekményekhez köthető vádiratát (a líbiai Bengázi környéki tömeges kivégzések kapcsán), amelyet kizárólag a közösségi médián keresztül összegyűjtött bizonyítékokra alapozott. Ilyen és ehhez hasonló, egyre jobban specializálódott technikákat számos civil szervezet alkalmaz a kisebbségek és az őslakosok elleni emberi jogi visszaélések kivizsgálásában és nyilvánosságra hozatalában.

Dél-Ázsia: Tégláégető kemencék azonosítása a térinformatika segítségével

A Brick Belt („téglaoövet”) Pakisztánon, India északi részén, Nepálon és Bangladesen átnyúló hatalmas terület, ahol több ezer működő téglagyártó üzemmel, amelyek összesen 10-23 millió embert alkalmaznak. A téglagyárak rendszerében rendkívül elterjedt az adósrabszolgaság, az adós munkavállalók többsége pedig valamely marginalizált csoportból, leggyakrabban a dalit közösségből kerül ki. A gyárak elterjedtségét és számát köztudottan nehéz megbecsülni, mivel kívül esnek a civil társadalom és a bűnüldöző szervek hatókörén. A Nottinghami Egyetem rabszolgaságot kutató

központja, a Rights Lab, úttörő „Slavery from Space” kezdeményezése az első kísérlet a térbeli megfigyelések bevonására a rabszolgaság mértékének felméréséhez. A módszer azáltal, hogy képes a tégláégető kemencék számáról egy statisztikailag megbízható becslést adni, az ezekben a kemencékben dolgozó kényszermunkások körülbelüli számát is ki tudja dolgozni. Kutatásukat három kulcsfontosságú technológiai fejlődés segítette elő: a műholdas szenzorok nyilvánosan elérhető, finom térbeli felbontású adatai; az állampolgárok ellenőrzésének kiszervezése; és a képfelismerésre használt fejlett gépi tanulás. Mindez alig egy évtizeddel ezelőtt lehetetlen lett volna.

A tégláégető kemencék jellegzetes alakjuk és a környező területek térbeli elrendezése miatt műholdas képekkel könnyen azonosíthatók: ovális vagy kör alakú, néha 150 méter hosszú, gyakran középen egy magas kéménnyel ellátott építmények. A kemencéket agyagmezők veszik körül, ahol az alapanyagokat gyűjtik. A projekt kezdeti szakaszában 2017-ben, crowdsourcing alapon felvett emberek („vizuális keresők”) manuálisan végezték el az indiai Rádzsasztán 250 km²-es kiválasztott célterületén az azonosítást. Az önkénteseket a Zooniverse tudományos internetes platformon gyűjtötték össze, és rengeteg jelentkezést kaptak a New Scientist magazin által támogatott közösségi hálózatokon keresztül is. Tizenöt önkéntesnek kellett átnéznie és megcímkéznie a 396 képkivonatot, amelyeket végül a vezető kutató ellenőrzött és hitelesített, arra vonatkozóan, hogy tartalmazzák-e az „alapigazságot”, ami majd a távérzékelte adatok végső kalibrálását adja.

A gépi algoritmusokat ezután az önkéntesek által azonosított minták felhasználásával tanították be, amelyek végül, a csapat állítása szerint, 95 százalékos pontossággal voltak képesek felismerni az adott területen található téglaegető kemencéket. A módszer reprodukálható vagy adaptálható más helyzetekhez vagy környezethez is, annak érdekében, hogy információt nyújthasson a helyi civil szervezetek számára is. A csapat azonban itt nem állt meg. További erőfeszítéseket tettek például a bangladesi garnélarák- és halfeldolgozó üzemek rabszolga-tevékenységeinek felfedése érdekében, és terveik vannak műholdas infravörös technológiák felhasználására is az illegális bányászati műveletek felderítésében, kihasználva, hogy a feltárt ásványok különböző fényvisszaverő tulajdonságokkal rendelkeznek. Ennek ellenére, a rabszolgaság és a műholdas adatok közötti kapcsolatot a terepen is ellenőrizni kell. „Ami felé haladunk – magyarázta Doreen Boyd, a Rights Lab programjának vezetője – az a bizonyosság, hogy a rabszolga-tevékenységet folytató emberek nem tudnak elrejtőzni. Ez egy olyan metodika, amely elől nem lehet elbújni.”³

Palesztina: Emberi jogi visszaélések rekonstrukciója krimináltechnikai adatelemzéssel

A Forensic Architecture (FA) kutatóügynökség, amelynek bázisa a Londoni Goldsmiths Egyetemen található, úttörő szerepet játszik az emberi jogi jogsértések helyszíneinek rekonstrukciója érdekében történő krimináltechnikai nyomozási technikák használatában és fejlesztésében. Az FA

új és feltörekvő technológiákat, valamint olyan elemző eszközöket használva, amelyek korábban csak az államok és azok hírszerző szervei birtokában voltak, többféle forrásból származó bizonyítékokat gyűjt össze, mint például crowdsourcing videókat, közösségi média bejegyzéseket és távérzékelési adatokat. Ezután a bizonyítékok térbeli rendezésére egyrészt építészeti modellezési technikákat alkalmaznak, mint például a digitális modellezés, az animáció, a videó szinkronizálás és a térképészet, valamint más, forradalmian új bizonyítékgyűjtő módszereket is, mint például a füstfelhők elemzése. Ahogy Eyal Weizman, az FA igazgatója a WIRED magazinnak kifejtette: „A tanúvallomás fogalma teljesen átalakul. Az emberi jogi szervezeteknek általában napokat, sőt hónapokat kell várniuk, és az emberek emlékezetére hagyatkozva kell összegyűjteniük a bizonyítékokat. De ezek most olyan emberek tanúvallomásai, akik ott voltak, és a saját kamerájukon és videóikon, a technológián keresztül nyújtanak bizonyítékot.”

Az FA folyamatos munkájának nagy részét Palesztinára összpontosította, amely tökéletes példa arra, hogy a katonai technológiákat, beleértve a korszerű fegyvereket, a megfigyelést, a drónokat és a műholdas képeket, hogyan alkalmazzák a civil lakosság ellen, mint az ellenőrzés eszközeit. Az FA szakadatlan munkája kísérlet az állam elnyomásának ellensúlyozására és bomlasztására, ezekhez hasonló technológiák segítségével. 2018-ban az FA összefogott a New York Timeszal (NYT), hogy kivizsgálják Razan al-Najar palesztin ápolónő

3 The Rights Track, 'Modern slavery: a human rights based approach', 2018. július 17.
A podcast elérhető: <http://rightstrack.org/modern-slavery-what-can-we-count-and-how>

Az őslakos népek a
játékipar csupán **2
százalékát** képviselik,
és ennek csupán
27,8 százaléka nő,
transznemű vagy tartozik
más nemi identitáshoz.

meggyilkolásának esetét, akivel feltehetően egy izraeli mesterlövész lövedéke végzett, miközben ő egy tüntetés során másoknak nyújtott segítséget. Az izraeli blokád elleni 2018-as gázai tüntetések a közelmúlt legnagyobb megmozdulásai voltak: az éles lőszereket használó izraeli erők több száz tüntetőt megöltek, több ezret megsebesítettek. Az izraeli hatóságok ugyanakkor azt állították, hogy minden lövés csak és kizárólag a közvetlen és azonnali fenyegetést jelentő célpont pontos azonosítása után történt.

Ezen állítások megalapozottságának felmérése érdekében az FA az NYT csapat által készített drónfelvételek segítségével digitális tájképet készített a helyszínről, és egy fotogrammetriai szoftver segítségével egy pontosan mérhető 3D-s modellt gyártott a tüntetés napjának több mint 1000 fényképéből és videójából. A lövés hangjának felhasználásával a videoklipeket szinkronizálták, és a kamerahelyzet követésével, valamint a Cinema4D szoftver segítségével egy közös horizonton tudták ábrázolni a különböző kamerák forgó

mozgását. Ezután a csapat egy állóképekből készített panorama-stabilizációs technikát alkalmazott, és az összeállított képet egy 3D-s modellbe helyezte át a nyílt forráskódú Blender szoftver segítségével. Ez az átfogó 3D-s modell feltárta a tömeg általános sűrűségét, a jelenlévő nyolc orvos elhelyezkedését, és létrehozott egy valószínűsíthető szórást, amely a golyó pályáját a határkerítés túloldalán lévő homokbuckáig vezette, ahol három izraeli volt. Ez a modell, a meghallgatott 30 együttműködő tanúval együtt egyetlen golyóra mutatott, amely egy kőről pattant vissza, és az egyik orvost a lábán, a másikat pedig egy repeszével találta el, mielőtt folytatta volna pályáját Razan al-Najar felé. Az NYT összefoglalója szerint ez a „legjobb esetben gondatlanságnak, de talán háborús bűncselekménynek is nevezhető”.

Az FA eredményei közvetlenül ellentmondanak Izrael azon állításainak, miszerint csak azonnali fenyegetést jelentő tüntetőket céloztak meg. Az FA modellje egyértelműen megmutatta, hogy a tüntetők között nyolc orvos és ápoló volt, akik közül egyik sem jelentett közvetlen fenyegetést, és akik jelentős távolságra voltak a határkerítéstől. Razan halála után Izrael lejárató kampányba kezdett, hogy hájítsa a felelősséget, később azonban az izraeli védelmi erők katonai főtanácsnoka elrendelte, hogy a katonai rendőrség nyomozó egysége (Military Police Investigation Unit – MPIU) végezzen bünygyi nyomozást a gyilkosságról. Az esetről még nem tettek közzé friss információkat, és a civil szervezetek aktivistái azt is megjegyezték, hogy az MPIU-vizsgálatok, ilyen bűncselekmények esetében kevés alkalommal végződnek felelősségre vonással.

Mivel a palesztin civilekkel szembeni állami visszaélések hosszú évtizedek óta, büntetlenül folytatódtak, és hivatalos vizsgálatokra kevés mód volt, az FA elemzésében szereplő megcáfolhatatlan adatok egyedülálló lépést jelentenek az elszámoltathatóság biztosítása felé. Az FA egyre népszerűbb lett az ilyen és ehhez hasonló módszerek alkalmazásának köszönhetően a világ más részein is, ideértve az olaj- és gázkitermelésnek az argentin őslakos Mapuche közösségekre gyakorolt hatásának elemzését, a történelmi népi társadalmi bizonyítékok feltárását Quichében, Guatemalában és a rendőrök általi, afrikai-amerikai férfiak ellen elkövetett gyilkosságok elemzését az USA-ban, Chicagóban.

Hagyományos tudás és okos technológiák

Az őslakos népek évezredek óta felkarolják és alakítják a technológiát. A digitális forradalom sem kivétel ez alól. Az uralkodó mainstream elképzelés szerint a hagyomány és a technológia ellentétben áll egymással. Az elképzelést részben erősíti, hogy egyes őslakos közösségek az évszázadok alatt kialakított közös tudásanyagukat részesítik előnyben a „haladás” asszimiláló vagy környezetkárosító elképzelései helyett. Ez a nézőpont nem csak az egyenlőtlenségeket és a visszaéléseket hagyja figyelmen kívül, amelyek bizonyos technológiák bevezetését kísérték e népek körében (gyakran egy szélesebb körű kizsákmányolási szándék részeként), hanem azt a tényt is, hogy az őslakos technológiai innovációkat a nem őslakos közösségek hajlamosak kisajátítani. Ilyen például a kenu, a kajak, a szánkó és a hótalp is,

amelyeket az európai telepesek gyorsan adaptáltak, majd például Kanada gyarmatosítása során alkalmaztak.

Összefoglalva, az őslakos népek és más marginalizált csoportok alapvetően nincsenek nehézkes kapcsolatban a technológiával. Ehelyett inkább a mögöttes hatalmi dinamikák, beleértve a diszkriminációból vagy a szegénységből fakadó problémákat, akadályozzák a technológiához való hozzáférést, amely végső soron egész közösségeket hozhat hátrányos helyzetbe. Amikor a technológia a saját feltételeik szerint állt rendelkezésre, nem az elnyomás, hanem a felhatalmazás eszközeként, az őslakos népek bizonyították, hogyan lehet kombinálni a fejlesztéseket a hagyományos ismeretekkel kihívások széles skálájának kezelésére, ideértve például az éghajlatváltozást is.

Kanada: Hagyományos ismeretek összekapcsolása az okostelefonokkal az inuit vadászok támogatása érdekében

A kanadai őslakos közösségek ezzel szemben ezeket a feltételezéseket cáfolva mutatják be, hogyan lehet a digitális fejlesztéseket a hagyományos életmódjuk folytatásához, valamint a tudásrendszerük finomításához, megőrzéséhez és megosztásához felhasználni. Peter Kattuk inuit vadász szavai szerint: „Itt az ideje, hogy a szigony és a számítógép együtt dolgozzon.” A 2019 decemberében elindított Indigenous Knowledge Social Network (SIKU) okostelefon-alkalmazás pontosan így tesz: a „tengeri jég” inuitut megfélemlőjéről elnevezve, az alkalmazást az Arctic Eider Society és a Nunavut civil szervezet fejlesztette ki a 2017-es Google.org Impact Challenge

Jelenet a
Thunderbird
Strike
videójátékából.

Forrás: Elizabeth
Lapensée

támogatásával. Az alkalmazás elsősorban arra törekszik, hogy az inuit közösségeknek nyújtson tájékoztatást a jégtakaró állapotáról vadászat vagy utazás közben, valamint hogy rögzítse és megossza a részletes hagyományos ismereteket és a nyelvet a közösség tagjai között, mindezt úgy, hogy bevonja a fiatalabb generációt, és kihasználja a tömeg erejét is.

A klímaválság megnehezítette a jégtakaróra vonatkozó előrejelzések létrehozását az inuit vadászok számára. Ha valaki a jég veszélyes típusát azonosítja, akkor a mainstream közösségi média felületek, mint például a Facebook, szolgálhatnak az információ megosztás helyszínéneként, de ezek csak a vadász saját hálózatára korlátozódnak, a lokáció GPS lekérdezésére nincs lehetőség, és a tartalom hamarosan el is veszik a befogadók hírfolyamában. A SIKU ezzel szemben lehetővé tesz egy szimbólumokat is használó helymegjelölést, amely az adatokat a jégtakaróval kapcsolatos őshonos ismeretekkel hangolja össze. Tegyük fel, hogy egy vadász egy olyan jégtípust

azonosított a tengeren, amely normális árapály-repedésnek tűnik, de erős szél esetén teljesen feltörhet. Miután megjelölte a helyet, néhány óra múlva az alkalmazásban elérhető műholdas képek azt mutatták, hogy a jég valójában szétszakadt, így ellehetetlenítve a jég másik oldalára való visszatérést. Az alkalmazást használó környékbeli vadászok így tudomást szereztek a helyzetről, mielőtt a körülmények veszélyt jelentettek volna az életükre.

A SIKU-t alapvetően azért hozták létre, hogy közösségi hálózat hangulata legyen, de ezen túl az inuit vadászok számára speciális funkciókat is hozzáadtak. Négyféle bejegyzés típus létezik: „szociális”, „vadvilág”, „jégtakaró” és „eszközök”. A helynevek több nyelvjárásban is megjelölhetők, és az őslakos ismeretek „élő wikipédiájaként” is működhetnek. A felhasználók nyomon követhetik a vadvilág megfigyeléseit és más olyan szokatlan körülményeket, amelyeket az inuitok a földjeik és az őshonos fajaik élőhelyeinek alapos ismerete alapján azonosítanak be. Az „Eszközök” egy

lépéssel tovább viszi az adatgyűjtés folyamatát azért, hogy tudományos eszközök, például víz- vagy jégminták által is lehet rögzíteni az adatokat. Az itt összegyűjtött tudás különösen hasznos a klímaváltozás helyi megfigyelésében, továbbá elősegíti a közösség tájékoztatását, és az alkalmazkodáshoz szükséges lehetséges megoldások biztosítását is. Az alkalmazás speciális adatvédelmi beállításai azt is garantálják, hogy az őslakos felhasználók jogai a hagyományos tudásukhoz továbbra is védve maradjanak. Ez egy fontos funkció, tekintettel arra, hogy számos őslakos technológia, amely az általános tudás vagy a szellemi tulajdon formájában létezik, továbbra is kisajátításra kerül a vállalatok és más mainstream csoportok által.

A digitális játékok diszkriminációjának kezelése a „őslakos önrendelkezés” révén

Az digitális játékok világa is viták színterévé vált, a technológiához való méltányos hozzáférés és különösen a játékok tervezési és marketing szakaszában való részvétel hiánya miatt. Ezek a jelenségek erősen rasszista és nemi sztereotípiáktól terhes folyamatokhoz vezetnek, különösen az észak-amerikai őslakos népek tekintetében. A digitális játékvilág tipikusan a fehér férfiak területe: a játékokat fehér férfiak tervezik, fehér férfi közönség számára. Bár ez természetesen nem teljesen általánosítható, a játékparban érintett kisebbségek és őslakosok számáról készült statisztikák sok mindent feltárnak. A Nemzetközi Játékfejlesztők Szövetségének legfrissebb adatai szerint az önmagukat „fehérnek,

kaukázusinak vagy európainak” valló emberek a világ játékipari dolgozóinak 68 százalékát alkotják, míg más etnikumok továbbra is alulreprezentáltak. Ezek közül az őslakos népek, akik a terület csupán 2 százalékát képviselik, különösen érintettek. Ezen túl a nők, a transznemű vagy más nemi identitású személyek is csupán 27,8 százalékot adnak.

A képviselet hiánya miatt talán nem meglepő, hogy a videójátékok továbbra is a negatív sztereotípiákat viszik tovább, és hogy ebből kifolyólag a pontatlan, nőgyűlölő, erőszakos gyarmati ábrázolást tartalmazó modellek ma is jellemzőek. Az őslakos játékfejlesztők igyekeznek megdönteni ezt a modellt, a strukturális egyenlőtlenségek kezelésével a játéktervezés szakaszában, valamint azzal, hogy létrehozzák a saját reprezentációikat a játékokban. Céljuk nem csak a felhasználói élmény hozzáférhetőbbé tétele, hanem az is, hogy a digitális játékfejlesztést az őslakos önrendelkezés kifejezésére is használni tudják.

Elizabeth LaPensée, a Michigani Állami Egyetem (MSU) média- és információs tanulmányok professzora és díjnyertes digitális videójáték-fejlesztő szerint „Az igazi önrendelkezésnek a játékokban egészen a kódolástól kezdve kell megtörténnie”⁴. Az általa kifejlesztett játékok, például az aktuális *Thunderbird Strike* (ahol a játékosok egy csővezeték-kígyóval harcolnak) vagy az oktató célzatú *When Rivers Were Trails* (amely az 1890-es évek asszimilációs, a föld felosztásáról szóló törvényeinek hatásaira összpontosít) LaPensée például az Anishinaabe

4 LaPensée, E., 'Games as enduring presence.' *PUBLIC*, 54: Indigenous Art: New Media and the Digital, 2016, pp.178-186.

és Métis csoportokkal kapcsolatos világnézeteinek kifejeződései. A játékok őslakos tudásmódokat építenek be a designba, a témákba és az elbeszélés módjába, például nem-lineáris történetek használatával, amelyek reprodukálják a hagyományos történetmondási struktúrákat, vagy az ősi történetek szereplőinek beemelésével, történelmi realitások helyszínként való használatával, és a kapcsolati viszonyok középpontba helyezésével a játékok során. LaPensée más őslakos művészekkel, tervezőkkel, a közösség idősebb és más tagjaival együttműködésben tervezi és fejleszti a játékokat, biztosítva, hogy a tervezési folyamat az elejétől a végéig inkluzív legyen. A digitális játékok létrehozása olyan lehetőség, amely révén az őslakos emberek digitális „önmeghatározó tereket” hozhatnak létre identitásuk kifejezésére, a saját feltételeik szerint.

A digitális játékok világa az egyik legfontosabb felülete a kulturális ideológiák, tanítások és esztétika átadásának az őslakos fiatalok számára. LaPensée ezt a gondolatot beépítve saját életébe, gyermekeit is arra ösztönözte, hogy próbálják ki az őslakosok által létrehozott játékokat, és ő maga is szervezett kifejezetten őslakos fiatalok számára játékkelesztő műhelyeket. Munkája során együttműködött az Aboriginal Territories in Cyberspace (AbTeC) kutatási hálózattal, amely a Skins Workshops néven ismert, őslakos fiatalok számára kialakított képzési programokat koordinált a montreali Concordia Egyetemen, ahol LaPensée a tanterv kidolgozásában segített. A „game modding” kifejezés a játéktartalom adaptálására vagy létrehozására

utal, kereskedelmi játékmotorok vagy szoftverek felhasználásával. A „skinning” egy másik szó ugyanerre a gyakorlatra, innen származik a program neve is. A fiatalok a képzés során megoszthatják a kultúrájuk történeteit és ismereteit, és beépíthetik őket a játék designjába, miközben programozási és szoftvertervező képességeiket is fejlesztik. Ezáltal az autentikus önképüket is megalkothatják az általuk létrehozott játékokban. A program résztvevői között sok a fiatal nő, a program során létrehozott játékok egy része pedig kifejezetten aktív és erős női főszereplőket vonultat fel, akik így meghaladhatják az erősen szexualizált sztereotípiákat.

Természetesen azért nehéz szabadulni egy olyan iparág örökségétől, amelyet továbbra is az egyenlőtlenségek és a diszkrimináció jellemez. Még ezeket az úttörőnek számító digitális játékokat is létező „nyugati-kódolású” játékmotorokkal fejlesztik, így az őslakosok olyan szoftverek segítségével építik fel játékaikat, amelyek alapvetően nem veszik figyelembe az őslakos világnézetet vagy nyelveket. „Mint ahogy sok kultúra létezik, úgy a játékmotorok is sokféle formát ölthetnek a tudásanyag, a nyelvek és a gyakorlatok sokszínűségéből adódóan” – magyarázza LaPensée. Reméli, hogy a jövőben láthatja majd, ahogy az őslakosok által tervezett játékmotorok új szintre emelik a játékok során az önmeghatározást. „Míg az őslakos önkifejezés a digitális játékokban jelenleg korlátozott azon rendszerek által, amelyekben a játékokat fejlesztették, a módosított rendszerek vagy az őslakosok által gyártott játékmotorok bővíthetik az önkifejezés lehetőségeit.”

Útban a jövő felé: a technológia jogokon alapuló megközelítése

A digitális forradalom által kiváltott társadalmi változások üteme és mértéke példátlan napjainkban. A kisebbségi és őslakos közösségek viszont vezető szerepet töltenek be a digitális és feltörekvő technológiák megfelelő hasznosításának megvalósításában, hogy azok inkluzívak és részvétel-központúak legyenek. Mégis, amint az a fejezet elején felvetődött, nagy a veszélye annak, hogy a technológiai fejlődés olyan gyorsan halad, hogy a gondos emberi jogi megfontolások nem tudják azt lekövetni. Mivel sok kisebbségnek és őslakos népnek szerte a világon és a társadalom minden szintjén továbbra is szembesülnie kell strukturális diszkriminációval, nagy a valószínűsége annak is, hogy a technológiai újítások csak tovább erősítik a meglévő kirekesztő és marginalizáló folyamatokat.

Amint azonban azt az említett esettanulmányok is mutatják, nem ez az egyetlen lehetőség. A megfelelő megközelítéssel a digitális technológiák széles körű és régóta várt előnyöket hozhatnak azon közösségek számára, amelyek a környezeti megrázkódtatások, az ellenük irányuló erőszak és a földhöz való jogok megsértése ellenére is küzdenek az identitásuk és a megélhetésük védelme érdekében. A következő alapelvek keretet biztosítanak a technológiához való pozitív, befogadást segítő és a kisebbségi és őslakos népek jogait tiszteletben tartó hozzáállás létrehozásához. A technológiák tekintetében tehát kiemelten fontos a(z):

- **Hozzáférhetőség:** Ahhoz, hogy a diszkrimináció technológián keresztüli megerősítésének hatásait enyhíteni lehessen, támogatni kell a kisebbségeket és az őslakos népeket, hogy könnyen használhassák a digitális fejlesztéseket, valamint abban, hogy azokat a saját jogaik érvényesítése érdekében tudják alkalmazni, oktatási, képzési és kapacitásnövelési tevékenységek révén. A hozzáférhetőségnek a kisebbségek és az őslakos népek azon tagjaira is ki kell terjednie, akiket több síkon ér diszkrimináció, mint például az őslakos nőkre, az LMBTQ+ csoportokra, a fogyatékkal élőkre, a fiatalokra és az idősekre.
- **Megfizethetőség:** Előnyben kell részesíteni az open-source technológiák használatát, és ezeket népszerűsíteni kell a kisebbségek és az őslakos csoportok körében, olyan programokkal, amelyek egyrészt nyomon követik, hogy a kapcsolódó költségek kizárják-e a marginalizálódott csoportokat a szoftverekhez való hozzáférésből, másrészt világos keretrendszert hoznak létre ezen akadályok megszüntetése érdekében.
- **Adaptivitás:** A mainstream technológiáknak nem csupán olyan szabványosított termékeknek kell lenniük, amelyek csak a többségi piacot célozzák. Tudniuk kell alkalmazkodni a kisebbségek és az őslakos népek (mint kulturális közösségek, amelyek szintén változnak és alakulnak) igényeihez és kreatív vágyaihoz is.
- **Tisztelet:** Tiszteletben kell tartani a kisebbségi és az őslakos közösségek magánéletéhez való

jogát, különösen akkor, ha a technológiai újításokat kifejezetten valamely közösséget szem előtt tartva tervezik. A technológiák tervezése és fejlesztése során figyelembe kell venni a kollektív szellemi tulajdonjogokat is.

- **Fennálló struktúrák**

- megkérdőjelezésére való képesség:**

A technológiának nem csak a status quót kell támogatnia és megerősítenie. Olyan erőként kell funkcionálnia, amely felhasználható a meglévő hatalmi struktúrák megzavarására, beleértve azokat is, amelyek a kisebbségi és őshonos közösségeken belül is marginalizált személyek keresztmetszeti diszkriminációjából erednek. A technológiai újítások előmozdíthatják a meglévő strukturális egyenlőtlenségek megbontását. Ahhoz, hogy az ilyen jellegű változások ténylegesen megvalósulhassanak, támogatni kell azokat a fejlesztéseket, amelyek segítik a kisebbségek, az őslakosok és más kirekesztett csoportok jogainak érvényesítését.

- **Részvételiség:** Annak érdekében, hogy a kisebbségek és az őslakosok jogai védve maradjanak, a kormányoknak, az iparnak és a civil társadalomnak a technológiát emberi jogi alapon kell megközelíteniük, aktívan bevonva ezeket a csoportokat.

Amint Enrique Piracés, a *The Future of Human Rights Technology* kötetben összefoglalta: „Az emberek hozzák létre a technológiát, és az emberek használják a technológiát a társadalom megváltoztatására. Nem szabad, hogy a technológiát cselekvőképességgel ruházzuk fel, és folyamatosan emlékeztetnünk kell magunkat arra is, hogy a technológiát emberek és szervezetek alakítják, a saját napirendjük szerint. Ezek olyan napirendek, amelyek hatással lesznek ránk, és ezért törekednünk kell arra, hogy ezeket befolyásolni tudjuk”.⁵ Mivel a technológia egyre nagyobb hatással van világunkra, fel kell ismernünk, hogy az, hogy miként reagálunk napjaink technológiai kihívásaira és a technológia adta lehetőségekre, végső soron létezésünk minden aspektusát befolyásolni fogja, beleértve az emberi jogokat, az egyenlőség kérdését és a társadalmi befogadást is.

5 Piracés, E., 'The future of human rights technology', in M.K. Land and J.D. Aronson (eds), *New Technologies for Human Rights Law and Practice*, Cambridge University Press, 2018.

A technológia és a fenntartható fejlődés kihívásai: Néhány gondolat a fenntartható fejlődési célok jövőjéről a kisebbségek és az őslakosok körében

Carolyn Stephens

Violet, egy Kakaduban élő őslakos és hagyományos földtulajdonos, lángoló pálmalevelekkel gyújt be egy bozotos területet, a hagyományoknak megfelelő és rendszeres ellenőrzött égetés során. Violet folyamatosan tanulmányozza a térséget, és a megfelelő időben felégeti a szükséges területeket, figyelve arra, hogy a tüzek ne váljanak túl forróvá, de mégis megtisztítsák a talajt az olyan anyagoktól, amelyek később nagyobb, kontrollálhatatlan futótűzet okoznának. Nr. Cooina, Kakadu, Northern Territory, Ausztrália. Fotó: Matthew Abbott/Panos

Míg a technológiai fejlődést sokszor a pusztító és fenntarthatatlan fejlődés mintáihoz kapcsolják, ideértve például a bányászat és más nyersanyag-kitermelő iparágak közvetlen hatásait a közösségi földterületekre, a technológia olyan új eszközöket is kínál, amelyek egy alternatív jövő lehetősége felé mutathatnak. A technológia, a legtagabb értelmezés szerint valóban az élet és a társadalmi feltételek javítását szolgálja, beleértve az egészséget, a jólétet és a környezetet is.

A részvételen alapuló információs és kommunikációs technológiáktól (IKT) kezdve, a hagyományos építészeti tervezés használatáig, a kisebbségek és az őslakos közösségek tagjai különleges szerepet tölthettek be a technológiai hagyományok fenntartásában és fejlesztésében: például a kisebbségi és az őslakos nőknek rendkívül fontos szerepe volt a hagyományos élelmiszerek, az orvostudomány és a gyermekegészségügy körüli ismeretek fejlesztésében és fenntartásában.

Fontos továbbá felismerni a közösség idősebb tagjainak szerepét a kisebbségi és őslakos nyelvek fenntartásában és dokumentálásában, valamint át kell gondolni azt is, hogy a technológia miként segítheti, vagy épp akadályozhatja az egyedi gyakorlatok és a hagyományok védelmét. A kisebbségek és az őslakos népek nem csupán passzív befogadói a fejlődésnek, hanem maguk is az olyan folyamatok és javak alkotói és felhasználói, amelyeket technológiaként értelmezünk. A világ legősibb kultúrái közül néhány olyan tudásanyag örökségét hagyta maga után, mint például az építkezés szakértelme, az

orvostudomány, a mezőgazdaság és más hagyományos ismeretek köre, amelyek még ma is relevánsak és egyben lenyűgözőek is.

A fejezet azt vizsgálja, hogy a technológia milyen szerepet tölt be a kisebbségi és őslakos közösségek életének javításában, különös tekintettel a fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals – SDG-k) nyomán követésére, végrehajtására és megvalósítására. A rész az SDG-folyamatnak és annak következményeinek áttekintésével kezdődik, mielőtt részletesebben megvizsgálná a jobb adatgyűjtés és az inkluzív hozzáférés lehetőségeit, valamint a „hagyományos tudás” és a „modern technológia” összekapcsolásának értékét. Habár ezeket gyakran ellentétes elképzeléseként mutatják be, a gyakorlatban szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Egyre növekszik a tudatosság azzal kapcsolatban, hogy napjaink kihívásait (például az éghajlatváltozás problémáját), régóta fennálló, kisebbségi és őslakos környezetgazdálkodási, mezőgazdasági és erdőgazdálkodási megoldásokra építve lehetne kezelni.

Kisebbségek, őslakos közösségek és az SDG-k

Az SDG-ket az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 2015-ben fogadta el azzal a céllal, hogy a világot egy egészségesebb, befogadóbb és fenntarthatóbb jövő felé irányítsa. A 17 célt és 169 kapcsolódó részcélt magában foglaló keretrendszer a millenniumi fejlesztési célokra (Millennium Development Goals - MDG-k) épül, és 2030-ig tart majd. Az SDG-k iránti igény részben onnan gyökerezett, hogy a millenniumi fejlesztési célok nem valósították meg a kitűzött elképzeléseket a társadalom nagy rétegei, különösen a kisebbségek és az őslakos népek tekintetében. Ezek a hiányosságok még sürgetőbbé teszik az SDG-k megvalósítását e közösségek számára.

Nem kétséges, hogy a dolgok jelenlegi állása szerint a leginkább marginalizált személyek továbbra is hátra lesznek hagyva. Például az őslakos népek a becslések szerint a világ népességének 5 százalékát teszik ki, ám ezzel egyidőben a mélyszegénységben élők körülbelül 15 százaléka is őslakos. Hasonló kép rajzolódik ki az etnikai, nyelvi és vallási kisebbségek esetében is, akik szintén gyakran szembesülnek akadályokkal a társadalmi inklúzió tekintetében. E különbségek felismerése elengedhetetlen, mivel még az elsöre sikeresnek tűnő történetek is rejthetnek komoly kihívásokat bizonyos csoportok számára. Például a 2019-es fenntartható fejlődésről szóló jelentésben, amely egy független rangsor a fenntartható fejlődési célok elérése érdekében tett nemzeti erőfeszítések alapján, Dániát a rangsor legutolsójára helyezték, mint a legjobban

teljesítő ország. Mégis, az inuit őslakos többségű Grönland, Dánia autonóm területe, továbbra is kifejezetten magas szegénységi rátával és a háború utáni modernizáció zavaró tapasztalataival küzd. Ezek olyan súlyos társadalmi problémákhoz vezetnek, mint például az alkoholizmus, de az öngyilkosságok aránya is itt az egyik legmagasabb a világon. Ha a fejlődés nem a jogokon és a részvételen alapszik, akkor önmagában nem fog egyértelmű pozitív változást hozni a kisebbségek és az őslakos népek számára.

Ez a legfőbb dilemma, amelyet napjaink új technológiai felvetnek. Érthető módon nagy az optimizmus az olyan lehetőségek körül, amelyek segítenének megadni a lendületet az SDG-k eléréséhez, de a technológiához való egyenlőtlen hozzáférés, különösen a huszonegyedik században, további akadályokat teremthet a kisebbségek és az őslakos népek előtt a jólét több aspektusának elérésében is. Nem nehéz belátni, hogy az iskolákban

Becslések szerint az őslakos népek a világ népességének **5 százalékát** teszik ki, ám ezzel egyidőben a mélyszegénységben élők körülbelül **15 százalékát** is.

történő fejlesztések, például a kifinomult számítógépes szoftverek bevezetése az oktatásba, vagy az egészségügy tekintetében a központosított, csúcstechnológiájú rendszerekbe történő befektetés súlyosbíthatja egyes közösségek elszigeteltségét, ha nem történik arra összehangolt erőfeszítés, hogy a társadalmi, gazdasági és politikai megkülönböztetést áthidalják.

Fontos a technológia áttekintése a kisebbségi és őslakos közösségek, valamint e közösségek összes csoportjának fogalmi és episztemikus keretein keresztül is. Ez azt jelenti, hogy a technológiát mint a hatalom egyik formáját kell vizsgálni, és nem egy egyszerű, semleges eszközként. Fontos felismerni, hogy a technológia sokszor kétélű fegyverré vált a kisebbségi és az őslakos közösségekkel szemben, amelyet az uralkodó kultúrák gyakran arra használtak, hogy ellenőrzést szerezzenek földjeik és életmódjuk felett. Az olyan technológiák, mint például a modern információs média, gyakran a kirekesztés katalizátorai lehetnek, ha nem alkalmazkodnak az etnikai, vallási vagy nyelvi kisebbségek vagy az őslakos népek különféle tagjaihoz, vagy a kisegítő lehetőségeket igénylő emberekhez. A kisebbségek sajátos fizikai, kulturális vagy nyelvi igényeihez való igazodás elmulasztása még az SDG-k összefüggésében is nyilvánvaló: az ENSZ SDG-kkel kapcsolatos anyagait általában csak a szervezet hat hivatalos nyelvére fordítják le (arab, kínai, angol, francia, orosz és spanyol), ami különösen hátrányosan érinti a nyelvi kisebbségeket és az őslakos nyelvek beszélőit.

Ennek ellenére az őslakos népek a korábbinál sokkal hangsúlyosabb szerepet kaptak az SDG-kkel

kapcsolatos egyeztetések során, amit az is tükröz, hogy az ENSZ Közgyűlése által 2015-ben elfogadott 70/1. sz., Világunk átalakítása: Agenda 2030 a Fenntartható Fejlődésért (Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development) című határozat hat közvetlen utalást is tartalmaz az őslakos népekre vonatkozóan. Erre építve az ENSZ őslakos kérdésekkel foglalkozó állandó fóruma (UNPFII) számos összefoglalót és jelentést adott ki, amelyek annak fontosságát hangsúlyozzák, hogy az őslakos népek továbbra is az SDG-folyamat középpontjában kell, hogy álljanak. Igényeik között szerepel a fenntartható fejlődési célok végrehajtása az őslakos népek jogainak teljes tiszteletben tartása mellett, lépések megtétele annak biztosítása érdekében, hogy az őslakos népek láthatóak legyenek a kitűzött célokra vonatkozó adatokban és magukban a célkitűzésekben is, külön mutatókkal jelezve a nemzeti szinten bevont őslakos népeket. Ugyanígy, teljes és érdemi őslakos részvételt szeretnének a végrehajtásban, a nyomon követésben és a felülvizsgálat során is.

Fontos elismerni, hogy a UNPFII jól szervezett érdekképviselője által kifejezett igények éppolyan relevánsak az etnikai, vallási és egyéb kisebbségek számára is, amelyek definíció szerint kifejezetten sokszínű csoportok, és amelyeknek a képviselőt nem lehet egy, nagy kalap alá vonni. Más kisebbségi közösségi szervezetek és koalíciók, mint például a dalitokat és az afrikai származásúakat képviselő csoportok, szintén készítettek kutatásokat és összegzéseket a fenntartható fejlődési célok mellett kampányolva. Ezek ismételten felhívták a figyelmet a kisebbségek igényeire

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK (SDG-K)¹

- 1. cél:** A szegénység valamennyi formájának felszámolása a világ minden részén.
- 2. cél:** Az éhinség megszüntetése, az élelmiszer-biztonság és az élelmezés javítása, a fenntartható mezőgazdaság elősegítése.
- 3. cél:** Egészséges élet és jólét biztosítása korosztálytól függetlenül mindenkinek.
- 4. cél:** Magas színvonalú, befogadó és méltányos oktatás és az élethosszig tartó tanulás lehetőségének biztosítása mindenki számára.
- 5. cél:** A nemek közötti egyenlőség biztosítása, valamint a nők és a lányok esélyeinek növelése.
- 6. cél:** A vízhez és az alapvető higiéniai ellátáshoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára, valamint fenntartható víz- és szennyvízgazdálkodás.
- 7. cél:** Megfizethető, megbízható, fenntartható és korszerű energiához való hozzáférés biztosítása mindenki számára.
- 8. cél:** Tartós, inkluzív és fenntartható gazdasági növekedés elősegítése, teljes és termelékeny foglalkoztatottság és tisztességes munka biztosítása mindenki számára.
- 9. cél:** Ellenállóképes infrastruktúra kiépítése, inkluzív és fenntartható iparosítás elősegítése és az innováció ösztönzése.
- 10. cél:** Az országokon belüli és az országok közötti egyenlőtlenségek csökkentése.
- 11. cél:** Befogadó, biztonságos, ellenállóképes és fenntartható városok és egyéb települések kialakítása.
- 12. cél:** Fenntartható fogyasztási és termelési módok kialakítása.
- 13. cél:** Azonnali intézkedések fogantatása az éghajlatváltozás és annak hatásainak kezelésére.
- 14. cél:** Az óceánok, a tengerek és a tengeri erőforrások megőrzése és fenntartható használata a fenntartható fejlődés érdekében.
- 15. cél:** A szárazföldi ökoszisztémák védelme, helyreállítása és fenntartható használatának elősegítése, fenntartható erdőgazdálkodás, az elsivatagosodás megfékezése, a talaj állapot romlásának megállítása és visszafordítása, a biológiai sokféleség eltűnésének megfékezése.
- 16. cél:** Békés és befogadó társadalmak megteremtése a fenntartható fejlődés érdekében, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára, jól működő, elszámoltatható és befogadó intézmények kiépítése minden szinten.
- 17. cél:** A végrehajtás eszközeinek megerősítése és a fenntartható fejlődésért dolgozó Globális Partnerség megújítása.

¹ Forrás a magyar fordításhoz a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács weboldala:
<https://www.nfft.hu/sdg>, utolsó letöltés: 2020. november 25.

és az SDG-k elérésének fontosságára e csoportok szempontjából.

A fenntartható fejlődési célok ténylegesen és alapvetően az egyenlőségről és a befogadásról szólnak. Amikor az ENSZ tagállamai elfogadták az Agenda 2030-at, ígéretet tettek annak biztosítására, hogy „senkit sem hagynak hátra”. A 10. cél pedig nagyon világosan kifejezi „az országokon belüli és az országok közötti egyenlőtlenségek csökkentésének” szükségességét.

A kisebbségek és az őslakos népek láthatóságának javítása a fenntartható fejlődési célokban

Az SDG-k elérésének kapcsán az egyik legjelentősebb kérdés az, hogy miként lehet láthatóvá tenni a különféle csoportok előrehaladását, különös tekintettel a kisebbségekre és az őslakos népekre. Mind a 17 SDG, számos kérdést felölelve, beleértve a szegénységet (1. cél), az éhínség felszámolását (2. cél), az egészséget és a jólétet (3. cél), az oktatást (4. cél) és a nemek közötti egyenlőséget (5. cél), számos mérhető mutatót használ az egyes célok vizsgálatára és a fenntartható fejlődés általános céljának elérése felé tett előrehaladás nyomon követésére. Már a célok kitűzése óta az őslakos és kisebbségi csoportok aktivistái azért lobbiznak, hogy az ellenőrzés folyamatába illesszenek be a közösségükkel és az általuk tapasztalt problémákkal kapcsolatos konkrét mutatókat

is. A kisebbségek és az őslakos közösségek azt is szorgalmazták, hogy vegyék figyelembe, hogy ők hogyan határozzák meg az elérendő célok jelentését. Például a szegénységet a különféle kisebbségek és őslakos népek nagyon eltérően fogalmazzák meg, és maga a koncepció is erősen kultúra-specifikus és meglehetősen változatosan konstruált.

Ebben az összefüggésben az első kérdés, amelyet meg kell vizsgálni, hogy a technológia hogyan képes megszüntetni a kisebbségi és őslakos közösségek hivatalos statisztikákban és adatokban való „tartós láthatatlanságát”.¹

A leglényegesebb szempont, amelyre évtizedek óta összpontosítanak a kisebbségi és őslakos szervezetek kampányai, a hivatalos adatoknak a lebontása a kisebbségi és őslakos csoportok sajátos helyzetének azonosítása érdekében.

Ezek a bontott adatok lesznek majd képesek felmérni a haladást, és tudják javítani majd e csoportok életszínvonalát. Kanadában a National Collaborating Centre on Aboriginal Health, az őslakos egészséggel foglalkozó nemzeti együttműködési központ ezt mérvadó kérdéssé tette, azzal érvelve, hogy „az adatok teljes bontása elősegíti a rejtett tendenciák felfedését” és „a kiszolgáltatott csoportokat jobban láthatóvá teheti a politikai döntéshozók számára”.² Hasonló kezdeményezéseket indítottak a kisebbségi szervezetek is. Például az Asia Dalit Rights Forum (ADRF)

1 UN Department of Economic and Social Affairs, *State of the World's Indigenous Peoples: Implementing the United Nations Declaration on Indigenous Peoples*, 2019.

2 National Collaborating Centre on Aboriginal Health, 'The importance of disaggregated data', 2010. Elérhető: <https://www.nccih.ca/docs/context/FS-ImportanceDisaggregatedData-EN.pdf>

országoként külön alszervezettel rendelkezik, amelyek az SDG-k megvalósításának támogatása érdekében együttműködnek a nemzeti kormányzatokkal, a civil társadalommal és a helyi közösségekkel az adatgyűjtés, az egyeztetések és a monitoring terén. Felismerve, hogy a kasztrendszer akadályai továbbra is visszafogják az előrehaladást, a dalit aktivisták a „kaszt érzékenyebb” mutatók használatát is sürgetik, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése terén elért haladást pontosan nyomon lehessen követni.

A technológia, különösen az IKT-k, amelyek lehetővé teszik a hivatalos adatok, például a népszámlálási, egészségügyi és oktatási adatok egyszerű bontását az egyes népek szerint, óriási jelentőséggel bírhatnak ezekre a folyamatokra. Más digitális eszközök, mint például a nem-hivatalos térképészeti tevékenységek vagy az állampolgárok által vezetett adatgyűjtés, szintén figyelemre méltó lehetőségeket kínálnak. Érdemes megjegyezni, hogy azok a leghatékonyabb megközelítések, amelyek ötvözik a technológiai innovációt a befogadás és a felhatalmazás iránti elkötelezettséggel. Elvégre a kisebbségi és őslakos csoportok történelmi hiánya vagy alul-reprezentáltsága a nemzeti népszámlálásokban gyakran a diszkrimináció vagy a politikai számítások eredménye volt, országaik hatalmi központjaitól való földrajzi vagy társadalmi elszigeteltségük miatt. A magas költségekkel járó technológiák ezeket a kérdéseket

tovább ronthatják úgy, hogy egy kizáró erőként működve, a szegényebb vagy a távolban élő közösségeket tovább marginalizálják, és tolják az árnyékba.

A bontott adatgyűjtésnek ezért többek között be kell vonnia a kisebbségi és őslakos közösségek tagjait, aktív részvétellel az információk azonosításába és gyűjtésébe. Az Indigenous Peoples Major Group (az SDG-kkel foglalkozó civil szervezeteket az ENSZ tematikus klaszterekbe csoportosította, „major groups” vagy „fő csoportok” néven) ezt egyértelműen megfogalmazta a fenntartható fejlődési célokról szóló politikai nyilatkozatában. Ebben szorgalmazza „a kulturális azonosítók beillesztését a nemzeti népszámlálási és népességi adatokba”, az őslakos népek számára releváns mutatók meghatározását azok „teljes és érdemi részvételével”, és „közösségi alapú ellenőrző és információs rendszerek” létrehozását a nemzeti mérések kiegészítéseként.³

Számottevő próbálkozás volt arra, hogy az IKT-kat a kisebbségi és őslakos közösségek SDG-előrehaladásának nyomon követésére használják azáltal, hogy e közösségek tagjait beveszik az adatgyűjtési folyamatba. Az Indigenous Navigator például egy olyan online platform, amelynek célja a különböző közösségek támogatása a jogaik mérésében és értékelésében. A Navigator egy eszközkészletet ajánl fel az őslakos felhasználóknak, amivel meg tudják tanulni, hogyan értékeljék és ellenőrizzék a jogaikat, ideértve az SDG-k felé tett előrehaladást is. Mindegyik domain kiemeli az őslakos

3 Indigenous Peoples Major Group, 'Policy Brief on Sustainable Development Goals and Post-2015 Development Agenda', dátum nélkül. Elérhető: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/7036IPMG%20Policy%20Brief%20Working%20Draft%202015.pdf>

Egy utcai táblán
a Covid-19-
ről olvasható
angol nyelvű
tájékoztató
Kásmírban,
Indiában.

Fotó: Atul Loke.

népek jogait és az azokhoz tartozó
SDG-célt is. A kezdeményezés
egy olyan holisztikus megközelítést
alkalmaz a technológia irányába,
amely széles körű oktatást és
kapacitásfejlesztést is kínál az adott
fejlesztések használata során. A projekt
kísérleti szakaszában például egy
közösségi kérdőívet teszteltek Afrika,
Ázsia és Amerika különféle országainak
őslakos közösségeivel, valamint a
weboldalon képzési anyagok, eszközök
és online tanfolyamok is szerepelnek,
amelyek mind segíthetnek az őslakos
népeknek megérteni és alakítani
a rájuk vonatkozó mutatókat.⁴

Nepálban például a kísérleti szakasz
során két őslakos közösséggel történt
együttműködés. Tahal Thami, az ottani
projekt egyik helyi partnerszervezetének
igazgatója kiemelte azt az erőteljes
bevonódás érzést, amelyet a közösség
tagjai éreztek az adatgyűjtés közvetlen

résztvevőiként. Hangsúlyozta azt is,
hogy a folyamat további előnye volt,
hogy felhívta a helyi lakosok figyelmét
az őket megillető jogokra, valamint
hogy egy átfogóbb tudást adott
arról is, hogy miként vonhatják be a
tisztviselőket és az adományozókat
egy saját maguk által megfogalmazott
„önálló fejlődési út” ügyébe. Amint azt
leírta: „A folyamat egyrészt lehetőséget
adott a szegénység fogalmának
mérlegelésére. A szegénység nemcsak
a gazdasági aggodalmakra vagy a
pénzügyi lehetőségekre vonatkozik,
hanem más immateriális kérdésekre
is, mint például a tehetetlenség és a
gyengeség, az írástudatlanság vagy
a beleszólás hiányának problémája.”

A technológia szerepe az SDG-k megvalósításában

A technológiának nem csupán az a
szerepe a kisebbségek és az őslakos

4 Indigenous Navigator, 'Indigenous peoples: Disaggregated data needed for monitoring SDGs', dátum nélkül. Elérhető : <http://nav.indigenoustravelator.com/index.php/en/news/120-indigenous-peoples-disaggregated-data-needed-for-monitoring-sdgs>

népek vonatkozásában, hogy a fenntartható fejlődési célok felé tett haladást láthatóvá tegye, hanem az is, hogy e célok eléréséhez hozzájáruljon. Ez a szakasz a technológia potenciálját vizsgálja a fenntartható fejlődés megvalósításának támogatásában.

A kisegítő technológiai megoldásokhoz való hozzáférés lehetősége például különösen fontos azon kisebbségi és őslakos személyek számára, akik fogyatékkal élnek. A hozzáférhető és segítő technológiák, úgymint a látássérült személyek számára létrehozott képernyőolvasók, a mozgáskorlátozottak számára készült kerekesszékek, a hallássérült személyek részére szánt feliratok és a jelnyelveken történő kommunikáció megkönnyítésére szolgáló videohívások csökkenthetik vagy kiküszöbölhetik az oktatás, a képzés és a foglalkoztatás, az egészségügy, valamint a politikai és társadalmi részvétel során felmerülő nehézségeket e személyek számára. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) szerint „a kisegítő technológia csökkenti a formális egészségügyi és támogatási szolgáltatások, a hosszú távú gondozás és az ápolók munkájának szükségességét. Kisegítő technológia nélkül az emberek gyakran kirekesztődnek, elszigetelődnek és hátrányos helyzetbe kerülnek, ezáltal növelve a betegség és a fogyatékoság hatását az érintett személyre, az ő családjára és a társadalomra.”⁵

Ezek a problémák különösen a fogyatékossgal élő kisebbségi és őslakos személyek esetében relevánsak, akik több síkon is szembesülnek a diszkriminációval

egy marginalizált közösség tagjaként, valamint mentális vagy testi fogyatékossguk miatt. Ilyen akadályokkal kifejezetten a fogyatékossgal élő kisebbségi vagy őslakos személyek szembesülnek, tekintve, hogy sem az egészséges kisebbségi vagy őslakos társaik, sem más domináns csoportok fogyatékkal élő tagjai nem tapasztalnak ezekhez hasonló a nehézségeket. Az egyik legfrissebb példa a Covid-19 vonatkozásában elérhető tájékoztatás hiánya, hozzáférhető formátumban, kulturálisan megfelelő módon, és őslakos nyelveken, ami különösen mélyen érinti a fogyatékossgal élő kisebbségi vagy őslakos személyeket, akik így nem képesek arra, hogy megvédjék magukat a vírussal szemben. Más fejlesztésekhez hasonlóan a probléma itt sem korlátozódik csupán az adott technológia jelenlétének vagy hiányának kérdésére. Lényeges az is, hogy a rendelkezésre álló eszközöket milyen mértékben igazítják egyes közösségek sajátos igényeihez és preferenciáihoz. Például a különböző őslakos népek eltérő álláspontot képviselhetnek abban, hogy mi minősül „fogyatékossgnak”, sőt maga a koncepció is kihívást jelenthet. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) e témáról szóló jelentése szerint „az ősi maori fogalom az emberi természetéről magában foglalja a különbséget és az egyediséget is, így a fogyatékossgot az ember természetes részének tekinti, nem pedig egy károsodásnak. Az, hogy az őslakos népek elutasítják a károsodás olyan magyarázatát, amely egyfajta korlátozódással jár, az amerikai

5 WHO, 'Assistive technology', 2018. március 18. elérhető <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/assistive-technology>

Egy baka férfi
a Kongó-
medencében
egy fára mászik,
hogy onnan
mézet gyűjtsön.

Fotó: Graeme
Williams

őslakosoknál is megfigyelhető.”⁶ Ez a perspektíva egyértelműen jelzi, hogy milyen kisegítő technológiák lehetnek szükségesek. Az a tény, hogy egyes őslakos közösségek fogyatékossgal élő személyei a szabványos felszereléseket, amelyeket a bevonásuk nélkül készítettek, nem találták megfelelőnek a sajátos helyzetükhöz mérve, rámutat annak fontosságára, hogy e személyek részvételét minden szakaszban biztosítani kell. A befogadó hozzáférés nemcsak az adott technológia fizikai birtokba vételének számától függ, hanem attól a lehetőségtől is, hogy a kezdetektől fogva befolyásolni tudják a technológia kialakítását és annak fejlesztési folyamatát is.

Az IKT-k, amennyiben érzéketlenül vagy a közösségekkel folytatott konzultáció nélkül vezethetik be őket, saját maguk számára állíthatnak kihívásokat a nem-többségi kultúrák és értékek vonatkozásában. Mindazonáltal, ha a technológiákat egy jogokon alapuló megközelítés kíséri, a televízió, a filmek és más multimédiás tartalmak támogathatják az alapvető szolgáltatások, mint például az oktatás és az egészségügyi ellátás biztosítását az egyébként kirekesztett lakosság számára. Például Tajvanon az Indigenous Peoples Cultural Foundation létrehozta a Taiwan Indigenous Television (TITV) nevű televízió-csatornát, amely az ország őslakos népei számára nyújt segítséget az őket érintő problémák kezelésében, ideértve a nyelvvesztést, a kulturális kopást, valamint egy kicsit általánosabban, az egészségügyi információkhoz és az oktatáshoz való hozzáférés hiányát. A TITV hálózat ezeket az akadályokat próbálja leküzdeni azáltal, hogy a csatornával minél több és minél diverzebb közösséget ér el.

Azon kisebbségi és őslakos közösségek számára, amelyek a központoktól távol, fizikailag elszigetelten élnek, az élelemhez, az oktatáshoz, az orvosláshoz és az energiához való hozzáférés különösen nagy kihívást jelenthet. Ezekben az esetekben a technológia létfontosságú szerepet játszhat az említett szolgáltatások elérésének elősegítésében. A távorvoslás például jelentős potenciált mutat az izolált közösségek számára nyújtott egészségügyi szolgáltatások terén. Ausztráliában az Aboriginal Community

6 Rivas Velarde, M.C., 'Indigenous persons with disabilities: access to training and employment', ILO discussion paper, 2015.

Controlled Health Service (ACCHS) egy sajátosan kifejlesztett szolgáltatás, amelynek célja a kulturálisan megfelelő egészségügyi ellátás biztosítása az őslakos ausztrálok számára, különösen az elszigetelt, távoli helyeken. Egy nemrégiben készült tanulmány, ami a programot értékelte, megállapította, hogy a „telehealth” pozitív eredményeket ért el, főleg annak köszönhetően, hogy a helyi lakosok irányították, nagy hangsúlyt fektetve a „holisztikus és kulturális szempontból megfelelő ellátásra”, amely lehetővé tette a technológia számára az őslakos egészségügyi dolgozók elérését, ezzel csökkentve a közösség terheit is.

Az elszigetelten élő kisebbségi és őslakos közösségek a modern technológiát az elektromosság és az energia elérésének megkönnyítésére is tudják használni. A területen létrehozott számos fejlesztési program, beleértve azokat is, amelyek nemzetközi donorok támogatásában részesültek, vegyes

eredményeket mutatnak: az őslakos közösségek sok esetben erőszakkal, kilakoltatással és kizsákmányolással szembesültek az ősi földterületeik miatt, nemcsak a fosszilis tüzelőanyagok kitermelése és a bányászat kapcsán, hanem például vízerőművek telepítése miatt is. A projektek közül sok, még abban az esetben is, ha környezeti okokból indokoltnak tűnhet, továbbra is a technológia egyoldalú és kizsákmányoló felhasználását képviseli, amely ellen az SDG17 burkoltan figyelmeztet. Ehelyett a keretrendszer „a kölcsönösen elfogadott feltételek melletti tudásmegosztásra” és a „környezetbarát technológiák fejlesztésére, majd azok, a fejlődő országokba kedvező feltételekkel történő transzferére és ottani elterjesztésére” szólít fel.

Még a „zöld” fejlesztések is katasztrofális következményekkel lehetnek az emberekre vagy egy közösségre nézve, ha azt szabad,

Őslakos gyerekek arcmaszkot viselnek a koronavírus terjedése ellen a Parque Das Tribosban. A rohamosan terjedő világjárvánnyra tekintettel, az Amazonas régió őslakos szervezeteinek képviselői sürgősen kértek a nemzetközi közösségtől. Manaus, Brazília.

Fotó: Lucas Silva/ Alamy

előzetes és tájékozott beleegyezés (free, prior and informed consent - FPIC) vagy a földhöz való jogok tiszteletben tartása nélkül hajtják végre. Ezzel ellentétben, egy argentin vidéki régióban, egy Világbank által finanszírozott (a szervezetet gyakran illetik kritikával a rossz emberi jogi eredményekkel járó infrastrukturális programok szponzorálása miatt) napenergia-projekt képes volt fenntartható energiát szolgáltatni több száz háztartás számára egy alulról felfelé építkező megközelítésnek ("bottom-up" approach) köszönhetően. A kezdeményezés kombinálta a távoli közösségek számára alkalmas, kisméretű, hálózaton kívüli napenergia-technológiákat egy jelentős kapacitásnövelési elemmel, hogy támogatni tudja a helyi lakosokat az új technológiák bevezetésében és az információhiány leküzdésében.

Konfliktushelyzetekben, különösen a távoli helyszíneken zajló környezeti konfliktusok esetében, a technológia megkönnyítheti a kisebbségek és az őslakos közösségek jogainak rögzítését és védelmét, és ezzel együtt képes lehet a létfontosságú ökoszisztémák megóvására is. Például Kamerunban és a Kongói Demokratikus Köztársaságban az egyik díjnyertes közösségi térképező program sikeresen „áthidalja a szakadékot a távoli, erdei közösségek és a központi döntéshozók között azzal a céllal, hogy véget vessen az erdőlakók marginalizálódásának.” A program segíti az erdei közösségeket a föld interaktív feltérképezésében és az erdők megóvásában. Ez a térképészeti kezdeményezés 800 erdei közösséget támogatott a Kongó-medencében abban, hogy térképet készíthessenek a földjeikről és az erőforrásaikról.

A lefedett területek összesen több mint 5 millió hektárt ölelnek fel. 2016-ban a MappingForRightsot az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (UNFCCC) elismerte az ENSZ Momentum for Change díjazása során. A szárazföldi közösségek számára ez egy jó példa lehet arra, hogy a technológia miként tudja támogatni az éghajlatváltozással kapcsolatos fenntartható fejlődési célt (13. cél); a földi erőforrások fenntartható kezelésének célját (15. cél); az igazságos, békés és befogadó társadalmak célját (16. cél); és a fenntartható fejlődést összességében (17. cél).

Az olyan tevékenységek, mint a közösségi térképezés és dokumentáció, amelyek olyan technológiákat használnak, mint a műholdak, a mobiltelefonok és az internet, támogathatják az óceántól függő kisebbségi közösségeket is. Az egyszerű, modern technológiák segíthetnek a halászoknak és a nőknek ökoszisztémájuk és fajaik védelmében. Például az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) azt vizsgálta, hogyan lehet mind a fizikai, mind az intézményi fejlesztéseket felhasználni a fenntartható, kisebbségi halász közösségek támogatására és védelmére.

Ezek a példák a legeggyértelműbben valószínűleg azt mutatják, hogy nem csupán maguk a technológiák, hanem az adott technológiák alkalmazásának módja is meghatározza, hogy milyen és mekkora pozitív változást hoznak a kisebbségek és az őslakos közösségek számára. A konzultáció, a részvételen alapuló megközelítés, a kapacitásfejlesztés és a kulturálisan

megfelelő tervezés ugyanolyan központi jelentőségűek a technológia fenntarthatósága szempontjából ebben az összefüggésben, mint a műszaki, elektronikai vagy egyéb „kemény” tényezők a fejlesztés során.

Egy alternatív elképzelés a fejlesztésről

A technológiának jelentős szerepe van a kisebbségek és az őslakos népek fenntartható fejlődési céljainak elérésében, hiszen összekapcsolja a kisebbségi és őslakos technológiai megoldások legjobbjait a fenntartható technológiák fejlődésével nemzetközi szinten, beleértve az IKT-kat, valamint az oktatást, az orvostudományt, az építészetet és a tervezést. Az etnikai, nyelvi és vallási kisebbségek, valamint az őslakos népek nagy múlttal rendelkeznek a tudományokat, a nyelvet és a művészetet átfogó, sokszínű technológiák tekintetében, amelyek közül sok még ma is használatban van. Ez nemcsak a látható, kulturális javakat foglalja magába, mint például a hagyományos vízgazdálkodási rendszereket vagy a fizikai infrastruktúrát, hanem a szellemi örökséget is, mint például a növényi gyógyszereket és a tudás más formáit, amelyek a technológia szélesebb fogalma alá esnek.

Figyelembe véve, hogy a világ népességének több mint a fele manapság városokban él, a 11-es cél („Befogadó, biztonságos, ellenállóképes és fenntartható városok és egyéb települések

kialakítása”) különös jelentőséggel bír a kisebbségekre és az őslakos népekre. Az őslakos városlakókon sokszor átnéznek annak ellenére, hogy több millióan élnek városokban szerte a világon. „Az általános elképzelés szerint ezek a modern világtól elzárt, elszigetelten élő közösségek, akiket nem érintenek a városi jövő kihívásai és előnyei.”⁷ A gyakorlatban azonban számos őslakos nép él városi területen, és a számuk egyre csak növekszik. Sokan munkát keresve és a szolgáltatások miatt vándorolnak a városokba, mások az erőszak miatt kényszerülnek a származási helyük elhagyására. Az őslakos népek maguk is egy árnyaltabb és részvételen alapuló megközelítést szorgalmaznak a 11. cél nyomán követésére, amelyet a városokban szerzett saját tapasztalataik támasztanak alá a hátrányos megkülönböztetés és kirekesztés kapcsán. Az Indigenous Peoples Major Group számos almutatót javasolt ezen a területen, mint például: az „őslakos népeknek nyújtott megfelelő emberi települések száma”, az „őslakos népek részvételének aránya vagy szintje a tervezésben és a vezetésben”, és az „őslakos népek hozzáféréseinek biztosítása vallási és kulturális helyszíneikhez, valamint szertartások tárgyaik és emberi maradványaik elérhetőségének és hazatelepítésének garantálása”.⁸ Hasonló mutatókat már használtak a kisebbségi csoportok helyzetének felmérésére a városokban, ami megmutatta a bontott adatgyűjtő rendszerek jelentőségét az SDG-kkel kapcsolatos előrelépések monitorozása során. Például az

7 Stephens, C., 'The indigenous experience of urbanization', in P. Grant (ed.), *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2015: Focus on Cities*, London, MRG, 2015.

8 Indigenous Peoples Major Group, 'Policy brief on Sustainable Development Goals and Post-2015 Development Agenda', *op. cit.*

Egyesült Királyságban (UK) mutatók kísérik figyelemmel a fekete és kisebbségi etnikai csoportok számos paraméterbe történő bevonását, ideértve az oktatást, a lakhatást, a foglalkoztatást és az egészségügyi ellátást. Az IKT-k kiemelkedő szerepet játszanak ezekben az erőfeszítésekben, és az érdekképviselői csoportokat is segítik az eredmények szélesebb körben történő terjesztésében.

A várostervezés és a fejlesztések körüli párbeszédet gyakran az „intelligens városok” paradigmája uralja. Annak ellenére, hogy számos megközelítést ölel fel, a koncepció a beruházások és a kormányok retorikai támogatása mellett jelentős kritikát is vonzott. Ezek szerint túl nagy hangsúlyt fektet az elképzelés a technológiai innovációra a társadalmi befogadással szemben, a kisebbségeket gyakran figyelmen kívül hagyja vagy a tervekben marginalizálja őket. A legrosszabb esetben akár aktívan gyengítheti is ezeket a csoportokat: például az Amnesty Tech, az Amnesty International feltörekvő technológiákra összpontosító csoportja azzal vádolta Kínát, hogy Hszincsiangban az „intelligens” városi technológiákat az elnyomó, „digitális rendőrállam” jelenlétének erősítésére használták a muszlim ujjur kisebbség életében.⁹ A technológiának minden városban megvan a potenciálja arra, hogy az egyéneket és a közösségeket szándékos vagy közvetett megfigyelésnek és diszkriminációnak vesse alá. Nincs biztosíték arra, hogy a fejlettebb technológiákra épülő város méltányosabb vagy befogadóbb lesz a kisebbségeivel vagy az őslakos közösségeivel szemben,

ha a megfelelő ellenőrző és védelmi mechanizmusok nincsenek kiépítve.

Mégis, bőséges tudás és rengeteg gyakorlati tapasztalat áll rendelkezésre, amelyeket a kisebbségek és az őslakos népek egy alternatív technológiai megoldásként nyújtanak napjaink olyan kihívásaival kapcsolatban, mint például a várostervezés, az építészet vagy a belsőépítészet. A hagyományos és a modern technológiák érintkezésének egyik legtermékenyebb területe az építészet és az építőipar. Néhány közelmúltbeli kanadai kezdeményezés mutatja, hogy mennyire eredményes lehet egy őslakosok által vezetett építészeti folyamat. 2019 decemberében Vancouverben a Squamish nemzet tagjainak 87 százaléka hagyta jóvá azt a radikális tervet, miszerint a száz évvel ezelőtt porig rombolt Squamish város területének helyére egy új, Senakw névre keresztelt városi negyedek húzzanak fel. A fejlesztést egyedülálló építészet fogja jellemezni, amelyhez a közösség hagyományos dizájnjaiból merítenek majd, a kortárs igények szerint újraértelmezve. Ami még fontosabb, hogy a kezdeményezés megtöri a kanadai városi kirekesztés hosszú múltra tekintő gyakorlatát, amelynek során az őslakos közösségek a városi perifériára kényszerültek.

Végül, az őslakos és a kisebbségi közösségek mindig nagyon erőteljesen hangsúlyozták a bolygó védelmében betöltött szerepüket, ami az SDG-k általános célkitűzése, és a 13. cél konkrét szándéka is („Azonnali intézkedések fogantatása az éghajlatváltozás és annak hatásainak

9 Begault, L. and Khazrik, J., 'Smart cities: dreams capable of becoming nightmares', Amnesty International, 2019. június 28.

kezelésére”), a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem körüli kapcsolódó célokkal egyetemben. Az egész világon vannak olyan jelentős, mindenki számára nyereséges projektek, amelyek a környezetgazdálkodás hagyományos módszereit alkalmazzák, magukban foglalva mind a veszélyeztetett fajok megővését és mind a kisebbségi vagy őslakos közösségek védelmét ezeken a területeken. E programok közül sok nagymértékben függ a kapacitásépítést, az eredmények nyomán követését és azok terjesztését biztosító technológiáktól. Például egy Pápua Új-Guinea-i innovatív program azon túl, hogy a fakúszó kenguru egy veszélyeztetett fajának megőrzését tűzte ki célul, támogatta a helyi kisebbségi csoportok gazdasági fejlődését is, mindezt egy tudósokból és a helyi lakosokból álló nemzetközi együttműködés támogatásával.

Ez a példa két fontos és egymással összefüggő pontra mutat rá a technológia kapcsán. Először is, a technológiát széles körben és átfogó módon kell értelmezni, amely nemcsak a tudomány, az energia és a mérnöki tudományok legújabb fejleményeire terjed ki, hanem a kisebbségek és az őslakos népek tudásrendszerére is, amely választ kínálhat napjaink kihívásaira. Másodszor, hogy a leghatékonyabb programok egyesítik a modern technológiákat a hagyományos ismeretekkel és a közösségi kapacitásépítéssel. Ez különösen nyilvánvaló az éghajlatváltozás kezelésére tett

kísérletekben: egyre szélesebb körben elismert tény, hogy a kisebbségi és őslakos tudásrendszerek és erőforrás-gazdálkodással kapcsolatos szemléletek fontos részei lehetnek a globális alkalmazkodás stratégiáinak. Ezek olcsóbbak és fenntarthatóbbak lehetnek, mint az eddig javasolt, erőforrás-igényes „technológiai” megoldások. Elvégre az őslakos szervezetek már évtizedek óta próbálnak figyelmeztetni az éghajlatváltozás veszélyeire, régebben, mint hogy a kormányok késedelmesen elismerték volna a problémát, mint politikai aggodalomra okot adó ügyet.

A World Indigenous Peoples’ Initiative az éghajlatváltozással kapcsolatos cselekvési kötelezettségvállalásokat összefogó nyilatkozatában (Commitments for Action on Climate), az ENSZ 2019 szeptemberében tartott éghajlatváltozással foglalkozó csúcstalálkozóján, a klímaválság jogokon alapuló kezelésére szólított fel, amely többek között magában foglalja a megújuló energiák fejlesztését is, e közösségek feltételei szerint, valamint szabad, előzetes és tájékozott beleegyezésükkel.¹⁰ A nyilatkozat tovább részletezi a megfogalmazott ajánlásokat „a jogokon alapuló megközelítés kivitelezése és előmozdítása, valamint a megújuló energia fejlesztéséhez és megvalósításához való hozzáférés biztosítása érdekében, előmozdítva a fosszilis tüzelőanyagoktól való igazságos átmenetet”. Ez csak egy példa arra, hogy a kisebbségek és

10 Indigenous Peoples Major Group for Sustainable Development, ‘Statement of the indigenous peoples constituency on the session: “Linking National, Regional, and Global Dimensions of the 2030 Agenda for Sustainable Development”, 2020. május 20.’ Elérhető: <https://www.indigenouspeoples-sdg.org/index.php/english/all-resources/ipmg-position-papers-and-publications/ipmg-statements-and-intervention>

az őslakos népek hogyan veszik ki a részüket aktívan a legújabb technológiák alakításából, egy emberi jogi nézőpontból szemlélve, a folyamat során pellengérre állítva a „fejlődés” fogalmával kapcsolatos hagyományos narratívákat, amelyek figyelmen kívül hagyják ezeket a dimenziókat és gyakran pusztítónak bizonyultak a közösségek számára.

Az SDG-k alapvetően a fenntartható fejlődésre összpontosítanak. A 17. célkitűzés kifejezetten felszólít a „tudásmegosztás fontosságára, kölcsönösen elfogadott feltételek mellett” és a „környezetbarát technológiák kedvező feltételekkel való fejlesztésére, átadására és terjesztésére a fejlődő országokban”. Az elképzelés össze sem hasonlítható a technológiákat kizsákmányoló magatartással, és a fejlesztések egyoldalú alkalmazásával, amely például a bányászat, az olaj- és más kitermelőipar tevékenységeinek nagy részét jellemzi. Ez különbözteti meg az SDG-k orientációját a társadalmi és környezeti szempontból pusztító tevékenységektől, amelyeket a kormányok, a vállalatok és a donorszervezetek gyakran alkalmaznak a fejlesztés érdekében vagy annak ürügyén.

Konklúzió

A Covid-19 világjárvány kitörése, amellet, hogy hátráltatja a fenntartható fejlődési célok irányába történő haladást, felszínre hozta azokat az egyenlőtlenségekkel kapcsolatos mögöttes problémákat is, amelyekkel a kisebbségek és az őslakos népek nemcsak az egészségügyben, hanem az oktatásban, a

megélhetésük biztosítása során és más kulcsfontosságú területeken is szembesülnek. Az áldozatok magas száma, még az olyan iparosodott országokban is, mint például az Egyesült Királyság (ahol a friss adatok szerint a kórházakban a szubszaharai afrikai és a pakisztáni háttérrel rendelkezők halálozási aránya körülbelül 2,5-szer magasabb, mint a fehér brit emberek esetében), azt mutatja, hogy a „fejlettség” önmagában nem garantálja a vírus pusztításától való védelmet. A jó kormányzás és az emberi jogok betartása szintén fontos tényezők voltak a különböző országok számára, a vírusra adott reakciójuk sikerességének megítélése során.

Minden eddiginél fontosabb ezért annak felismerése, hogy a technológia, bár gyakran „semlegesnek” állítják be, egyértelmű jogalapú megközelítés nélkül hajlamos megismételni vagy felerősíteni a diszkriminációt. Annak érdekében, hogy tovább tudjunk haladni a fenntartható fejlődési célok megvalósítása felé, a folyamat középpontjában a kisebbségekkel és az őslakos közösségekkel, biztosítanunk kell, hogy társadalmi befogadásra és fenntarthatóságra épüljenek ezek a lépések. Minden új technológiai előrelépésnél, akár csak minden fejlesztés esetében is, fontos megvizsgálni, hogy a kirekesztés mintái miként járultak hozzá az egyenlőtlenségekhez a szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében, és hogy a technológia segíti vagy inkább súlyosbítja ezt a helyzetet. Túlságosan is gyakran hiányzik a kisebbségek és az őslakosok részvétele, valamint a társadalmi, a gazdasági vagy

a politikai hatások mérlegelése a technológiai kezdeményezések tervezési és kivitelezési szakaszában. Ezt szem előtt tartva az alábbiakban felsorolunk néhány alapelvet, amelyek elősegíthetik, hogy az új technológiák támogassák a fenntartható fejlődést, és ne akadályozzák azt:

- *Gondoskodni kell arról, hogy a technológia előmozdítsa a kisebbségek és az őslakos népek láthatóságát az adatellenőrzés során.* A láthatóság hiánya, különös tekintettel a bontott adatokra, továbbra is az egyik legnagyobb kihívás mind a kisebbségek, mind az őslakos népek esetében. Az adatazók és más technológiák, ideértve az állampolgárok által vezetett IKT-kat is, hozzájárulhatnak egyértelműbb és befogadóbb bizonyítékbázis biztosításához a fennálló egyenlőtlenségek vonatkozásában.
- *Le kell küzdeni az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés és elérhetőség fizikai és társadalmi akadályait.* Továbbra is fennáll a földrajzi kirekesztés veszélye, valamint más, szolgáltatásokkal kapcsolatos korlátozás lehetősége a kisebbségi és őslakos közösségek számára. Ha nem inkluzív módon történik a megvalósítás és a kivitelezés, akkor a technológiák inkább felhalmozzák, mint enyhítik ezeket a korlátokat, például, ha a fejlesztések megfizethetetlenek a leginkább marginalizált közösségek számára. A szegénység megakadályozhat és a múltban meg is akadályozott sok csoportot abban, hogy hozzáférjen bizonyos szolgáltatásokhoz. A technológia,

és különösen a technológiák magas költsége, az elérhetőséget függővé teheti a külső jövedelemforrásoktól, például a nemzetközi donoroktól is.

- *Gondoskodni kell arról, hogy az új technológiák hozzáférhetően és egyenlő módon érjenek el a kisebbségekhez és az őslakosokhoz.* Az információhoz és az ismeretekhez való hozzáférés gyakran akadályoztatva volt a kisebbségi és őslakos csoportok számára. Az új technológiák ezt a problémát tovább tetézhetik, ha a közösségek nem rendelkeznek olyan eszközökkel, amelyekkel hatékonyan és a saját feltételeikhez mérten tudnák kiaknázni a fejlesztésekhez köthető lehetőségeket. A technológiavezérelt szolgáltatásnyújtást (például a távorvoslást vagy az online oktatási platformokat) ezért a közösségek megfelelő képzésével és kapacitásfejlesztésével kell kiegészíteni.
- *Fel kell ismerni és kezelni kell a mainstream technológiákhoz kapcsolódó hatalmi dinamikákat.* A legtöbb digitális technológiát „többségi” intézmények tervezik, és jellemzően csak domináns nyelveken kerülnek fejlesztésre. Az eszközalapú erőforrások lehetőséget kínálnak a továbblépésre, de ehhez ezeknek kulturálisan megfelelőnek kell lenniük, valamint szélesebb körben, őslakos és kisebbségi nyelveken is terjesztésre kell kerülniük. Sokak számára a tudás és a kommunikáció szóbeli továbbítása kulcsfontosságú, és ez jelenleg jelentős akadályt jelent e csoportok

számára a technológiához való értelmes hozzáférésben és az új vívmányok használatában.

- *Gondoskodni kell arról, hogy a technológiai megvalósítás minden szakaszában, ideértve a tervezést és a fejlesztést is, biztosítva legyen a kisebbségek és az őslakos csoportok részvétele.* A megoldás kulcsa e kihívás esetében az lehet, hogy a kisebbségek és az őslakos népek „számára” tervezett technológiáktól, a „velük” és az „általuk” létrehozott technológiák irányába mozdulunk el. Ez magában foglalja a kisebbségi és az őslakos népek értelmezési keretének beépítését is az SDG-kkel, valamint a technológia szerepével

kapcsolatban a célok eléréséhez. Egy ilyen alappal a technológia nagyon másképp nézhetne ki.

- *Lépéseket kell tenni a fejlesztésekkel kapcsolatos helyi megközelítések integrálása érdekében.* Ehhez olyan holisztikus megközelítésre van szükség, amely a hagyományos ismereteket is felöleli, mint önmagukban élő és fejlődő technológiák halmazát. Számos program sikeresen ötvözte az új technológiákat a különféle kihívások kezelésére irányuló helyi megoldásokkal (ideértve például az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodást is), hogy hatásosabb eredményeket érjen el az érintett közösségek számára. ■

Európa

Relatív gazdagsága és kiterjedt regionális emberi jogi mechanizmusai ellenére Európát továbbra is jelentős egyenlőtlenségek jellemzik, amelyek különösen a kisebbségek, valamint a menedékkérők, a bevándorlók és a menekültek esetében kézzelfoghatóak. Mindenekelőtt az Európai Uniót (EU) bírálták széles körben az emberi jogi normák nyilvánvaló figyelmen kívül hagyása miatt a határok biztosítása érdekében tett erőfeszítéseiben, ideértve a kétes, kísérleti technológiák, például hazugságvizsgáló tesztek alkalmazását, amelyekkel a migráció komplex folyamatának „leegyszerűsítését” célozta.

Ennek ellenére a régió vezető szerepet tölt be mind a technológiák felhasználói, mind a szélesebb közönség emberi jogainak védelmében. Az Európai Bizottság 2016-os, az illegális online gyűlöletbeszédre szóló magatartási kódexe kulcsfontosságú technológiai cégekkel kötött megállapodást. Ennek tartalma szerint a partner vállalatoknak belső eljárásokat és iránymutatásokat kell kidolgozniuk a platformjukon megjelenő gyűlöletkeltő tartalom eltávolításával kapcsolatban. Az EU szintén fontos lépést tett a digitális adatvédelmi jogok biztosítása felé az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) megalkotásával, amely 2018-ban lépett hatályba.

Ugyanakkor a roma kisebbség Európa-szerte több országban továbbra is erősen marginalizálódik. A szükséges erőforrásokhoz, képzéshez és támogatáshoz való hozzáférés hiányában a fejlesztések félő, hogy csak további akadályt jelentenek majd számukra a jogaik érvényesítésében. **Bulgáriában**, ahol a romák számos területen továbbra is jelentős hátránnyal szembesülnek a lakosság többi részéhez képest (beleértve például az oktatást is), egy innovatív program, amely a közösség fiatalabb tagjai számára biztosított képzést az információs és kommunikációs technológiákhoz (IKT-k), bizonyította annak pozitív hozadékait, ha a kirekesztett csoportok hozzáférést kapnak ezekhez a vívmányokhoz. Ezt már alátámasztotta a jelnyelvi média és a kisegítő technológiák egyre növekvő elérhetősége is olyan országokban, mint például **Belgium**, ahol valaha a siket közösség nagymértékben kizáródott a közsférából. Az országban az elmúlt évtizedekben azonban már képes ez a csoport az új technológiákat (először a televíziót, majd az internetet) a láthatóság elérésére és a jogaik biztosítására használni.

Egyes közösségek ezzel szemben megszenvedik a technológiai fejlesztéseket. **Norvégiában** a Repparfjord északi részén élő számi közösségek tiltakozásba kezdtek a területükön található rézbánya tervezett fejlesztése ellen, amelyet a kormány a beleegyezésük nélkül hagyott jóvá. De másfajta környezetben más kihívások is vannak. **Olaszországban**, Szardínia szigetének egyik legszegényebb területén, Sulcis-Iglesientében rendkívül kevés munkalehetőség áll rendelkezésre a szárd nyelvű kisebbség számára az elhúzódozó ipari hanyatlás miatt. Ennek eredményeként a helyi lakosok nagymértékben csak a helyi fegyvergyárra támaszkodhatnak a foglalkoztatás szempontjából, ez pedig meglehetősen megosztó véleményeket váltott ki a közösségen belül.

Belgium: Digitalizáció az emberi jogok érvényesítéséért a jelnyelv területén – Igen, de milyen áron?

Alexandre Bloxs

Jelnyelvet használó emberek a Jelnyelv Nemzetközi Napjára szervezett demonstráción, Belgiumban, 2018-ban. Fotó: FFSB Belgique

Mindkét szülőm és a nagyszüleim is siketek, ahogy én is az vagyok. Nyilvánvalóan, így a születésemtől kezdve jelnyelvet használok otthon. Elsődlegesen a francia belga jelnyelvet (LSFB) használtam a francia mellett, és a sokéves, intenzív gyakorlás és használat után egyértelműen kijelenthetem:
a jelnyelvek igenis rendes nyelvek!

Ugyanazokat a nyelvi tulajdonságokat és jellegzetességeket mutatják, mint a beszélt nyelvek, beleértve a fonetikát, a fonémák és a szótagok szintjét, a morfológiát, a szintaktikát, valamint a diskurzus és a pragmatika kérdéseit. Külön hangsúlyozom a többesszámot a „nyelveknél”, mivel az általános vélekedéssel szemben, a jelnyelv nem univerzális. Sőt, több mint 200 különböző jelnyelv létezik szerte a világon.

A történelem során, és még ma is a világ egyes régióiban, a jelnyelvek használatát stigmatizálják és a siket emberekkel szembeni diszkrimináció forrása lehet. Emlékszem, ahogy anyám és nagymamám, Nicoleta és Verginia, akik mindketten Romániában születtek és a kommunista időkben is ott éltek, mesélik, hogyan vert rá a kezükre a tanár egy pálcával, ha jelnyelvet használtak az iskolában, óra közben... A Bucharest School for the Deafben, a siketek számára fenntartott iskolában. Ez a történet csak egy a rengeteg átélt tapasztalat közül.

A jelnyelv miatti hátrányos megkülönböztetés egyik első hivatalos

forrása az 1880-as Második Nemzetközi Kongresszus a Siketek Oktatásáról, amelyre Milánóban, Olaszországban került sor. Az összejövetel felsorakoztatta a világ legkitűnőbb, siket oktatással kapcsolatos szakembereit (egyikőjük sem volt siket), hogy megvitassák és megosszák egymással a siketek oktatására vonatkozó legjobb gyakorlatokat. Az esemény végén a kongresszus egy olyan határozatot fogadott el, amely megtiltotta a jelnyelv használatát a siket oktatásban egy szóbeli rendszer, az úgynevezett „oralizmus” érdekében. Az üzenet egyértelmű volt: a jelnyelv akadályozza a siket emberek kognitív és nyelvi fejlődését. Annak érdekében, hogy normális emberekké váljanak, a siket embereknek meg kell tanulniuk beszélni.

Ennek következtében a siket emberek, több mint egy évszázadon át, nem tudták nyilvánosan használni a számukra természetes nyelvet, a jelnyelvet. Rosszabb esetekben a használat diszkriminációt, gúnyolódást, vagy akár elnyomást váltott ki, jobb esetekben pedig csak ignorálták őket. A siket emberek, akikre általában

süketnémaként utalnak, nem tudtak hozzáférni a minőségi oktatáshoz a nemzeti jelnyelvükön, így egyre inkább izolálódtak a társadalmuktól.

A siket közösségek elzártsága és elszigeteltsége az információtól és a tudástól a jelnyelv szükségessége miatt fokozatosan enyhült az új technológiák megjelenésével. Belgiumban mindez az 1980-as években kezdődött, amikor a tévében a híreket az LSFB jelnyelven is elkezdtek tolmácsolni. Akkor először, a siket közösségünk önállóan férhetett hozzá az információhoz, egy időben a halló társaival együtt.

Később, az 1990-es években végre létre jöhetett a siketek közötti önálló, távoli kommunikáció is, köszönhetően a faxnak, az SMS-nek és a Minitelnek, ami egy telefonvonalakon elérhető videotex szolgáltatás volt, a világ legsikeresebb online szolgáltatása világszerte a világháló megjelenése előtt. Végre úgy tudtak kapcsolatba lépni egymással, hogy nem kellett egy harmadik félre támaszkodniuk. Azonban ez csak az írástudók számára volt elérhető, így ez a siketek közösségének csupán egy kisebb részét érintette: a kisebbség kisebbségét. A többi siket, köztük a nagyapám, Joseph, a belgiumi Liège helyi siket klubjának egyik hűséges tagja, a heti összejövetelük végén így búcsúzott: „Találkozzunk itt jövő kedden, nyolckor. Ne késsetek!” Természetesen késtek. A nagyapámnak pedig természetesen várnia kellett a barátaira, néha akár órákat is, mert az egyikőjük autója lerobbant vagy egy másik lebetegedett. De milyen más lehetősége lett volna?

Semmilyen.

Egészen az internet megjelenéséig. Webkamera. Közösségi média.

Okostelefonok. Bumm! A siket közösségek kapcsolódásának valódi katalizátoraként, a technológia ajtót nyitott egy globális hálózat kialakításához. Végre szabadok voltunk. Szabadok jelelni. Szabadok az általunk választott nyelveken kommunikálni. Szabadon megoszthattuk a kreativitásunkat és a véleményünket. Szabadon kampányolhattunk online a jelnyelvünk elismerése érdekében. A technológia alapvető fontosságú annak tudatosításában, hogy ezek a nyelvek igenis léteznek, és hogy számunkra óriási jelentőséggel bírnak. Ez lehet az egyik kulcsa annak, hogy a legalapvetőbb emberi jogunkat, a jeleléshez való jogot megvalósítsuk.

A digitalizációs korszak megjelenése lehetővé tette azt is, hogy a siketek táv-tolmácsolás segítségével, a közösségükön kívül is jelnyelven tudjanak kapcsolatba lépni másokkal. A jelnyelvi tolmácsok ma már távolról is dolgozhatnak a Video Remote Interpreting (VRI) és a Video Relay Service (VRS) szolgáltatásokon keresztül. A VRS egy telefonos szolgáltatás, ahol az elhangzott üzenetet jelnyelven továbbítják és fordítva. A VRI azt jelenti, hogy a kommunikáció videón keresztül és távolról zajlik. A távoli tolmácsolás különböző okokból kifolyólag és akkor is használható, ha a tolmács nem ugyanazon a helyen van, mint a felhasználó: beszélgetni tudnak a családjukkal vagy a barátaikkal, részt tudnak venni meetingeken, pizzát tudnak rendelni, vagy akár baleset esetén a segélyhívó számokat is el tudják érni.

Vészhelyzet esetén, a sürgősségi ellátáshoz való időben történő hozzáférés kulcsfontosságú és életmentő mindenki számára, ez alól a siket emberek sem kivételek. Az európai segélyhívószámot (112), minden európai állampolgár

használhatja vészhelyzet esetén, az Európai Unió (EU) egész területén. Elméletileg. A fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférhető alternatívákat, vagyis a hangon kívül más elérési módot, például SMS-t, emailt, faxot vagy szöveges üzenetet, azonban az EU 27 országából csak 22 biztosít. Ezekben az esetekben is, néhány ország további díjat számol fel a kisegítő lehetőségek eléréséhez. Ezenkívül az országok közül csupán nyolc kínál lehetőséget a készenléti szervek nemzeti jelnyelven történő elérésére a VRS-en keresztül. Ezáltal az életmentő szolgáltatásokhoz való hozzáférés, ami alapvető emberi jogunk lenne, számunkra egy rémálommá válhat az EU nagy részén. A jelenlegi globális Covid-19 járvány felhívja a figyelmet a siketek súlyos helyzetére, és katalizátora lehet a jogaink erősítésének. A világjárványra reagálva az ukrán kormány 24/7-es táv-tolmácsszolgálatot hozott létre, ezzel biztosítva globális vezető szerepét a siketek számára elérhető sürgősségi asszisztencia nyújtásában.

A vállalatok, egyetemek és közintézmények ezenkívül új piaci lehetőséget láttak a jelelő avatarok kifejlesztésében is, a hagyományos jelnyelvi tolmácsok helyettesítésére. A jelelő avatar egy 3D-s technológiával készült virtuális karakter, amely jelnyelvet használ; azonban gyakran tükörfordítással, vagy szóról-szóra működik, így nem veszi figyelembe a helyi kontextust vagy a különböző jelnyelvek kulturális normáit. A jelnyelvek teljes értékű nyelvek, saját bonyolult szerkezettel, amelyek különböznek a beszélt nyelvektől. Noha a technológia fejlődött, és már valódi lehetőségeket kínál a jelelő avatarok szélesebb körű használatára, ezek a számítógépes termékek nem haladják meg a

hagyományos tolmácsok és fordítók természetes jellegét és képességeit. Jó oka van annak, hogy a TV-adások nem helyettesítették a műsorvezetőket automatizált hangokkal és avatarokkal, habár a technológia jelenlegi állapota ezt lehetővé tenné: ezek nem képesek emberi érzésekre, vagy együttérzésre. Ugyanez vonatkozik a siketekre is. Nem akarjuk, hogy többé másodrendű polgárokként legyünk számontartva.

A siketeket érintő másik visszás technológiai fejlesztés a tolmácskesztyű. Ez egy olyan elektronikus eszköz, amely megpróbálja átalakítani a jelnyelv gesztusait írott vagy kimondott szavakká. Bár az ötlet ígéretesnek és izgalmasnak tűnik papíron, nem kifejezetten segíti a siket közösséget.

A kesztyű problematikája kettős. Először is, a fejlesztők gyakran nem konzultálnak a siketekkel a képviselői szervezeteiken keresztül annak biztosítása érdekében, hogy megfelelően ábrázolják a jelnyelvet. Dicséretet és elismerést kapnak a

A fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférhető alternatívákat, vagyis a hangon kívül más elérési módot, például SMS-t, emailt, faxot vagy szöveges üzenetet, azonban az EU 27 országából csak 22 biztosít.

siketek kultúrájának egy elemén alapuló technológia létrehozásáért, míg a siketek maguk jogilag és társadalmilag hátra maradnak. Ez a kulturális kisajátítás egy tipikus esete. Másodszer, bár a kesztyűket gyakran a siketek akadálymentességének javítására szolgáló eszközként mutatják be, a jelnyelvet használóknak, nem pedig a hallóknak kell viselniük a kesztyűt, és nekik kell magukkal vinni a számítógépet vagy módosítani a jelek értékét is: az elképzelés szerint tehát a siketeknek kell plusz erőfeszítéseket fordítaniuk arra, hogy megfeleljenek a halló személyek kommunikációs normáinak.

Tekintettel arra, hogy a jelnyelv használatának elnyomása hosszú múltra tekint vissza, és hogy ennek nagy szerepe volt a siket közösségek láthatatlanná tételében a társadalom számára, az új technológiák felbecsülhetetlen eszköznek bizonyultak a jogaink, a kultúránk és a büszkeségünk erősítésében. Joseph nagyapám a Skype-nak köszönhetően beszélgethetett a barátaival, amikor egészségügyi okokból nem tudott részt venni a helyi siket klub heti

összejövetelén; hála a Facebooknak, anyám, Nicoleta, megoszthatta véleményét a legutóbb olvasott könyvről a belga siket közösséggel, LSFB nyelven; az internetnek köszönhetően naponta használhatom a technológiát arra, hogy jelnyelvi tolmácsolással támogatott nemzetközi találkozókra vegyek részt, ezáltal segítve a siketek globális közösségét az emberi jogaink megvalósításáért folytatott érdekvédeletem munkáiban. A technológia előnye számunkra felbecsülhetetlenek.

Mégis hosszú az út addig, hogy társadalmunk teljes mértékben hozzáférhető legyen a számunkra, méltósággal és külön költség nélkül. Sürgősen át kell térnünk az 1880-as milánói kongresszuson megalapozott mentalitásról annak a teljes elismerésére, hogy a jelnyelv a siketek emberi jogainak megvalósításában alapvető fontosságú. Hiszen arra törekszünk, hogy társadalmunk teljes jogú polgárai legyünk. Ha ezt a célt elértük, akkor végre egyenlőek lehetünk mindenkivel.

Bulgária: Információs technológiák használata a pozitív változásért a roma közösségekben

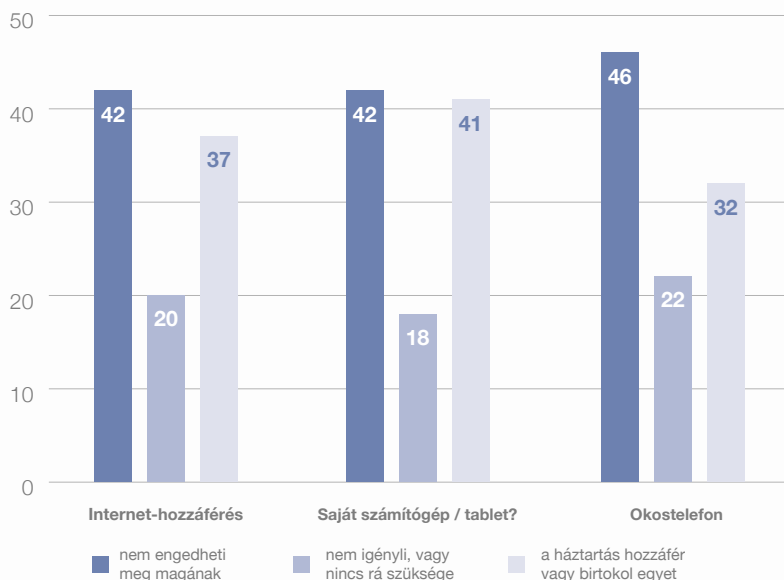
Alekszej Pamporov

Az emberi jogok és a társadalmi befogadás szempontjából Bulgáriában az információs technológiák (IT) fejlesztése meglehetősen rosszul indult, amikor 1968-ban a Miniszterek Tanácsa egy titkos rendelettel hozta létre az ágazatot. Az 1980-as évekre, már egy jelentős iparággá bővülve, még mindig rejtett szerepet játszott a Kelet és Nyugat közötti hidegháborús versenyben, ideértve a robotika és az ipari kémkedés fejleményeit is.

Azóta természetesen sok minden változott, különösen, mivel a technológia mára az egész bolgár lakosság számára hozzáférhetővé vált. Habár Bulgáriában a legalacsonyabb az internet-hozzáférés szintje az Európai Unió (EU) országai közül (2018-ban a háztartások kevesebb mint háromnegyedének, 72 százalékának, volt internet-elérése), a helyzet gyorsan javul, minden évvel egyre nő azon bolgárok száma, akik élvezhetik az internet adta lehetőségeket. Mindazonáltal fontos tényező, amelyet a hivatalos statisztikák nem vesznek

figyelembe, hogy a kisebbségek, például a romák, további akadályokkal szembesülnek: a nemzeti szintű elemzések többsége a regionális egyenlőtlenségekre, valamint az életkorra és a készségek hiányára összpontosít, nem pedig az etnikai egyenlőtlenségekre. Az EU Alapjogi Ügynöksége (FRA) által 2016-ban végzett nemzetközi felmérésből azonban kiderült, hogy a bulgáriai romák több mint 40 százaléka nem engedheti meg magának, hogy számítógépet és okostelefont vegyen, vagy internet-hozzáférést biztosítson

Roma háztartások aránya (százalékosan) az internethez, számítógéphez és okostelefonokhoz való hozzáférésük alapján 2016-ban.

Forrás:
EU-MIDIS II
(2016)

magának. Ez a megdöbbentő adat rávilágít arra, hogy bár Bulgária kétségtelenül fejlődik a kérdésben, a roma népességét továbbra is hátra hagyja.

A romák Bulgáriában

A „roma” kifejezést az EU-n belül gyakran gyűjtőfogalomként használják több, sokszínű csoport megnevezésére. Ezek például a *cigány*, az utazó, a manus, az askáli, a szinti és a beás csoportok, a roma (vagyis a romani nyelvet beszélők) mellett. Mint sok más európai államban, a cigány szó is jelöli a bulgáriai etnikumok ezen együttesét, de ezt a kifejezést a közösség sok tagja pejoratívnak tekinti. A Framework Programme for Equal Integration of Roma in Bulgarian Society (a romák a bolgár társadalomban történő egyenlő integrációjának keretprogramja)

1999-es ratifikálása után azonban ezt a *roma* kifejezés váltotta fel minden hivatalos dokumentumban.

Létezik egy közös nyelvi hálózat, ami összefogja azon roma dialektusokat és nyelvjárásokat, amelyek hasonló nyelvtannal és morfológiával rendelkeznek. Ez lehetővé teszi a romák számára, hogy olyan alapvető dolgokról kommunikáljanak egymással, a világ bármely pontján, mint az étel vagy a családi élet. Ugyanakkor a fő nyelvjárások fonetikájában és szókincsükben jelentősen eltérnek egymástól az őket körülvevő népek hatása miatt. Mivel az országban nincsenek szabványosítva a fő nyelvjárások vagy a roma írott rendszer, ezért a bolgár iskolarendszerben a roma nyelv tanórán kívüli tantárgyként való tanításának bevezetésére tett kísérletek eddig kevés eredményt

érték el. Ráadásul a romaként számontartott lakosság jelentős része anyanyelvi szinten bolgárul, törökül vagy románul beszél, nem pedig a romani nyelven: e csoportok sok tagja önmagát nem romaként azonosítja. Az otthon beszélt nyelv, a vallás és az életmód alapján valóban meg lehet különböztetni öt fő roma csoportot és számos más alcsoportot Bulgáriában, amelyek önmeghatározása különbözik a romákétól.

A képet tovább bonyolítja a roma népességre vonatkozó megbízható adatok hiánya, amely az évtizedek óta tartó diszkrimináció öröksége, és amelynek eredményeként valódi számukat folyamatosan alábecsülték. Egészen a közelmúltig a csoport méretéről közölt legpontosabb adatok nem a hivatalos népszámlálásokból származtak, ahol a romákat rendszeresen alulreprezentálták, hanem azokból a „bizalmas jelentésekből”, amelyeket a helyi rendőrségi osztályok készítettek e közösségek megfigyelése alapján. Ezekben a számok lényegesen magasabbak voltak. Mindazonáltal az adatok körüli bizonytalanság a mai napig fennáll: míg a 2011-es népszámlálás szerint azok közül, akik megadták az etnikai hovatartozásukat, 4,9 százalék vallotta magát romának, alternatív becslések arra utalnak, hogy a tényleges arány akár 10 százalék is lehet, ami a hivatalos becslések duplája.

Ami a különböző közösségek helyzetét illeti a szegénység, az alapszolgáltatások elérése és a társadalmi kirekesztés más formái tekintetében, a rendelkezésre álló korlátozott információ megerősíti, hogy továbbra is a roma csoportok

a leginkább marginalizált közösségek Bulgáriában. Ez számos mutatóban nyilvánvalóvá válik, a leányanyaságtól és az iskolai lemorzsolódástól kezdve a munkanélküliségen át, a nem megfelelő lakhatási körülményekig. A vízhez, a szennyvízelvezetéshez vagy az elektromos áramhoz korlátozott hozzáféréssel rendelkező, elkülönített területeken való élet hatásai rossz egészségügyi eredményeket okoznak, amelyek végül a becsült várható élettartam értékeiben csapódnak le: a romák esetében ez 10 évvel alacsonyabb, mint a nem romáknál. Ez a kirekesztés nagyrészt a hivatalos adatokban való láthatatlanságuk miatt alakul így: mivel sok roma engedély nélküli, informális lakóhelyen él, nehéz még az állandó lakcímüket is regisztrálni, ami előfeltétele lenne például egy újszülött gyermek személyazonosító okmányainak vagy állampolgársági nyilvántartási számának megszerzéséhez.

A Trust for Social Achievement (TSA)

számára készült közelmúltbeli felmérés azonban néhány pozitív tendenciát tár fel e tekintetben: a csak általános iskolai vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező **roma** személyek aránya a 2011-es **15,3 százalékról** 2019-re **5,6 százalékra** csökkent.

Egy oktatási
mediátor és a
bolgár roma
közösség
egyik tagja
számítástechnikai
eszközökkel.

Fotó: Amalipe

Ezen egyenlőtlenségek kezelésének kulcseleme a hozzáférhetőbb és befogadóbb oktatás lehet. A bolgár romák tanulmányi eredményei lényegesen rosszabbak, mint a nem roma társaik eredményei. A Trust for Social Achievement (TSA) számára készült közelmúltbeli felmérés azonban néhány pozitív tendenciát tár fel e tekintetben: a csak általános iskolai vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a 2011-es 15,3 százalékról 2019-re 5,6 százalékra csökkent, és ezzel egyidőben megnőtt az egyetemi diplomával rendelkező romák aránya is (0,2 százalékról 1,2 százalékra). Hasonlóképpen, a 7-15 éves korosztály beiskolázottsága 92,8 százalékra emelkedett 2019-re a 2011-es 82,8 százalékról. Számos probléma azonban továbbra is fennáll, ideértve az iskolai lemorzsolódás magas szintjét vagy az iskolai szegregáció növekedését: aggasztó módon az olyan iskolákba beiratkozott roma gyermekek aránya, ahol a romák a hallgatói létszám több mint felét tették ki, a 2011-es 31 százalékról 2019-re 47 százalékra nőtt.

Code Success: Áttörés az IT oktatásban

Nem meglepő, hogy a romák csekély mértékben képviseltetik magukat az ország informatikai szektorában tekintettel a bulgáriai diszkrimináció kiterjedt hátterére és az akadályokra, amelyekkel sokan szembesülnek az oktatáshoz való hozzáférés során. A Code Success Foundation az egyik olyan szervezet, amelynek célja a status quo megkérdőjelezése, és amelynek egyik kezdeményezése kifejezetten az olyan roma gyermekeket célozza és próbálja bevonni, akiket az iparág eddig nagyrészt figyelmen kívül hagyott. A projekt felismerte, hogy a célzott diákok közül sokan már az oktatási rendszer peremén vannak, és fennáll annak a veszélye, hogy így lemorzsolódnak a hagyományos iskolai rendszerből.

Erre alapozva a szervezet egy átfogó előkészítő programot hozott létre, amely a „puha” készségek, például a bolgár-, az angol- és a matematikatudás előzetes fejlesztésére irányul, valamint pszicho-szociális támogatást is biztosít a diákok számára a személyes és családi nehézségeik

kezeléséhez, még mielőtt maga az informatikai képzés kezdetét venné. Tekintettel arra, hogy a beiratkozottak közül sokakat eltántorítottak a saját iskolai tapasztalataik, az oktatási módszerek számos innovatív megközelítésből állnak össze, mint például a „gamification” (játékosítás), a „flipped classroom” (tükrözött osztályterem modell) és a „road-mapping” (vizuális ábrázolási módszer). Ami a legfontosabb: a program elkötelezett az egyenlőség mellett, és igyekszik összefogni a különböző környezetből származó, roma és nem-roma diákokat is. Összesen 32 diákot íratnak be, akik közül 16-an végezték el a teljes képzést. Közülük 12-en teljesítették sikeresen a Software University (a program partnerszervezete) IT alaptesztjét, három diák pedig ösztöndíjjal folytathatja a képzését egy további C# vagy Java haladó modullal.

A kezdeményezés két, egymással teljesen ellentétes reakciót váltott ki a roma közösségből. Néhány szülő bizonytalan volt, és nem engedélyezte gyermekei számára a beiratkozást (a sikeres előszűrés után), vagy egy bizonyos ponton kivette őket a programból. Különösen nagy volt az ellenállás a roma lányok részvételével kapcsolatban, mert a család attól félt, hogy a lányok majd erőszaknak lesznek kitéve vagy az emberkereskedelem áldozataivá válnak. Azok a gyermekek azonban, akiknek engedélyezték a programban való részvételt, optimisták és elkötelezettek voltak, a részvételi arány meghaladta a 70 százalékot. Sőt, az egyik diák „titokban”, a szülei tudta nélkül végezte el a képzést, mivel ők ellenezték volna a részvételét, de már ő maga is elég idős volt ahhoz, hogy döntsön a kérdésről.

A projekt az összes beiratkozott gyermek számára értéktanteremtő hatással járt, függetlenül a Code Success Academy végső értékelésétől: annak ellenére, hogy a közösségükön belül magas a lemorzsolódás aránya, valamennyien diplomát szereztek, és a bolgár, az angol és a matematika eredményeik is javultak. Őt korábbi diák ma egyetemi hallgató, a többiek pedig dolgoznak. Mindazonáltal a program szervezői maguk is tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy az ilyen kezdeményezések ennél többet nem tudnak tenni. Vesszelin Drobenov, a projekt mögött álló szervezet vezetőjének szavaival élve: „minden jó hír ellenére a technológia nem csodaszer az oktatás számára”. Az új fejlesztésekkel járó előnyök mellett, mint például az információhoz való gyorsabb hozzáférésnek, az új pedagógiai megközelítéseknek, az azonnali visszajelzés lehetőségének és a mai munkaerőpiachoz mért, releváns készségfejlesztésnek köszönhető fokozott hatékonyság, vannak hiányosságok is, mint például a személyes kommunikáció és interakció csökkenése.

A legnagyobb kihívást azonban valószínűleg az internethez és az információs technológiákhoz való egyenlőtlen hozzáférés jelenti, amely továbbra is jelentősen érinti az ország roma közösségét. Ebben az összefüggésben, bár az olyan kicsi kezdeményezések, mint ez is, rendkívüli eredményeket hozhatnak, hatásuk korlátozott marad mindaddig, amíg a bolgár társadalom alapjaiban nem változik, és nem biztosítja a roma lakosság tagjainak egyenlő állampolgárként való elismerését, tiszteletben tartását és integrálását.

„Régi technológia egy új kezdetért”: Kihívások a Covid-19 körül

A Covid-19 járvány kitörése sok régóta fennálló kérdést és problémát hozott felszínre a diszkriminációval, az oktatásban tapasztalható kirekesztéssel és az új technológiákhoz való korlátozott hozzáféréssel kapcsolatban. Amikor 2020 márciusában a bolgár kormány a vírus terjedésére reagálva országos kijárási korlátozást vezetett be, az egész oktatási rendszer kénytelen volt az összes anyagát online elérhetővé tenni, és alkalmazkodnia kellett a számítógép-használaton nyugvó távoktatáshoz. Az aggasztó oktatási egyenlőtlenségektől vezérelve a Centre Amalipe bolgár roma civil szervezet mintegy 200 iskola bevonásával gyors felmérést végzett, amely kimutatta, hogy az olyan iskolákban, ahol a diákok jó része sérülékeny vagy kiszolgáltatott háttérrel rendelkezik, a tanulók jelentős százaléka nem rendelkezik a szükséges felszereléssel és technikai készséggel ahhoz, hogy hatékonyan hozzáférjen az online oktatáshoz. Erre válaszul a szervezet felhívást tett közzé „Régi technológia egy új kezdetért” címmel, amelynek célja a régi számítógép-, laptop- és

tabletadományok összegyűjtése volt. Ugyanakkor azokon a környékeken, ahol nincs internet-hozzáférés, néhány pedagógus nyomtatott formában juttatta el az anyagokat az érintett gyermekek otthonába.

Kétségtől fennáll annak a veszélye, hogy a Covid-19 minden közvetlen egészségügyi kockázatán túl tovább mélyítheti a fennálló egyenlőtlenségeket is, ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a vírus minden eddigénél jobban láthatóvá tette a roma gyermekeket érintő problémákat a nélkülözéssel, és a megfelelő oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiányával kapcsolatban. Reméljük kell, hogy az olyan tevékenységek sikerét, mint például a Code Success kezdeményezése, a kormányok kihasználják arra, hogy leküzdjék a beiskolázás és a technológia előtt régóta fennálló akadályokat, amelyekkel a romák szembesülnek, és hogy igazságos és inkluzív oktatást biztosítsanak mindenki számára ezekben a válságos időkben.

A szerző köszönetét fejezi ki a TSA-nak a (szöveg írása idején) még nem publikált adatokhoz való hozzáférés biztosításáért. Az itt kifejtett vélemények nem feltétlenül fejezik ki a TSA és a Global Metrix nézeteit.

Olaszország: Bányászat, migráció és fegyverek Szardínián – egy nyelvi kisebbség küzdelme a gazdasági hanyatlással

Riccardo Labianco

Rozsdás csillék az elhagyatott síneken. Ingortosu Arbus, Szardínia. Fotó: Marco Ledda

A valamivel több mint 6000 lakossal rendelkező Domusnovas városa Sulcis-Iglesiente területén található, az olaszországi Szardínia szigetének délnyugati részén. Ez Olaszország egyik legszegényebb területe, ahol rendkívül korlátozottak a lehetőségek a foglalkoztatás tekintetében, így az a kevés munka, ami elérhető a környéken, rendkívül értékes. Ennek eredményeként a helyi lakosok mindent megtesznek annak érdekében, hogy megtartsák az állásukat, és elkerüljék, hogy Szardínián kívül kelljen máshol munkát keresniük.

Domusnovas egyik legjelentősebb munkaadója egy bombagyártó üzem: körülbelül 300 ember dolgozik ott. A gyárban készült fegyverek egy része Szaúd-Arábiába és az Egyesült Arab Emírségekbe került, és aztán a jemeni háborúban használták fel őket. 2019 nyarán azonban az olasz kormány úgy döntött, hogy leállítja a bombák további szállítását ezekbe az országokba a jemeni civil áldozatok magas száma, a mértéktelen pusztítás és a nemzetközi jog megsértése miatt. A Luigi Di Maio, az akkori miniszterelnök-helyettes által előterjesztett további hivatalos indoklás az volt, hogy a lépés segít megállítani a bevándorlást a konfliktusok sújtotta országokból Olaszországba. Domusnovas azonban az exporttilalomnak sokkal közvetlenebb hatása volt: hirtelen több száz dolgozó munkahelye került veszélybe.

Egy történet a marginalizációról és a gazdasági hanyatlásról

Nyelvi kisebbségként a szardíniaiak a neolitikumig képesek visszavezetni a szigeten való jelenlétüket. Míg az olasz

nyelvet ma már széles körben használják, Szardínia anyanyelve, a szárd tovább fejlődött a sziget népének kultúrájával együtt. Egy 2007-es felmérés szerint a mintában szereplő személyek több mint 68 százaléka állította, hogy tud szárdul beszélni, és további 29 százaléka, hogy érti a nyelvet annak ellenére, hogy nem használja gyakran. Ez arra utal, hogy a nyelv továbbra is fontos a szardíniaiak többségének. Bár az UNESCO a „határozottan veszélyeztetett” kategóriába sorolja a nyelvet, számos intézkedést hoztak a fennmaradásának biztosítására. 2018-ban a kisebbségi nyelvek, ezen belül a szárd nyelv védelmét és támogatását elismerő 482. számú olasz nemzeti törvény (1999) mellett Szardínia elfogadta a 22. számú regionális törvényt: ez egy proaktív politikát vázolt fel a szardíniai emberek nyelvi identitásának megőrzése és előmozdítása érdekében, azáltal, hogy lehetővé tette például az iskolákban a szárd nyelv tanulását, valamint annak az állami hivatalokban történő használatát.

Mindazonáltal a teljes fejlődés érdekében, a nyelv beszélői jólétben kell, hogy éljenek azon a területen, ahol a nyelvet használják. Azonban, egyéb tényezők

mellett, a szárd beszélők migrációja Olaszország olyan területeire, ahol a nyelvet nem beszélik, aláássa a nyelv védelmére és újjáélesztésére irányuló erőfeszítéseket. Míg egészen a 19. század vége óta a gazdasági lehetőségek hiánya az egyik legfőbb ok, ami a szigetről való elmozdulás mögött áll, részben a régió marginalizálódását megfékezvén, az olasz kormány a munkahelyteremtés révén (például a bányászatban) igyekszik vissza-visszafogni a migrációs áramlatokat a régióban.

A Sulcis-Iglesiente, Szardínia más részeihez hasonlóan, az ókor óta üzemeltet bányákat. A 19. század közepétől a szektor egyre inkább erősödött és iparosodott, amíg végül a régió gazdaságának egy kritikus részévé nem vált. Az idő múlásával azonban a cink, az ólom, a szén és más erőforrások kitermelése egyre drágábbá és egyre kevésbé jövedelmezővé vált több okból kifolyólag is, ideértve például a környéken található ásványi anyagok alacsony minőségét. A kereslet így elkezdett csökkenni, és ezzel együtt a bányászatban dolgozók száma is visszaesett: míg 1951-ben mintegy 9000 foglalkoztatottja volt a szektornak, addig 1979-re a számuk kevesebb mint 2000-re csökkent. A Sulcis-Iglesiente-ben a fogyatkozó munkalehetőségek sok lakost arra kényszerítettek, hogy az úgynevezett *continentén* keressenek munkát (kontinens; a szardíniaiak által használt kifejezés Olaszország többi részére és a külföldi területekre).

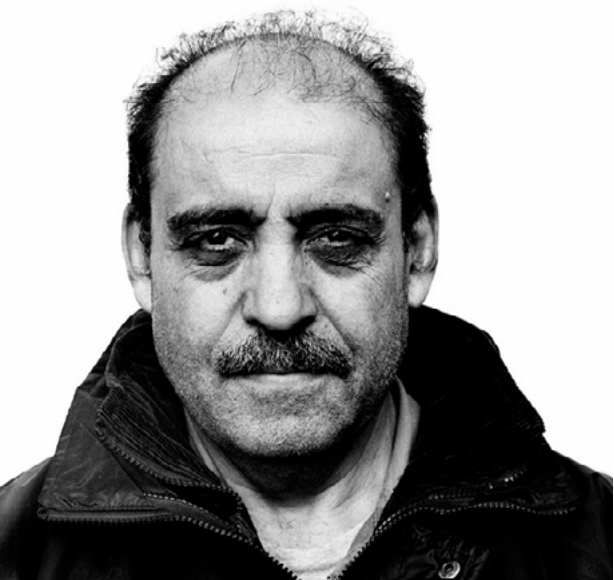
A bányászattól a bombagyártásig: A domusnovasi üzem ma

A környékbeli bányászat története, valamint a szektor folyamatos hanyatlása

megmagyarázza, hogy miért van most bombagyár Domusnovasban. A bányászati ágazat más melléktevékenységek sorozatát vonzotta, beleértve az ipari robbanóanyagok előállítását is az egyik domusnovasi üzemben. Ennek 2001-ben lett vége, amikor a tulajdonos társaság, a Società Esplosivi Industriali SpA, a polgári célú termelésről a katonai célú termelésre állt át. 2010-ben az üzem tulajdonjoga egy új vállalathoz, a Rheinmetall Weapons Munitions (RWM) társasághoz került, amely egy olyan német multinacionális vállalat, a Rheinmetall Defence, irányítása alatt áll, amely hadi fegyverek gyártásával foglalkozik.

Úgy tűnt, hogy a Rheinmetall Defense virágzik, a globális eladásainak értéke 2018-ban meghaladta a 3,2 milliárd eurót. Ugyanebben az évben az RWM vezérigazgatója bejelentette, hogy domusnovasi üzemének további bővítését tervezi, egy 35 millió eurós befektetéssel, ami 150–200 új munkahelyet teremtené. Ezután, 2019 júniusában jött az olasz kormány határozata, miszerint leállítja a bombák Szaúd-Arábiába és az Egyesült Arab Emírségekbe való exportját. A döntés hatására az RWM mintegy 130 alkalmazottja veszítette el a munkáját, a kereslet azonnali csökkenése miatt. Az üzemben dolgozó helyi lakosoknak ezekkel a kényszerű elbocsátásokkal a legrosszabb rémálmuk vált valóra.

Domusnovas esete rendkívül összetett. Egyrészt Sulcis-Iglesiente romló gazdasági kilátásai és a magas munkanélküliségi mutatók arra készítettek sokakat, hogy a munkahelyük legyen az első és legfontosabb, még úgy is, hogy ez olyan fegyverek gyártásában

Bányászok portréja, akik Carbosulcisban, egy szénbányában dolgoztak Nuraxi Figus városában, Carbonia-Iglesias tartományban. Szardínia, Olaszország. *Fotó: Emanuela Meloni*

való részvételt jelentett, amelyek ártatlan civilek szenvedéseit okozták. Mindazonáltal, mióta megkezdődött a domusnovasi fegyvergyártás, számos civil szervezet és több közeleti személyiség (például a helyi püspök is) nyíltan kiállt a tevékenységgel szemben, és szorgalmazta más foglalkoztatási források fejlesztését a régióban.

Befektetés Sulcis-Iglesiente szebb jövőjéért

A mozgalom egyik legjelentősebb csoportja a 2017-ben létrehozott Comitato Riconversione RWM (RWM Átalakítási Bizottság), amely más szervezetekkel együttműködve támogatja Sulcis-Iglesiente fenntartható és békés fejlődését. A kör tiltakozások szervezésével, valamint érdekvédelmi és jogi akciókon keresztül próbált hatni az önkormányzati szervekre, és a polgárookra annak érdekében, hogy a katonai üzemet újra polgári felhasználású eszközök gyártására állítsák vissza: elképzelésük szerint például az üzem dolgozói, akik közül sokan vegyi és acélgyártási tapasztalattal rendelkeznek, tekintettel az ágazat növekvő szerepére, bekapcsolódhatnak az elektromos autók akkumulátorainak gyártásába. A bizottság szerint Domusnovas üzemén túlmutató változtatások is szükségesek. A testület kifejezetten támogatja azt az elképzelést, hogy a fejlesztések Sulcis-Iglesiente-ben más tevékenységi körökön alapuljanak, mint például a mezőgazdaság vagy a fenntartható turizmus. Az ötlet összhangban van egyes szakértők véleményével is: a térségnek infrastrukturális beruházásokra és újabb erőfeszítésekre van szüksége a gazdaság diverzifikálásához.

Ezt a nézetet azonban nem mindenki osztja: egyes munkavállalók szkeptikusak azzal kapcsolatban, hogy az üzem könnyen átalakítható-e más termelési formákra. Abban azonban általános az egyetértés, hogy a domusnovasi helyzetet csak egy módszeres, hosszú távú megközelítéssel lehet megoldani, amely jogok széles körének biztosítását teszi lehetővé a régióban. Ez azt jelenti, hogy bár az olasz kormánynak képesnek kell lennie arra, hogy lépéseket tegyen a jemeni szenvedések mérséklésére és a béke előmozdítására a nemzetközi kötelezettségvállalásainak megfelelően, de a szardíniai munkavállalóknak szintén joguk van a biztos foglalkoztatáshoz azon a területen, ahol a saját nyelvüket beszélhetik.

Talán nem meglepő, hogy a hosszú gazdasági stagnálás és a kormányzat hanyag hozzáállása miatt a foglalkoztatás és a technológia ilyen bizonytalan és problematikus módon keresztezi egymást Domusnovasban. A jelenlegi helyzetet ebben az összefüggésben kell megérteni. Noha érthető, hogy a tartomány függősége a fegyvergyártástól mély erkölcsi dilemmákat vet fel, különösen a fegyverek olyan katonai akciókban való használata nyomán, amelyek számtalan civil áldozatot követeltek Jemenben, és amelyek az országot az összeomlás szélére sodorták, az olasz kormánynak most mégis inkább arra kellene koncentrálnia, hogy a Sulcis-Iglesiente régió és a szárd nyelvű lakosság számára egy kiterjedt, fenntartható fejlődésre alapuló tervet dolgozzon ki.

A szerző köszönetet szeretne mondani Arnaldo Scarpának, a Comitato per la Riconversione RWM szóvivőjének és Francesca Sannának (az Université de Paris történelem és civilizáció szakos PhD hallgatójának).

Norvégia: A számi közösségek harca a diszkrimináció legújabb formájával – „zöld gyarmatosítás”

Oula-Antti Labba

Egy számi nő rénszarvasokkal körülvéve az őszi vándorlás során, Norvégia sarkvidéki részén.

Fotó: Abbie Trayler-Smith/Panos

A norvég Nussir ASA bányászati vállalat egy rézbánya megnyitását tervezi Repparfjordenben (Ramihpovuotna számi nyelven), az ország legészakibb részén, Számiföld partvidékén. A projekt támogatói azzal igyekeztek igazolni a fejlesztés jelentőségét, hogy az előállított nagy mennyiségű réz létfontosságú eleme lehetne bizonyos megújuló technológiák előállításának. Az ott élő őslakos számik számára azonban ez ékes példája annak, hogy a „zöld gyarmatosítás” milyen veszélyeket rejthet az életmódjukra nézve.

Amellett, hogy Repparfjorden régóta a hagyományos számi területek részét képezi, a térséget, amelyet számos kisebb folyó táplál, úgynevezett nemzeti lazac fjordként is megjelölték. Ettől, és a norvégiai számi parlament, a helyi közösségek és más környezetvédelmi csoportok sokéves ellenállásától függetlenül, a norvég kormány 2019 februárjában jóváhagyta a koncessziót. A bánya létrehozását már csak peres úton lehet megállítani.

Addig is, ha a nussiri folyamatok a jelenlegi engedély szerint folytatódnak, nagyszabású tüntetésekre lehet számítani. Nem ez az első eset, hogy a közösség kénytelen volt fellépni a föld védelmében a fejlődés jegyében indított kizsákmányoló tevékenységek ellen. Az 1980-as években az ellentmondásokkal teli Alta vízerőmű számos, nagy nyilvánosságot kapó tiltakozást váltott ki. Ezek, bár nem akadályozták meg a gát felépítését, mégis tartós hatással voltak a számi jogok helyzetére Norvégiában. Többek között a megmozdulás a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) őslakos és törzsi népekről

szóló 169. számú egyezményének későbbi ratifikálását is előmozdította.

A számik remélik, hogy a tiltakozások ismét rávilágítanak az olyan fejleményekre, amelyek katasztrofális következményekkel járnának a közösségükre nézve. „Semmilyen gépet nem szabad beengedni Nussirba, anélkül, hogy az ügy átment volna a bírósági rendszeren” – mondja Beaska Niillas, számi aktivista és politikus, a bányával szembeni mozgósítás egyik embere. „Ez nagyobb dolog lehet, mint az 1980-as évek Alta-konfliktusa. Ötezer ember iratkozott fel egy listára, amely jelzi, hogy kik jönnének megakadályozni a bánya létrejöttét”.

További kihívás, hogy a helyi ökoszisztémára gyakorolt negatív következmények ellenére, a projekt sok támogatója környezeti szempontból próbálja igazolni a bánya létjogosultságát. Például Torbjørn Røe Isaksen norvég kereskedelmi miniszter a réz, az elektromos járművekben, szélturbinákban és más „zöld” technológiákban való alkalmazásával

„Semmilyen gépet nem szabad beengedni Nussirba, anélkül, hogy az ügy átment volna a bírósági rendszeren” – mondja Beaska Niillas, számi aktivista és politikus, a bányával szembeni mozgósítás egyik szervezője. „Ez nagyobb dolog lehet, mint az 1980-as évek Alta-konfliktusa. Ötezer ember iratkozott fel egy listára, amely jelzi, hogy kik jönnének megakadályozni a bánya létrejöttét.

érvelt. Nem meglepő, hogy Niillas ezeket az indokokat szkeptikusan értékeli: „Úgy tűnik, hogy az állam akkor használja a klímaváltozásról szóló érveket, amikor azokat fel lehet használni a kapitalista gazdasági érdekeknek megfelelően. [...] Véleményem szerint valójában sokkal kevésbé érdekelték a klímabarát politikák megvalósításában.”

A megújuló erőforrások, mint például a nap-, a szél-, az árapály-, a víz-, a biomassza- és a geotermikus energia gyorsan fejlődnek, és ma már az éghajlatváltozás mérséklésének alapvető elemeiként tartják őket számon. Ezek a megoldások azonban jelentős alapanyag készleteket (beleértve a rezet is) igényelnek, amelyek előállításához az energiafogyasztás és a kibocsátás szempontjából rendkívül intenzív. A nussiri bánya azonnali negatív hatással lenne a törékeny sarkvidéki környezetre. A bányából származó hulladék lerakása ártalmas lehet a fjordra, a rénszarvasokra és a halakra nézve is, a bánya és a kiterjedt infrastruktúrája,

valamint zajszenyezése pedig minimálisra csökkentené a rénszarvasok számára alkalmas legelő területét. A tengerilazac-halászatra mért következmények szintén katasztrofálisak lehetnek. Azok az emberek pedig, akik számára a legtöbb szenvedést, és a legkevesebb hasznot hozná a beruházás: a számik.

A számi parlament képviselői kiemelték a bánya pusztító hatásait, nemcsak a régió környezetére, hanem az attól függő emberek megélhetésére nézve is, ideértve például a rénszarvastenyésztést és a lazachalászatot. Repparfjorden környéke fontos nyári legelő- és szaporodóhelye a rénszarvasoknak Fiettar megyén belül, akiknek így régóta fennálló életciklusait zavarná meg a fejlesztés.

A környezetvédőket is aggodalommal tölti el a nussiri bányászatnak a tengeri életre gyakorolt hatása, különösen a bányászati hulladékok óceánokban történő lerakása miatt. Norvégia, Indonéziával, Pápua Új-Guineával

és Törökországgal együtt, a világ mindössze négy országának egyike, ahol a bányászati társaságok a hulladékokat a tengerbe engedhetik. Ezek a hulladéktározók veszélyeztetik a környező területek halállományait, azzal, hogy nehézfémekkel, például higannyal mérgezik a halakat, továbbá zavarhatják az ívőhelyeiket, és pusztító hatással lehetnek általánosan a helyi halellátás mennyiségére és minőségére is.

A következmények mind közösségi, mind nemzeti szinten mélyrehatóak lehetnek. Silje Karine Muotka, Norvégia számi parlamentjének képviselője szerint az ország halászati ágazata súlyos károkat fog szenvedni, ha a bánya működni kezd. „Nagyon aggódom a bányászatnak a halállományra gyakorolt hatása miatt, és Norvégia jó hírnevéért mint haltermelő ország, sőt a hal emberi fogyasztásra szánt, nemzetközi értékesítésével kapcsolatban is” – emelte ki Muotka.

A Repparfjorden-eset nem az egyetlen dolog, ami fejfájást okoz a számi közösségnek. A közelmúltban egy déli számi rénszarvastenyésztő falu bírósági pert veszített a Fosen Vind szélerőmű-vállalattal szemben, a Norvégia középső részén található, Trondheimhez közeli Storheia hegység területe kapcsán. A vállalat most egy szélerőmű-park telepítését tervezi a közösség rénszarvas-legelőinek helyére: miután megépült, ez lesz a legnagyobb működő szárazföldi szélfarm Európában. Ez Skandináviában egy szélesebb körű váltás, a szélerőművek felé történő elmozdulás része. Bár ezek egy tisztább energiaellátás lehetőségét

ígérik, jelenleg szélturbinák százait építik anélkül, hogy a rénszarvas populációkra, valamint a legeltetésükre és a vándorlásukra gyakorolt lehetséges negatív hatásokat, vagy épp a tőlük függő számi közösségek érdekeit figyelembe vennék.

A kutatások szerint a rénszarvasok mozgása drámai módon korlátozódott a szélerőművekhez közeli területeken. A rénszarvasok GPS-nyomkövetőiből összegyűjtött adatokat elemezve egy tanulmány megállapította, hogy Észak-Svédországban két viszonylag kis szélerőműpark telepítése 76 százalékos visszaesést eredményezett az állományok eredeti vonulási útvonalainak használatában.

A kudarcok ellenére Muotka azt mondja, hogy a számi parlament már a következő lépéseit készíti elő a nussiri bánya ügyében, ideértve egy tanulmány összeállítását is, amely a bányának a számi megélhetésre gyakorolt lehetséges hatásait mutatja be. Minden évrre, minden bizonyítékra és a hagyományos tudás minden aspektusára szükség lesz, ha a közösség úgy dönt, hogy a bíróság előtt vonja felelősségre a norvég kormányt. ■

www.minorityrights.org/trends2020

Még több esettanulmány, multimédiás
történet és frissített országprofilok.

A technológia egyre több területét hatja át az életünknek, a nagy adathalmazok (Big Data) használatától az információs és kommunikációs technológiákon (IKT) át a mesterséges intelligenciáig (AI) és az automatizálásig. Ezeket a fejlesztéseket gyakran olyan kérdések alapján értelmezik, mint a hatékonyság, a gyorsaság vagy az innováció, de a kisebbségek, az őslakos népek és más marginalizált csoportok esetében gyakran teljesen más ez az értelmezési keret: a meglévő kirekesztési minták új formákban történő megújítását is jelenthetik.

**minority
rights
group
international**

Tekintettel arra, hogy a kisebbségek és az őslakos népek aránytalanul magas számban képviseltetik magukat a világ szegényei között, nem meglepő, hogy a szegénység maga is jelentős akadályt jelent e csoportok számára a mobiltelefonhoz, számítógéphez és más technológiákhoz való hozzáférésükben. A technológia holisztikusabb megközelítése, ami hangsúlyt fektet a megfizethetőségen és a hozzáférhetőségen túl a kulturálisan adekvát és inkluzív tervezésre is minden eddigénél sürgetőbb.

Összehangolt erőfeszítések nélkül a kisebbségek és az őslakos népek számára a technológia a pozitív eredmények helyett a kirekesztésük megerősítésének eszközévé válhat. A biometrikus adatbankoktól kezdve a CCTV-ig, a megfigyelő és felügyeleti rendszerek egyre általánosabbá válnak világszerte, ami azonban felettébb aggasztó következményekkel járhat a magánéletre, a szabad mozgásra és más jogokra nézve. Amikor az új technológiákat kifejezetten bizonyos közösségek célbavételére használják, akkor az emberi jogok olyan mértékű szisztematikus megsértésére adódik lehetőség, ami eddig ritkán valósulhatott meg.

A kötet feltárja a technológia lehetséges következményeit a kisebbségi és őslakos jogok jövőjére nézve, és kiemeli azokat a lehetőségeket is, amelyek pozitív változást hozhatnak. A konfliktusövezetekben elkövetett emberi jogi visszaélések civilek általi nyomon követésétől és jelentésétől kezdve, a közösségi erdőkben a fakitermelés digitális feltérképezésén át, rengeteg technológiai lehetőség áll rendelkezésre például a földhöz való jogok támogatására, az elnyomás és az üldöztetés dokumentálására, az igazságszolgáltatás biztosítására és a közösség tagjainak szerepének erősítésére. Ezen technológiák fejlesztése és kezelése során azonban a középpontban az emberi jogoknak, az egyenlőségnek és az igazságosságnak kell állnia. A kisebbségek, az őslakos népek és más marginalizált csoportok számára hatalmas lehetőség rejlik a technológiában a nagyobb egyenlőség és az elismerés elérése tekintetében, de csak akkor, ha ők is teljes mértékben részt tudnak venni a fejlesztési folyamat minden szakaszában.